

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

"Provinění proti národní cti" v jazykově odlišných regionech. "Malá retribuce" na Jablonecku a Železnobrodsku

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce: **Bc. Monika Remsová**
Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Monika Remsová
Osobní číslo: P12000958
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: "Provinění proti národní cti" v jazykově odlišných regionech.
"Malá retribuce" na Jablonecku a Železnobrodsku
Zadávací katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce zmapuje na základě komparace odborné literatury a analýzy archivního materiálu "malou retribuci" v jazykově odlišných regionech Jablonecko a Železnobrodsko. Charakterizuje personální obsazení trestních nalézacích komisí, sociální strukturu obviněných a statisticky vyhodnotí a typizuje provinění. Vzhledem k paralelní přípravě koncepcí potrestání kolaborantů a vypořádání se s "nepřátelskými" minoritami věnuje pozornost případům "odrodilých" Čechů a osob německé národnosti.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

4. května 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

1. Prameny:

1.1 archivní prameny - Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou

1.2 vydané prameny a dokumenty - soudobý regionální tisk, Sběrka zákonů a nařízení Československé republiky

2. Literatura:

BORÁK, Mečislav: Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948), 1. vyd. Šenov u Ostravy, Tilia 1998, ISBN 80-86101-07-X.

FROMMER, Benjamin: Národní očista. Retribuce v poválečném Československu, 1. vyd. Praha, Academia 2010, ISBN 978-80-200-1838-0.

HRACHOVÁ, Ivana: Mimořádný lidový soud v Mostě 1945-1947, Diplomová práce, Liberec, 2006.

JARKOVSKÁ, Lucie: Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku, 1. vyd. Praha, Prostor 2008, ISBN 978-80-7260-206-3.

JUST, Vladimír: Věc: Vlasta Burian, 1. vyd. Praha, Rozmluvy 1991, ISBN 80-85336-04-9.

KMOCH, Pavel: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy, Diplomová práce, Liberec, 2011.

KMOCH, Pavel - LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Pomsta, nebo spravedlnost? Trestní nalézací komise v českých zemích, in: Fontes Nissae, XII. ročník, 2011, s. 185-206.

KOČOVÁ, Kateřina: Činnost mimořádných lidových soudů. MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice, Disertační práce, Hradec Králové, 2006.

KUKLÍK, Jan: Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": Dekrety prezidenta republiky 1940-1945, 1. vyd. Praha, Linde 2002, ISBN 80-7201-352-1.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Poděkování patří vedoucí práce, Mgr. Kateřině Lozoviukové, Ph.D., za seznámení se zajímavým tématem, rady a náměty. Zaměstnancům Státního okresního archivu v Jablonci nad Nisou za vstřícnost. A nejbližším za podporu.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou „malé retribuice“ v poválečném Československu, kterou prováděly trestní nalézací komise. Detailní pozornost je věnována zákonným normám, jež průběh „malé retribuice“ ovlivňovaly, a jejich uplatňování v činnosti konkrétních Trestních nalézacích komisí v Jablonci nad Nisou a Železném Brodě, jazykově odlišných regionech. Tyto komise vykazují shodné i odlišné znaky. Diplomová práce analyzuje personální zabezpečení komisí, průběh vyšetřování a trestního řízení. Porovnává počty projednaných případů, trestní nálezy a provinění. Jako primární zdroj posloužily fondy uložené ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou týkající se „malé retribuice“.

Klíčová slova: Beneš, retribuice, odplata, dekret, provinění, národní čest, „malá retribuice“, kolaborace, trestní nalézací komise, směrnice, národnost, okresní národní výbor, veřejné pohoršení, Jablonec nad Nisou, Železný Brod

THE ANNOTATION

This thesis deals with the issue of "small retribution" in the postwar Czechoslovakia, which conducted the criminal Discovery Commission. Detailed attention is paid to the legal standards that the course "small retribution" influenced and their application in specific criminal activity Discovery Commissions in Jablonec nad Nisou and Železný Brod, linguistically diverse regions. These commissions have a consistent and distinct characters. The thesis analyzes the staffing committee, the investigation and criminal proceedings. Compares the number of pending cases and the findings of the criminal offense. Served as the primary source of funds deposited in the State District Archive in Jablonec nad Nisou on "small retribution."

Key words: Beneš, retribution, vengeance, decree, offence, national honour, „small retribution“, collaboration, penalty finding commission, regulations, nationality, district people's committee, public nuisance, Jablonec nad Nisou, Železný Brod

DIE ANMERKUNGEN ZUR DIPLOMARBEIT

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit der „kleine Retribution in der NachkriegsTschechoslowakei, die die Untersuchungskommissionen durchgeführt haben. In

der Arbeit wurden die rechtlichen Grundlagen als auch deren Anwendung in der Praxis untersucht. Abgerundet wird die Studie mit umfangreichem Archivmaterial über die Aktivitäten der Straffindungskommission in Jablonec nad Nisou und Železný Brod. Die Kommissionen weisen sowohl gemeinsame als auch unterschiedliche Merkmale auf. Diese Diplomarbeit behandelt eine Personalanalyse der Straffindungskommission. Es werden die Mengen der verhandelten Fälle, Urteile, Verstöße und Strafen verglichen. Als Hauptquelle dienten Unterlagen im Staatlichen Bezirksarchiv in Jablonec nad Nisou, die die sogenannte „kleine Retribution“ betreffen.

Die Schlüsselwörter: Beneš, die Retribution, die Vergeltung, das Dekret, der Verstoß, die National Ehre, „die kleine Retribution“, die Kollaboration, der Straferkenntnis-Kommission, die Direktive, die Nationalität, Kreis national Ausschuss, öffentliches Ärgernis, Jablonec nad Nisou, Železný Brod

OBSAH

1. Úvod	1
2. Kritika pramenů a literatury	4
2.1. Kritika literatury	4
2.2. Kritika pramenů	8
3. Historický kontext	12
3.1. Legislativní zakotvení „kolaborace“	16
3.2. Vyrovnaní s minulostí v českých zemích	17
3.3. Spravedlnost psaná krví a slzami	20
4. „Malá retribuce“	24
4.1. „Malý retribuční“ dekret	24
4.2. Prováděcí a příbuzná ustanovení	25
4.3. Zákonné novelizace dekretu	31
4.4. Bezpečnostní a vyšetřovací komise	32
4.5. Trestní nalézací komise	37
4.6. Trestní řízení	41
4.7. Potrestání podle „malého retribučního“ dekretu	43
4.7.1. Národnost jako určující faktor viny	45
4.7.1.1. Zjišťování národnosti jako problém statistický, politický a retribuční	46
4.7.1.2. „Malý dekret“ a národnostní otázka	48
4.7.2. Vybraná odsuzující rozhodnutí	50
4.7.2.1. Veřejné pokárání	54
4.7.2.2. Pokuta	55
4.7.2.3. Vězení	56
4.7.2.4. Veřejné pokárání a pokuta	57
4.7.2.5. Veřejné pokárání a vězení	58
4.7.2.6. Pokuta a vězení	59
4.7.2.7. Veřejné pokárání, pokuta a vězení	60
4.7.3. Vybraná zprošťující rozhodnutí	61
4.7.3.1. Není dána nebo prokázána skutková podstata	62
4.7.3.2. Provinění bylo odčiněno následným jednáním	63

4.7.3.3. Promlčení	64
4.7.3.4. Osoby německé národnosti a retribuce	65
4.7.3.5. Mladiství	70
4.7.3.6. Mentální zaostalost	72
4.7.3.7. Jiné odůvodnění	72
4.8. „Provinění proti národní cti“	73
4.8.1. Hlášení se k německé národnosti a žádost o říšskou příslušnost	74
4.8.2. Podporování odnárodňovacích snah	78
4.8.3. Společenský styk s Němci	81
4.8.3.1. Horizontální kolaborace	82
4.8.4. Politická spolupráce s Němci, členství ve fašistických organizacích	84
4.8.5. Odborná spolupráce a hospodářský styk s Němci	88
4.8.6. Schvalování, podpora a obhajování nepřátelských projevů a činů a propagace nacismu	88
4.8.7. Nesprávné prohlášení o státní spolehlivosti	89
4.8.8. Týrání a urážení Čechů	91
4.8.9. Provinění nespádající pod „malý retribuční“ dekret	94
4.9. Odvolací řízení	94
4.10. Okresní soudy a „malá retribuce“	97
4.11. Revizní řízení	101
4.12. „Malí“ lidé ve „velkých“ dějinách	104
4.12.1. Král komiků a další slavné případy „malého“ dekretu	105
4.12.2. Ženy a „malý retribuční“ dekret	107
5. Závěr	113
6. Použité prameny a literatura	117
7. Seznam příloh	125

SEZNAM ZKRATEK

BDM - Bund Deutscher Mädel

CROWCASS - Center Register of War Criminals and Security Suspects (Ústřední evidence válečných zločinců a podezřelých osob)

ČSD – Československé dráhy

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Československá strana národně sociální

ČSR – Československá republika

ČSSD – Československá sociální demokracie

DAP - Deutsche Arbeiterpartei (Německá dělnická strana)

DFW - Deutsche Frauenwerk

DJ - Deutsches Jungvolk

DRK - Deutsches Rotes Kreuz (Německý červený kříž)

FHJ – Fliegerhitlerjugend (Letci německé mládeže)

fy – firmy

HJ – Hitlerjugend (Hitlerova mládež)

Kčs – korun Československých

KSČ – Komunistická strana Československa

KVNB – komise pro vnitřní národní bezpečnost

MLS – mimořádný lidový soud

MNV – místní národní výbor

MSK – místní správní komise

MV – ministerstvo vnitra

NS – Národní soud

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická dělnická strana)

NSF - Nationalsozialistische Frauenschaft (Národně socialistické ženské hnutí)

NSV - NS-Volkswohlfahrt (Nacionálně socialistická péče o blaho lidu)

ONV – okresní národní výbor

OSK – okresní správní komise

OVK – okresní vyšetřovací komise

RAD – Reichsarbeitsdienst (Říšská pracovní služba)

RG – revoluční gardy

RNV – revoluční národní výbor

SdP - Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNR – Slovenská národní rada

SOkA – Státní okresní archiv

SOPV – Svaz osvobozených politických vězňů

TNK – trestní nalézací komise

TOK – trestní odvolací komise

TOK – trestní odvolací komise

TRK – trestní revizní komise

TVK – trestní vyšetřovací komise

UNWCC - United Nations War Crimes Commission (Komise spojených národů pro válečné zločiny)

VK – vyšetřovací komise

ZNV – zemský národní výbor

1. ÚVOD

Severní Čechy si neodmyslitelně spojujeme se sklářským a bižuterním průmyslem, v kterém dominovalo Jablonecko a Železnobrodsko. Železný Brod se nachází v současnosti v okrese Jablonec nad Nisou. Mezi léty 1868 a 1943 spadalo Železnobrodsko pod politický okres Semily, v letech 1943 a 1945 podléhalo okresnímu úřadu v Turnově.¹ Podepsáním mnichovské dohody roku 1938 se narušilo úzké propojení obou krajů. Pohraničí, včetně Jablonecka, se stalo součástí Německa, Železný Brod zůstal součástí vnitrozemí.

Prezident Edvard Beneš abdikoval a brzy odjel do emigrace, kde se stal hlavním představitelem československého zahraničního odboje. Zkušenosti s nebyvalou mírou okupace a tvrdou perzekucí ze strany okupačního režimu přiměly politiky, aby začali osnovat plány na potrestání válečných zločinců a jejich strůjců. Nacistický režim byl exemplárně potrestán Mezinárodním soudním tribunálem v Norimberku, který se stal vzorem ostatním státům pro potrestání zločinců.² Jednotlivé okupované státy tak trestaly skutečné i domnělé domácí kolaboranty a „zrádce národa“ na základě vlastních právních předpisů. V poválečném Československu se jednalo o dekrety prezidenta republiky, jejichž příprava horlivě probíhala již během válečných let. V Československu vznikly na základě „velkého retribučního“ dekretu mimořádné lidové soudy (MLS), těchto de facto stanných soudů fungovalo 24. Osoby veřejně činné v době okupace (představitelé protektorátní vlády, aktivní novináři) měly stanout před Národním soudem. Retribuci můžeme označit za evropským fenomén.³ Jako synonymum pro vyrovnání s minulostí užíváme latinský výraz retribūtiō, což v překladu znamená vrácení, odplata, odměna.⁴

Na sklonku války se konstituoval železnobrodský ilegální Národní výbor, který „*svou působnost chápal v hranicích bývalého samosprávného okresu.*“ Zároveň se snažil osobovat si „*právo působit i v nově osidlovaných okresech Jablonec nad Nisou a Tanvald.*“ Všechny „*měly podobnou ekonomickou strukturu.*“ Z ilegality vyšel 3. května 1945, a to v čele s předsedou Rudolfem Řepkou, řídícím učitelem ze Smrčí.⁵ Situaci vyřešil „dekret presidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 121/1945 Sb., o územní organizaci správy, vykonávané

¹ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, Inventář.

² Jak upozorňuje Benjamin Frommer, na českou retribuci neměl přímý vliv. K jeho ustavení došlo 8. srpna 1945, a to londýnskou dohodou o trestání válečných zločinců. Tedy dva měsíce poté, co vešel v platnost retribuční dekret. Více FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, 1. vyd. Praha, Academia 2010, ISBN 978-80-200-1838-0.

³ K problematice více např. JUDT, Tony: *Poválečná Evropa: Dějiny od roku 1945*, 1. vyd. Praha, Slovart 2008, ISBN 978-80-7391-025-9.

⁴ KÁBRT, Jan a kol.: *Latinsko/český slovník*, dotisk 1. vyd. Praha, Leda 2000, s. 445. ISBN 80-85927-82-9.

⁵ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, Inventář.

národními výbory,“ kterým byla obnovena správní organizace v hranicích k roku 1938 a nově zřízena expositura Okresního národního výboru (ONV) Semily v Železném Brodě, a to na území soudního okresu Železný Brod, která přestala fungovat k 1. lednu 1949, a to na základě vyhlášky ministerstva vnitra č. 282 Sb. ze dne 17. prosince 1948. V jejím obvodu „vykonával nadále svou působnost ONV v Semilech.“⁶

V Jablonci nad Nisou proběhlo převzetí města v poklidném duchu, a to i zásluhou Karla Šimona, který stál v čele revolučního národního výboru. Podle dobových zpráv rostl strach Němců z postupu Rudé armády. Navíc si musíme uvědomit, že přes Jablonec ustupovala německá armáda, která se nesnažila o udržení města a naopak zanechávala těžké zbraně na dnešním Horním náměstí, aby byl její postup rychlejší.⁷ V červnu 1945 byla ustavena Místní správní komise (MSK), v březnu o rok později se z ní stal Místní národní výbor (MNV).

Počáteční „divokou retribuci“ doprovázela vlna násilí a tzv. excesů na skutečných i domnělých zločincích a německé minoritě, a to za souhlasné rétoriky československých politiků. Přestože určitý chaos a jistou míru agrese můžeme považovat v poválečné době za logický a očekávaný krok, nesmíme opomíjet zjištěné úmysly některých násilných aktů a snahu skrýt vlastní morální selhání z doby okupace. Zároveň si musíme uvědomit, že příprava potrestání válečných zločinců probíhala souběžně s plánováním vysídlení německého etnika. Z těchto důvodů věnujeme pozornost také této formě retribuce, stejně jako národnostní problematice a demografickým změnám.

Masové zatýkání skutečných i domnělých kolaborantů vedlo k přeplnění věznic. Tento chaotický stav se stával neúspěšným ve chvíli, kdy vyšetřování ukázalo, že se často jedná o nepodložená obvinění a vazba tak byla protizákonná, nehledě na skutečnost, že překračovala povolenou normu. Další obvinění nemohli být potrestáni na základě „velkého retribučního“ dekretu, protože paragrafy neodpovídaly jejich „drobným“ proviněním. Propouštění těchto osob vyvolávalo nevoli veřejnosti, ke slovu se tak dostal „malý retribuční“ dekret.

Diplomová práce vychází z vlastní bakalářské práce Trestní a nalézací komise v Jablonci nad Nisou (1945–1947).⁸ Detailnější pozornost je věnována zákonné normě „malé retribuce“, tedy „dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti,“ více známému pod označením tzv. „malý

⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, Inventář.

⁷ KAŠPAR, Jan: Karel Šimon. Muž, který v roce 1945 zajistil klidné převzetí města od Němců, in.: *Jablonecký měsíčník: radniční zpravodaj pro občany města Jablonec nad Nisou*, květen/2009, s. 19. VOSTŘÁK, Václav: Jablonec nad Nisou v letech 1945–1946. Z minulosti města, in.: *Jablonecký měsíčník: radniční zpravodaj pro občany města Jablonec nad Nisou*, prosinec/2006, s. 20.

⁸ REMSOVÁ, Monika: *Trestní a nalézací komise v Jablonci nad Nisou (1945–1947)*, Bakalářská práce, Liberec 2008.

retribuční“ dekret, a směrnícím vydaným ministerstvem vnitra a jejich třem dodatkům.⁹ Praxe „malé retribuční“ je názorně představena na fungování TNK v Jablonci nad Nisou a Železném Brodě, a to především na vyšetřování přečinů, personálnímu složení komisí, způsobu postihu „drobných“ kolaborantů a „provinění proti národní cti“, odvolacím řízení. S ohledem na politickou situaci po únoru 1948 nebylo možné vynechat „zákon č. 34/1948 Sb. ze dne 25. března 1948, o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti“, který se mohl dotknout svou podstatou všech případů, protože ONV otevíraly případy skončené vynesením rozhodnutí, ale i ty odložené v první instanci a promlčené.

Téma bylo úmyslně rozšířeno o region Železnobrodská, protože obě města od sebe dělí jen několik kilometrů a můžeme vysledovat řadu společných znaků, především ekonomické propojení a sklářskou tradici. Proto jsme mohli očekávat, že najdeme nějaké spojitosti také v rámci poválečné retribuční. Představme si třeba obchodníka, který z pohraničí jezdí na nákupy do vnitrozemí a udržuje styky s německými zákazníky. Na druhou stranu jsme mohli očekávat odlišnosti, a to s ohledem na rozdělení československého území po mnichovské dohodě roku 1938 a odtržení pohraničí. Proto jsme mohli předpokládat, že každý region znamenal odlišnosti v rámci jednotlivých TNK. Na Jablonecku se stala obtížnou problematikou národnost, na Železnobrodsku se řešila velmi důsledně otázka stíhání členů fašistické organizace Vlajka.

Jako primární zdroj posloužily fondy uložené ve Státním okresním archivu (SOkA) v Jablonci nad Nisou týkající se „malé retribuční“. Přestože matérie Trestní nalézací komise v Železném Brodě není obsáhlá, nejedná se o materiál nezajímavý. Můžeme vysledovat zajímavosti týkající se například odměňování členů komise formou finančních náhrad za ušlé mzdy.

Diplomová práce se zabývá v kapitole Kritika pramenů a literatury současným stavem výzkumu „malé retribuční“ a detailně charakterizuje archivní materiál obsahující informace o TNK v Jablonci nad Nisou a Železném Brodě. V kapitole Historický kontext je věnována pozornost důvodům vzniku retribučních mechanismů v Československu s ohledem na mezinárodní kontext. Není opomenuta problematika „divoké retribuční“ a vysídlování německého etnika. Stěžejní část tvoří kapitola „Malá retribuční“, která charakterizuje „malý retribuční dekret“ a jeho praktické užití ve dvou regionech. Diplomovou práci doplňuje řada příloh. Jedná se o „malý retribuční“ dekret a k němu vydané směrnice a dodatky. Přehled činnosti železnobrodské TNK dokresluje tabulka obsahující jméno a příjmení obviněných, jejich bydliště, datum a místo narození, termín zasedání komise, vynesený trestní výměr, výši

⁹ Dokumenty jsou součástí práce jako přílohy.

trestu (popřípadě zdůvodnění zastavení trestního řízení). Tabulku měly doplnit informace o revizi řízení a odvolání, ve většině případů se nedaly ze spisů vyčíst. Součástí práce není tabulka přehledu činnosti jablonecké TNK, k nahlédnutí je ve vlastní bakalářské práci.¹⁰

2. KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY

2.1. Kritika literatury

Badatelé se zabývali tématem retribuce do listopadu 1989 jen sporadicky. Práce, které vznikaly, můžeme označit jako schematické a zaměřené na problematiku jen povrchně. Často se zabíraly dekrety bez ohledu na popis konkrétního průběhu retribučního procesu. Vinu nese politická situace na území českých zemí, která bránila nestrannému zkoumání poválečného období a výzkum limitovala omezeným přístupem k archivním pramenům.

V posledních desetiletích se snaží historici tento nedostatek napravit. Pozornosti se těšila především problematika „velké retribuce“, kterou představovala politická elita a významná kolaborace. Kompletně téma pojal v českém prostředí Mečislav Borák, a to v knize *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*,¹¹ ve které se zabýval detailním pohledem na vznik retribučních zákonných norem a aplikací „velkého“ dekretu u Mimořádného lidového soudu v Ostravě. Následovala řada dalších bakalářských, diplomových a rigorózních prací, jež se věnovaly stíhání válečných zločinců v jednotlivých regionech: Kateřina Kočová,¹² Veronika Sýkorová,¹³ Ivana Hrachová,¹⁴ Jaroslav Nečas,¹⁵ Václav Jiřík,¹⁶ Tomáš Nohel.¹⁷ Neměli bychom opomenout, že pozornost byla věnována také politické elitě a Národnímu soudu, kterou představovala

¹⁰ REMSOVÁ, Monika: *Trestní a nalézací komise v Jablonci nad Nisou (1945–1947)*, Bakalářská práce, Liberec 2012.

¹¹ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. 1. vyd. Šenov u Ostravy, Tilia 1998, ISBN 80-86101-07-X.

¹² KOČOVÁ, Kateřina: *Činnost mimořádných lidových soudů. MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice*, Disertační práce, Hradec Králové 2006.

¹³ SÝKOROVÁ, Veronika: *Mimořádný lidový soud Mladá Boleslav 1945–1947*, Bakalářská práce, Liberec 2005.

¹⁴ HRACHOVÁ, Ivana: *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948*, Rigorózní práce, Hradec Králové 2007.

¹⁵ NEČAS, Jaroslav: *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945–1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*, Bakalářská diplomová práce, Brno 2011.

¹⁶ JIŘÍK, Václav: *Nedaleko od Norimberka. Z dějin retribučních soudů v západních Čechách. Z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946–1948*, 1. vyd. Cheb, Svět křídel 2000, ISBN 80-85280-68-X.

¹⁷ NOHEL, Tomáš: *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945–1948*, Bakalářská diplomová práce, Brno 2009.

protektorátní vláda a prezident Emil Hácha. Tématem se zabývali například Dušan Tomášek a Robert Kvaček.¹⁸ Vznikla řada dalších bakalářských a diplomových prací autorů, kteří popisovali jednotlivé významné kauzy před Národním soudem, například novinářům aktivně spolupracujících s okupačním režimem: Vratislav Havlík,¹⁹ Vendula Kůrková,²⁰ Jan Scheinost,²¹ Iva Tšchochoheiová.²²

„Malé retribuční“, která měla za úkol potrestat drobné kolaboranty, se věnovala pozornost v těchto pracích jen okrajově, nešly do hloubky problematiky, popisovaly „malé retribuční“ dekret bez ohledu na samotný proces a zdůrazňovaly medializované případy s tehdejšími celebritami jako Lída Baarová, Adina Mandlová a Vlasta Burian.²³ V rámci „malé retribuční“ můžeme reflektovat řadu dílčích témat, například národnostní problematika,²⁴ ženská otázka²⁵ a odraz antisemitismu v trestních řízeních.²⁶

Dosud nejrozsáhlejší monografií věnující se problematice retribuční je práce Benjaminu Frommera, která vyšla anglicky v roce 2005,²⁷ v českém překladu roku 2010.²⁸ Zabývá se tématem v širokém rozsahu. Počínaje vznikem „retribučních“ dekretů, divokou retribuční a vztahem k „nepřátelské“ německé minoritě, analýzou jednotlivých právních předpisů, činností mimořádných lidových soudů, Národního soudu a podrobněji i trestních nalézacích komisí až po obnovení retribuční v kontextu politických změn roku 1948.

Autorova výhoda tkví v tom, že se s českými dějinami seznámil až v dospělosti. Jako Američan se vyvaroval krajním názorům a postojům vycházejících ze sounáležitosti k národu,

¹⁸ TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: *Obžalovaná je vláda*, 1. Vyd. Praha, Themis 1999, ISBN 80-85821-68-0. TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: *Causa Emil Hácha*, 1. vyd. Praha, Themis 1995, ISBN 80-85821-30-3.

¹⁹ HAVLÍK, Vratislav: *Ostravský novinář Jan Hloužek před Národním soudem*, Diplomová práce, Brno 2010.

²⁰ KŮRKOVÁ, Vendula: *Novinář A. J. Kozíšek před Národním soudem*, Diplomová práce, Brno, 2011.

²¹ SCHEINOST, Jan: *Prominentní katolický novinář před národním soudem*, Diplomová práce, Brno 2007.

²² TŠCHOCHOHEIOVÁ, Iva: *Čeněk Ježek. Causa prominentního protektorátního novináře před Národním soudem*, Diplomová práce, Brno 2008.

²³ K jejich osudům více: MOTL, Stanislav: *Prokletí Lídy Baarové*, 1. vyd. Praha, Rybka Publishers 2002, ISBN 80-86182-61-4 ; BAAROVÁ, Lída: *Života sladké hořkosti*, 3., dopl. vyd. Ostrava, Librex 1998, ISBN 80-7228-008-2 ; MANDLOVÁ, Adina: *Dneska už se tomu směju*, Toronto, Sixty-Eight Publishers 1976; JUST, Vladimír: *Věc: Vlasta Burian: Rehabilitace Krále komiků*, 1. vyd. Praha, Rozmluvy 1991, ISBN 80-85336-04-9.

²⁴ CHROBÁKOVÁ LNĚNIČKOVÁ, Andrea: „Malý“ retribuční dekret a německy hovořící obyvatelstvo v Ostravě v letech 1945-1948. In: ARBURG, Adrian von – DVOŘÁK, Tomáš – KOVAŘÍK, David a kol. (eds.), *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010, s. 465-470.

²⁵ LOUDA, Jiří. *Tzv. malá retribuční na Semilsku: Postavení žen a osob německé národnosti před TNK na Semilsku*, příspěvek na Celostátní vědecké studentské konferenci, KHI FPE ZČU, Plzeň, 11–12. 4. 2013.

²⁶ BORÁK, Mečislav (ed.): *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948*. Praha, Opava 2002.

²⁷ FROMMER, Benjamin: *National Cleansing. Retribution against Nazi Collaborators in postwar Czechoslovakia*. 1. vyd. Cambridge, University Press 2005, ISBN 9780521008969.

²⁸ FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, 1. vyd. Praha, Academia 2010, ISBN 978-80-200-1838-0.

který retribuční realizoval. Jan Mervart výstižně poznamenal, že se „na retribuční proces dívá nezaujatýma očima zahraničního badatele, jemuž nejde ani o odhalování „tabu“ české historiografie ani o skandalizaci problému či o mentorování se zdviženým prstem západního intelektuála, ale o pochopení, a pokud možno neustranné zhodnocení daného problému.“²⁹ Benjamin Frommer získal Fulbrightovo stipendium na studium v Československu a naučil se česky.³⁰ Při psaní textu vycházel z velkého množství pramenů.

Od roku 2000 vznikla řada bakalářských, diplomových a disertačních prací věnujících se konkrétním trestním nalézacím komisím: Radek Hulva,³¹ Jan Machala,³² Andrea Chrobáková–Lněničková,³³ David Kovařík,³⁴ Luděk Jansa,³⁵ Tereza Kryndlerová,³⁶ Tereza Mátlová.³⁷ Na jejich základě můžeme poměrně dobře sumarizovat „malou retribuční“ v jednotlivých regionech. Nemalou měrou se podílí na výzkumu Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická Technické univerzity v Liberci: Václav Rybář,³⁸ Zuzana Hamplová,³⁹ Barbora Mikšovská,⁴⁰ Barbora Pešková,⁴¹ Daniel Kasan,⁴² Zdeňka Červinková,⁴³ Monika Remsová,⁴⁴ Jiří Louda.⁴⁵

Aktuálně se zabývá „malou retribuční“ nejdetailněji Pavel Kmoč, který v obecné rovině diplomové práce charakterizuje právní předpisy a v praktické aplikuje „malý“ dekret, a to konkrétně na příkladu Benešova u Prahy.⁴⁶ Tématu se věnuje i v dalších příspěvcích, jež se

²⁹ MERVART, Jan: Benjamin Frommer. Národní očista. Retribuce v poválečném Československu, in: *Dějiny a současnost*, roč. 33, 2011, č. 4, s. 45, ISSN 0418-5129.

³⁰ Více například v rozhovoru pro *Hospodářské noviny*. HORÁK, Ondřej: Benjamin Frommer: Národní očista, in: *Hospodářské noviny* [online], 2010 [vid. 25.8. 2010], dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-45901770-benjamin-frommer-narodni-ocista>.

³¹ HULVA, Radek: Provinění proti národní cti podle tzv. malého dekretu v okrese Opava-Venkov v letech 1945-1948, Diplomová práce, Opava 2002.

³² MACHALA, Jan: *Trestání některých provinění proti národní cti v okrese Holešov 1945-1948*, Diplomová práce, Olomouc 2006.

³³ CHROBÁKOVÁ LNĚNIČKOVÁ, Andrea: „Malý“ retribuční dekret v Ostravě 1945-1948, Disertační práce, Brno 2011.

³⁴ KOVAŘÍK, David: *Malý“ retribuční dekret v Ostravě 1945-1948*, Disertační práce, Brno 2011.

³⁵ JANSÁ, Luděk: *Malý retribuční dekret v Brně 1945-1948*, Diplomová práce, Brno 2011.

³⁶ KRYNDLEROVÁ, Tereza: *Ženy před trestní nalézací komisí v Hradci Králové v letech 1945-1948*, Diplomová práce, Hradec Králové 2011.

³⁷ MÁTLOVÁ, Tereza: *Trestní nalézací komise ve Velkém Meziříčí (1945-1948)*, Diplomová práce, Hradec Králové 2010.

³⁸ RYBÁŘ, Václav: *Trestní nalézací komise v Liberci v letech 1945-1948*, Bakalářská práce, Liberec 2009.

³⁹ HAMPLOVÁ, Zuzana: *Trestní nalézací komise Nymburk*, Bakalářská práce, Liberec 2011.

⁴⁰ MIKŠOVSKÁ, Barbora: *Trestní nalézací komise v Poděbradech*, Bakalářská práce, Liberec 2012.

⁴¹ PEŠKOVÁ, Barbora: *Trestní nalézací komise Broumov 1945-1947*, Bakalářská práce, Liberec 2012.

⁴² KASAN, Daniel: *Trestní nalézací komise Dvůr Králové nad Labem*, Bakalářská práce, Liberec 2012.

⁴³ ČERVINKOVÁ, Zdeňka: *Trestní nalézací komise Trutnov*, Diplomová práce, Liberec 2012.

⁴⁴ REMSOVÁ, Monika: *Trestní a nalézací komise v Jablonci nad Nisou (1945-1947)*, Bakalářská práce, Liberec 2008.

⁴⁵ LOUDA, Jiří. *Trestní nalézací komise Turnov*, Bakalářská práce TUL, Liberec 2011; LOUDA, Jiří. *„Malá retribuce“ na Semilsku. Trestní nalézací komise Turnov, Semily a Jilemnice*, Diplomová práce, Liberec 2014.

⁴⁶ KMOCH, Pavel: *„Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Diplomová práce, Liberec 2011.

zabývají například tzv. horizontální kolaborací nebo rolí komunistické strany.⁴⁷ Posledním rozsáhlým příspěvkem do fondu literatury o „malé retribuci“ je monografie Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy.⁴⁸

Analyzovat retribuční mechanismy nelze bez poznání základních legislativních norem. Historiografie pohlíží na dekrety prezidenta republiky z různých úhlů, především řada autorů diskutuje o jejich legitimitě. Emanuel Mandler⁴⁹ považuje Edvarda Beneše za samozvaného prezidenta, který po abdikaci jednal protiústavně, a zpochybňuje platnost dekretů jako zákonných norem. Jan Němeček užívá opačnou rétoriku „německé viny“.⁵⁰ O dekretěch pojednává nejuceleněji Jan Kuklík v monografii Mýty a realita tzv. Benešových dekretů,⁵¹ která pohlíží na vývoj dekretů komplexně a kriticky, ale ne černo-bíle.

Při zkoumání retribuce nemůžeme opomenout některé aspekty perzekuce a problematiku tzv. poválečných excesů, které představovaly „divokou pasáž“ vyrovnání s viníky válečných zločinů. S výzkumem tématu si spojujeme především jméno Tomáše Staňka, který se zabývá poválečnými násilnými akty nebo situací internovaných osob.⁵² Zároveň se zaměřuje na vysídlení německého etnika a řešení národnostních problémů, a to spolu s Adrianem Arburgem,⁵³ které retribuci úzce ovlivňovalo, protože obě koncepce byly

⁴⁷ KMOCH, Pavel: „Malá retribuce“ 1945-1948. Trestní a nalézací komise v Benešově, in: *Historica Olomucensia, Sborník prací historických*, roč. XXIX, 2012, č. 41 s. 259–283, ISSN 1803-9561. KMOCH, Pavel: KSC a „malá retribuce“, in: VÁCHOVÁ, Jana (ed.): *Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus*, 4/2011, s. 7–64, Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky 2012. KMOCH, Pavel – LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Pomsta nebo spravedlnost? Trestní nalézací komise v českých zemích, in: *Fontes Nissae*, roč. XII, 2011, s. 185–206. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – KMOCH, Pavel: Verbotene Liebe: Strafregressive der Liebesbezeichnungen in den Jahren 1935-1948. In: ALTMANN, Werner (ed.): *Deutsch-tschechische Begengungen*. Band 2: Kaufbeurer Schüler erleben Jablonec gestern und heute. Kaufbeuren 2012, s. 32–45. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – KMOCH, Pavel: Zakázaná láska. Trestní postih milostných vztahů v letech 1935–1948, in: MÄRC, Josef a kol.: *Žena jako subjekt a objekt*, 1. vyd. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem 2010, ISBN 978-80-7414-367-0.

⁴⁸ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha, Academia 2015, ISBN: 978-80-200-2475-6.

⁴⁹ MANDLER, Emanuel: *Benešovy dekrety. Proč vznikly a co jsou*, 1. vyd. Praha, Libri 2002, ISBN 80-7277-139-6.

⁵⁰ NĚMEČEK, Jan: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, 1. vyd. Praha, Littera 2002, ISBN 8083916-21-5.

⁵¹ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, 1. vyd. Praha, Linde 2002, ISBN 80-7201-352-1.

⁵² STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích: 1945-1955*, 1. vyd. Opava, Zemské slezské muzeum 2003, ISBN 80-86224-33-3. STANĚK, Tomáš: *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2005, ISBN 80-7285-062-8. STANĚK, Tomáš: *Tábory v Českých zemích 1945-1948*, 1. vyd. Šenov u Ostravy, Tilia 1996, ISBN 80-902075-3-7. STANĚK, Tomáš: *Perzekuce 1945*, 1. vyd. Praha, Ise 1996, ISBN 80-85241-99-4.

⁵³ ARBURG, Adrian – STANĚK, Tomáš. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951*. 1. Vyd. Středokluky: Zdeněk Susa 2011, ISBN 978-80-86057-67-5, ARBURG, Adrian a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. 1. Vyd. Brno, Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy 2010. ISBN 978-80-86488-70-7.

připravovány paralelně. Problematikou se zabývají také Zdeněk Beneš⁵⁴ a Detlef Brandes.⁵⁵

2.2. Kritika pramenů

Při obecné analýze retribučních mechanismů v poválečném Československu se opíráme o legislativní normy, tj. dekrety prezidenta republiky a zákony. Původní oskenovaná vydání nalezneme na webových stránkách Ministerstva vnitra České republiky, a to pomocí aplikace Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv, která obsahuje kompletní znění zákonů od 4. května 1945.⁵⁶ Tištěné vydání najdeme například v edici Karla Jecha a Karla Kaplana,⁵⁷ která představuje soupis dekretů prezidenta republiky, množství dokumentů s jejich vznikem, nastiňuje složitost vzniku nejdůležitějších dekretů a zainteresovanost politických stran.

Aplikace „malého retribučního“ dekretu se neobešla bez obtíží, a to především pro jeho vágnost, proto bližší poznání opíráme o řadu prováděcích nařízení, oběžníků a vyhlášek.⁵⁸ Trestním nalézacím komisím měly pomáhat tištěné příručky, které přinášely dobový výklad právních předpisů. „Malému retribučnímu“ dekretu se věnovali Jaroslav Fusek⁵⁹ a Jindřich Stach.⁶⁰ S ohledem na problematiku určování národnosti a postavení německého obyvatelstva nesmíme opomenout příručky Josefa Hůrského⁶¹ nebo Josefa Šebestíka a Zdeňka Lukeše.⁶² Ve spojitosti se „smíšenými“ manželstvími se zabývali národností Josef Mucha a Karel Petržela.⁶³

Jako základní pramen pro výzkum a rekonstrukci „malé retribuce“ v jednotlivých regionech slouží archivní fondy, které obsahují spisový materiál trestních nalézacích komisí, dostupné ve státních oblastních nebo okresních archívech.

Retribuci na Jablonecku můžeme analyzovat na základě materiálů uložených ve Státním okresním archívu v Jablonci nad Nisou, a to ve fondu Okresní národní výbor Jablonec nad

⁵⁴ BENEŠ, Zdeněk a kol.: *Rozumět dějinám*. 2. vyd. Praha, Gallery 2002. ISBN 80-86010-60-0.

⁵⁵ BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938-1945*, 1. vyd. Praha, Prostor 2002, ISBN 80-7260-070-2.

⁵⁶ Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. In: *Stránky Ministerstva vnitra České republiky*. [citováno 15.6.2015] <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/>.

⁵⁷ JECH, Karel – KAPLAN, Karel (edd.): *Dekrety prezidenta republiky 1940 - 1945. Dokumenty*, Brno – Praha: Doplněk – Ústav pro soudobé dějiny 2002.

⁵⁸ V jablonecké praxi nalezneme oběžníky, výnosy okresního národního výboru, zemského národního výboru a ministerstev ve Státních okresním archívu v Jablonci nad Nisou, a to ve fondu Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou. Jedná se o inventární číslo 63 a kartony 50, 51, 52 a 54.

⁵⁹ FUSEK, Jaroslav: *Provinění proti národní cti*. Praha 1946.

⁶⁰ STACH, Jindřich: *Provinění proti národní cti a jejich trestání podle dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 138 Sb.* Brno 1946.

⁶¹ HŮRSKÝ, Josef: *Zjišťování národnosti*. Praha 1947.

⁶² ŠEBESTÍK, Josef – LUKEŠ, Zdeněk: *Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce*. Praha 1946.

⁶³ MUCHA, Josef – PETRŽELA, Karel: *O některých současných problémech národnostně smíšených manželství*. Praha 1946.

Nisou. Z řady spisového materiálu můžeme rekonstruovat bezpečnostní problematiku v regionu. Šetření došlých udání prováděla vyšetřovací komise, jejíž dokumenty jsou k dispozici pod inventárními čísly 108–110, v kartonech 260–267. S ohledem na rozsah územní působnosti byla zřízena její pobočka v Tanvaldu, tyto materiály nalezneme pod inventárními čísly 111–112, a to v kartonech 268–270. Výzkum můžeme opřít o registraturní pomůcky uložené pod inventárními čísly 105 a 107, a to knihy číslo 30 a 32, tedy tzv. podací protokol okresní vyšetřovací komise a abecední rejstřík k „malému retribučnímu“ dekretu.

Dochované dokumenty umožňují vytvořit přehled práce vyšetřovacích komisí, především sumarizovat počty případů. S ohledem na vzrůstající zájem o sociální otázku čerpáme především z výslechových archů, z kterým vyčteme osobní údaje obviněných (jméno a příjmení, datum a místo narození, adresu bydliště, domovskou příslušnost, údaje o rodičích, rodinném stavu, školním vzdělání, vojenské službě, dosavadních trestech, vyznání, zaměstnání a národnost). Důvodně můžeme předpokládat, že „malá retribuce“ a udělování trestů ovlivňovalo sociální zázemí obviněných, proto jsou neméně zajímavou informací jejich majetkové poměry.

„Malá retribuce“ představuje ve srovnání s „velkým“ dekretem každodenní kolaboraci a rekonstruuje život pod okupačním režimem. Přesto si musíme uvědomit, že se jedná o dokumenty úřední povahy a nemůžeme plně věřit jednotlivým výpovědím obviněných, kteří se obhajovali tak, aby si nepřitížili, naopak se s největší pravděpodobností snažili o vyvrácení důvodů stíhání. Získávat čas se snažil Antonín Řáha, na kterého zaslala pražská odbočka Svazu osvobozených politických vězňů udání, protože měl sympatizovat s okupačním režimem. Dokazovala to dopisem adresovaným jistému Rudolfu Rosenbaumovi, ve kterém gratuloval k úspěchům německé branné moci. Řáha nejprve popíral existenci jakéhokoliv dopisu, vinu zčásti přiznal až po předložení inkriminovaného dopisu, a to během druhého výslechu. Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou mu vyměřila veřejné pokárání a pokutu ve výši 10 000 Kčs (s náhradním trestem vězení 90 dnů). Řáha se odvolal a poukazoval na nevyslechnutí hlavního svědka, vlastní nepřipravenost na výslechy a nové důkazy. Trestní odvolací komise rozhodla, že měl dostatečný prostor během dvou výslechů, a odvolání zamítla. Proto diplomovou práci nemůžeme chápat jako popis okupačního života a myšlení zainteresovaných osob, reflektuje řízení před trestními nalézacími komisemi. Obdobně zacházejme s dochovanými udáními, která podávali jednotlivci a instituce. Leckdy vycházela ze zjištěných důvodů a vyšetřování ukázalo, že nebyla dostatečně podložena.

Stěžejní část práce analyzuje činnost trestních nalézacích komisí. Jednotlivé spisy nalezneme pod inventárními čísly 113 a 114, v kartonech 271–304 a pod signaturami 19 801–

42 900 (nedochovaly se všechny spisy). Trestní nálezy vyměřené trestní nalézací komisí obsahuje deset kartonů, a to 289, 291, 293, 295, 297, 299, 301, 302, 303 a 304. Zbylé uzavřely Okresní soudy v Jablonci nad Nisou a Tanvaldu po 4. květnu 1947. Dochované prameny nevypovídají o způsobu myšlení jednotlivých aktérů „malé retribuče“, což už jsme nastínili u výpovědí obviněných, to platí i pro rozhodování členů trestních nalézacích komisí. Můžeme však důvodně předpokládat, a dokazují to rozsudky okresních soudů, že jejich verdikt ovlivňovala úroveň provedeného šetření vyšetřovacími komisemi. Každý příslušný spis obsahuje udání, výsledky obviněných a svědků a trestní nález, z kterého se dozvídáme stručné informace o stíhaných (jméno a příjmení, bydliště, zaměstnání, přečin a termín a výsledek zasedání) a vyčteme personální složení trestních nalézacích komisí). Další podrobnosti získáváme z odvolání, která podávala podrobnější informace o aktivitách stíhaných (ti zdůrazňovali například i politickou příslušnost a protiněmecké vystupování). Některé spisy rozšiřují zprávy o činnosti obviněných, které podávaly místní sbory národní bezpečnosti a správní orgány, popřípadě i potvrzení o národní příslušnosti či zprávy ministerstva vnitra. Minimum informací se dozvídáme o činnosti revizní komise. U spisů nalezneme záznam o počátku řízení, v ojedinělých případech ručně psanou poznámku o jeho výsledku. Z personálního obsazení získáváme pouze podpis předsedy revizní komise. Stručnější obsah spisů nalezneme u osob, které byly určeny k vysídlení. Zpravidla se jedná jen o list s poznámkou „odsunut“. Pokud byl případ postoupen po skončení činnosti trestních nalézacích komisí řádnému soudu, vyčteme další údaje, a leckdy zcela nové informace, z rozsudků.

Ze spisů málokdy získáme podrobnější informace o členech a činnosti vyšetřovacích a trestních nalézacích komisí. Musíme je dohledávat zvláště, a to v Zápisech ze schůzí OSK 1945–1946 (inventární číslo 1, kniha 1), Zápisech ze zasedání schůzí rady ONV z let 1946–1947 (inventární čísla 2 a 3, knihy 2 a 3), evidenčních listech členů MNV (inventární číslo 195, kartony 374, 375, 376 a 377) a dokumentech k počátkům OSK, ONV v Jablonci nad Nisou a jednotlivých MNV (inventární číslo 195, karton 373, OSK, MNV – členové).

Materie železnobrodské retribuční instance nalezneme ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou, a to ve fondu Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, který obsahuje písemnosti z let 1945–1948. „Malou retribuční“ lze poměrně dobře rekonstruovat z řady kartonů věnujících se bezpečnostní problematice regionu.

V červnu 2010 doplnil Státní okresní archiv v Semilech tento fond jednorázově o rozsahem nevelkou (0.02 bm), ale obsahem nesmírně zajímavou materií železnobrodské vyšetřovací, respektive trestní nalézací komise. Tento nezpracovaný balíček obsahuje bohužel

pouze jeden spis, a to Němce Jana Pennera, někdejšího vedoucího NSDAP v obci, ale poměrně přesně sumarizuje práci komise. Získáme z něho jmenné seznamy vyšetřovatelů, několik zpráv o jejich činnosti, přísahy členů komise pro vnitřní národní bezpečnost. Informuje nás o zajištěných osobách v okrese a jejich propouštění na svobodu, předávání do internačních táborů, popřípadě mimořádným lidovým soudům. Zároveň poskytne informace o pátrání po členech Vlajky, příslušnících Svatoplukových gard a podobně. Ke zkoumání odbojové činnosti poslouží badatelům návrhy na udělení vyznamenání. Především nesmíme opomenout sešit Trestní komise nalézací ONV v Semilech, expozitura Železný Brod obsahující jmenné seznamy obviněných.

Kauzy navázané na „malý retribuční“ dekret lze rekonstruovat z řady dochovaných regionálních spisů uložených v kartonech číslo 14, 19–22, které jsou řazeny abecedně. Karton číslo 14 obsahuje cenné informace k práci železnobrodské trestní nalézací komise, jmenný seznam členů, náhrady mezd za odvedenou práci a sumarizuje počty případů za období března až říjen 1946 i četost jednotlivých provinění.

Kartony číslo 19–22 uchovávají informace o domovních prohlídkách v okrese, seznamy zajištěných věcí a spisy týkající se různorodých přestupků (proti ohlašovací povinnosti, hospodářské, dopravní o ochraně cti a podobně). Mezi nimi nalezneme několik případů spadajících pod „malý retribuční“ dekret. Nejobsáhlejší materiál obsahuje karton číslo 22, ve kterém nalezneme několik desítek trestních nálezů.

Vzhledem k tomu, že se u většiny obviněných dochovaly pouze trestní nálezy, vybádáme z tiskopisů jména a příjmení, povolání, bydliště, obvinění, datum jednání, formu potrestání a stručné odůvodnění. Bohužel nemůžeme určit národnost ve sčítacích letech 1930 a 1939, státní příslušnost v době provinění, informace o revizi a odvolání, jména členů komise účastnících se zasedání a údaje o datech i místech narození bývají dopsány pouze ručně obyčejnou tužkou. Kompletnější informace přinášejí materiály vyšetřovací komise (například výpovědi obviněných a svědků).

Chybějící spisy můžeme vysvětlit v souvislosti se skartací dokumentů roku 1965, o které se dozvídáme ze zprávy náčelníka Okresního oddělení ministerstva vnitra v Jablonci nad Nisou mjr. Ryliha adresované Krajské správě ministerstva vnitra v Ústí nad Labem, archivnímu oddělení v Litoměřicích, jež informovala o nalezení materiálů vyšetřovací a trestní nalézací komise Okresního národního výboru, expozitury v Železném Brodě. Šedesát spisů mělo být zasláno „*k posouzení, případnému využití a zpracování*“, při nezájmu o ně dával náčelník souhlas s jejich skartací.⁶⁴ Můžeme důvodně předpokládat, že část pramenů

⁶⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, karton 22.

byla zničena.

Neměli bychom opomenout možnou úmyslnou manipulaci s některými kauzami. JUDr. B. Šprongl, komisař politické správy v Železném Brodě, upozorňoval na případ zaměstnance úřadu, který „*jest roztrpčen postupem proti jeho osobě, pro bezdůvodná obvinění osobami o jejichž charakteru jest lépe pomlčeti, u očistné komise na základě kárného oznámení Okresním národním výborem v Semilech,*“ což pozastavilo jeho možné povýšení a znamenalo finanční poškození. Měl být perzekvován Němci za druhé světové války. Zároveň komisař neopomenul poznamenat, že „*jeho spisy zaslané mimořádnému lidovému soudu proti udavačům se záhadně ztratily.*“⁶⁵ Samozřejmě si musíme uvědomit, že jednotlivé vyšetřovací orgány a retribuční instance si předávaly spisy podle místní a věcné příslušnosti, proto můžeme usuzovat, že některé kauzy jsou uchovány v jiných institucích, popřípadě se ztratily nedbalostí.

Neméně důležitým pramenem je dobový tisk. Přestože se nepodařilo nalézt periodikum, které by se věnovalo jablonecké nebo železnobrodské „malé retribuici“, můžeme vycházet z regionálních tiskovin (Stráž severu⁶⁶ a Jablonecká pravda⁶⁷), které vykreslují postavení německého obyvatelstva a kolaborantů. V celorepublikovém kontextu vykreslují přijímání stěžejních dekretů médii i částí společnosti. Informace o dobové náladě a atmosféře vyčteme z memoárové literatury, především se jedná o paměti hereček Adiny Mandlové⁶⁸ a Lídy Baarové,⁶⁹ které byly stíhány pro přečiny podle „malého retribučního“ dekretu. Využití můžeme také vzpomínky ministra Prokopa Drtiny.⁷⁰

3. HISTORICKÝ KONTEXT

V 19. století se označovalo Jablonecko za „rakouskou Kalifornii“. Toto spojení odkazovalo na průmyslovou vyspělost severu českých zemí a dlouhodobou tradici sklářství a bižuterie, která region proslavila ve světě. V sousedním Semilském okrese dominovalo v této oblasti Železnobrodsko. Jana Pavlíčková zdůraznila v bakalářské práci, že úzká propojení krajů (materiál, nástroje, kvalifikace dělníků) „*byla natolik zásadní, že celá oblast (Jablonecký a Semilský okres dohromady) představovala jeden homogenní region, který mohl*

⁶⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 19.

⁶⁶ Stráž severu, ročník 1945–1947.

⁶⁷ Jablonecká pravda, ročník 1945.

⁶⁸ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. Toronto 1977.

⁶⁹ BAAROVÁ, Lída: *Života sladké hořkosti*, 3., dopl. vyd. Ostrava, Librex 1998, ISBN 80-7228-008-2.

⁷⁰ DRTINA, Prokop. *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti Mimořádných lidových soudů a Národního soudu*. Praha 1947.

prosperovat pouze jako celek.“⁷¹ Tyto svazky narušilo podepsání mnichovské dohody, která mimo jiné znamenala odstoupení československého pohraničí, tedy i Jablonecka, Německu. Železnobrodsko se stalo součástí tzv. druhé republiky.

Pod německým nátlakem abdikoval prezident Edvard Beneš a krátce na to odešel do emigrace, kde se stal hlavním představitelem československého odboje. Politické úsilí nasměroval k uznání právní kontinuity československého státu a odvolání podpisů pod mnichovskou dohodou. V demokratickém světě neoprávněný zásah do suverenity státu měl být prohlášen za neplatný. Spolu s dalšími politiky uskutečnil první krok 17. října 1939 v Paříži, kde vznikl Československý národní výbor, který zastupoval české a slovenské zájmy a měl řídit československou armádu v zahraničí. Na něj navazovalo Prozatímní státní zřízení, tedy exilová vláda v čele s lidovcem Janem Šrámkem, ustavené v červenci 1940 v Londýně. Prezidentem v exilu se stal Edvard Beneš.⁷²

Mimořádné podmínky neumožňovaly řádný výkon státní moci, legislativní východisko z nouze představovaly dekrety prezidenta republiky, tedy právní předpisy s mocí zákona vydávané od 21. července 1940 do 27. října 1945 (během okupace od vzniku Prozatímního státního zřízení až do doby, kdy začalo plnit funkci Prozatímní Národní shromáždění na území osvobozeného Československa). Nemožnost výkonu řádné státní moci neřešil vydáváním dekretů prezidenta republiky pouze československý exil. Podobně se stavěly k nastalé situaci také zahraniční vlády Lucemburska, Holandska, Belgie, Jugoslávie, Norska a Polska.⁷³

S ohledem na kontext doby bychom neměli považovat dekrety prezidenta republiky za neplatnou součást našeho právního řádu, přestože se objevily názory opačného rázu. Jejich relevantnost potvrdil Ústavní soud České republiky⁷⁴ v asi nejznámějším případě napadnutí jejich existence Rudolfem Dreithalerem, který tvrdil že *„podle ústavní listiny z roku 1920 náležela moc zákonodárná pouze Národnímu shromáždění a jeho oběma sněmovnám. V době rozpuštění některé sněmovny a nebo od uplynutí jejího volebního období až do opětovného sejití sněmoven a dále po dobu, po kterou bylo jejich zasedání odročeno nebo skončeno, činil neodkladná opatření, i když by k nim bylo jinak třeba zákona, a vykonával moc vládní a výkonnou 24členný výkonný výbor složený ze 16 členů Poslanecké sněmovny a osmi členů Senátu. Tento výbor byl příslušný ve všech věcech náležejících do zákonodárné působnosti*

⁷¹ PAVLÍČKOVÁ, Jana: *Soužití Čechů a Němců v Jabloneckém okrese v letech 1938 a 1939*, Bakalářská práce, Brno 2008, s. 9.

⁷² Více např. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha 2002.

⁷³ NĚMÉČEK, J. *Cesta k dekretům a odsun Němců*, s. 65.

⁷⁴ Protože se jedná o důležitý verdikt týkající se dekretů prezidenta republiky, následující řádky obsahující poněkud delší citace, které vykreslují odůvodněný vznik dokumentů.

*Národního shromáždění, avšak ani tento výbor nebyl oprávněn měnit ústavní zákony nebo ukládat svými opatřeními nové trvalé finanční povinnosti nebo zcizovat státní majetek. Žádný jiný ústavní orgán než právě vyjmenované Národní shromáždění, popř. jeho 24členný výkonný výbor nebyl nadán zákonodárnou pravomocí.*⁷⁵

Za běžných okolností náležela zákonodárná moc parlamentu, který v exilu neexistoval. Pravomoc vydávat zákony přešla do rukou prezidenta republiky. Rudolf Dreithaler polemizoval také s jeho postavením. „*Ať už byl tedy dr. Edvard Beneš čímkoliv, popř. v rozhodné době, kdy dekrety vydával, dokonce i prezidentem (a tím podle právního názoru navrhovatele nebyl a být nemohl, neboť dne 5. 10. 1938 abdikoval a po něm byl řádně zvolen jiný prezident Československé republiky), nemohl ani jako soukromá osoba, ani jako prezident republiky Československé být nadán zákonodárnou pravomocí. Pokud tedy vydával jakékoliv akty, byly to nanejvýše správní akty moci vládní a výkonné, vydávané v rozporu s tehdy platným ústavním právem a od samého počátku akty nulitní. Pokud socialistická právní věda a bezprostředně před ní i právní věda ovlivněná tzv. nacionálně socialistickou revolucí, údajně probíhající v roce 1945, tedy jeho akty označovala za akty revolučního zákonodárství, nutno poznamenat, že neexistuje revoluční zákonodárství, pouze revoluční násilí bez zákona. Tyto akty, takto posuzováno, byly tedy nejvýše akty násilí, nikoliv práva. V rozporu se základními zásadami právního státu bylo zde jedné osobě přiznáno být současně zákonodárcem a zároveň mocí vládní a výkonnou.*“⁷⁶ Podobně se vyjádřili například Emanuel Mandler a Václav Pavlíček, kteří také došli k závěru, že Beneš abdikoval v souladu s ústavou a následné kroky již byly svévolným a zákonně nepodloženým aktem.⁷⁷

Z historického pohledu lze Dreithalerovo tvrzení napadnout anulováním mnichovské dohody, které mělo za následek neplatnost abdikace prezidenta Edvarda Beneše. Jako první uznala československou exilovou vládu v červenci 1940 Velká Británie. Podle její politiky porušilo Německo dohodu 15. března 1939, kdy obsadilo zbytek Československa, a tak nakonec roku 1942 jako první odvolala podpis pod mnichovskou dohodou.

Zároveň bychom si měli uvědomit, že Edvard Beneš nevydával dekrety sám, přestože je širší veřejnost zvykově označuje jako tzv. Benešovy dekrety. Jejich tvorbu mělo v rukou několik orgánů Prozatímního státního zřízení Československé republiky v emigraci, a to Právní rada (velký podíl měla na přípravě poválečného zákonodárství obnoveného Československa), Státní rada předkládající poradní zprávu o dekretch prezidentu republiky,

⁷⁵ Nález Ústavního soudu České republiky 5/1995 Sb. Benešovy dekrety. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Dostupné z <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/na1995.html>.

⁷⁶ Nález Ústavního soudu České republiky 5/1995 Sb. Benešovy dekrety. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Dostupné z <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/na1995.html>.

⁷⁷ V úvodu edice Jecha a Kaplana.

vláda navrhuje dekry prezidentovi k vydání a konečně prezident, který je podepisoval spolu s předsedou vlády a dalšími jejími členy pověřenými jejich výkony.⁷⁸

Historické souvislosti a skutečnosti vedly „Ústavní soud k závěru, že na Prozatímní státní zřízení Československé republiky, ustavené ve Velké Británii, je nutno nahlížet jako na mezinárodně uznávaný legitimní ústavní orgán československého státu, na jehož území okupovaném říšskou brannou mocí byl nepřitelem znemožněn výkon svrchované státní moci československé, pramenící z ústavní listiny ČSR, uvozené ústavním zákonem č. 121/1920 Sb., jakož i z celého právního řádu československého. V důsledku toho všechny normativní akty prozatímního státního zřízení ČSR, tedy i dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. - také v důsledku jejich ratifikace Prozatímním Národním shromážděním (ústavní zákon ze dne 28. 3. 1946 č. 57/1946 Sb.) - jsou výrazem legální československé (české) zákonodárné moci a bylo jimi dovršeno úsilí národů Československa za obnovu ústavního a právního řádu republiky. Dovolávat se tedy nepodmíněně, tedy i pokud jde o zákonodárný proces, ústavní listiny ČSR z roku 1920 pro dobu, kdy československý stát byl zprvu násilně okleštěn a později zcela okupován a kdy postupně ztrácel svou politickou reprezentaci, je zcela absurdní. Ve svých důsledcích by takové posuzování totiž znamenalo odeprít porobenému národu jeho přirozené právo na boj proti okupujícímu agresorovi, včetně odporu branného. K tomu, co okupující agresor již stačil uskutečnit nebo co uskutečnit zamýšlel, zcela dostačuje uvést okupaci zbytku československého státu formou Protektorátu Čechy a Morava říšskoněmeckou brannou mocí, uzavření českých vysokých škol a plánované "Endlösung" budoucnosti českého národa. Také vyhlazení Lidic a další násilné akty stačily dostatečně ozřejmit, že přes "veškeré právní zásady civilizovaných společností Evropy, platné v tomto století" stál nejen československý stát, ale i samotné jeho národy, před vážnou otázkou své fyzické existence vůbec.“⁷⁹

Dekry prezidenta republiky se vžily do povědomí širší veřejnosti v souvislosti s poválečným vysídlením Němců, přestože přímo touto problematikou se žádný z dekretů nezabývá, a konfiskací jejich majetku. Celkově bylo vydáno 143 dekretů, které měly mnohem pestřejší pole působnosti. Ustavovaly nejvyšší státní orgány exilu a zahraniční vojenské jednotky, organizovaly osvobozené území státu, znárodnění a postih Němců a Maďarů, zrádců a kolaborantů apod.

Všechny dekry prezidenta republiky byly ratifikovány po druhé světové válce Prozatímním Národním shromážděním, tedy zpětně postaveny na úroveň běžných zákonných

⁷⁸ SPIRIT, Michal: *Tzv. Benešovy dekry. Předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*, 1. vyd. Praha, Oeconomica 2004, s. 172–177. ISBN 80-245-0755-2.

⁷⁹ Nález Ústavního soudu České republiky 5/1995 Sb. Benešovy dekry. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Dostupné z <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/na1995.html>.

norem, a to 28. března 1946 ústavním zákonem č. 57/1946 Sb. Podle Michala Spirita znamenal tento krok spolu s uznáním exilové vlády mocnostmi vyvrácení názorů o protiústavnosti jednání exilových politiků.⁸⁰

„Dekrety prezidenta republiky, jež se staly zákony nebo ústavními zákony, byly postupně buď zrušeny či nahrazeny jinými předpisy, nebo naplnily svou funkci a tím jejich plnění bylo vyčerpáno. Důsledky těchto dekretů však trvají, stejně jako trvají důsledky jiných zákonů z doby dřívější.“⁸¹ Ústavní soud odmítl v kauze Dreithaler hodnotit minulost současným právním systémem. „V odpovědi na další navrhovatelovo tvrzení, že totiž dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., stejně jako další dekrety vydané dr. Edvardem Benešem, odporovaly právním zásadám civilizovaných společností Evropy, a že proto je třeba je považovati za akty nikoli práva, ale násilí, jinými slovy, že postrádají povahu práva vůbec, třeba, a to i ve všeobecném smyslu, zdůraznit základní moment vztahující se k jakémukoliv hodnocení minulosti; to, co přichází z minulosti, musí sice i tvář v tvář přítomnosti v principu hodnotově obstat, toto hodnocení minulého nemůže však být soudem přítomnosti nad minulostí. Jinými slovy, řád minulosti nemůže být postaven před soud řádu přítomnosti, jenž je již poučen dalšími zkušenostmi, z těchto zkušeností čerpá a na mnohé jevy pohlíží a hodnotí je s časovým odstupem.“⁸²

3.1. Legislativní zakotvení „kolaborace“

S blížícím se koncem druhé světové války připravovaly exilové vlády plány pro potrestání válečných zločinců a kolaborantů. Signováním Svatojakubské deklarace se zavázaly „vyhledávat, zatýkat, vydávat, soudit a prohlašovat za vinné pachatele bez ohledu na jejich národnost. Nejdůležitějším bodem byl závazek těchto vlád, že budou trestat nejen okupanty, nýbrž i kteréhokoliv ze svých občanů, jenž by se dopustil válečných zločinů.“⁸³ Po připojení Spojených států amerických a Velké Británie vznikla Komise Spojených národů pro válečné zločiny (United Nations War Crimes Commission, dále UNWCC).⁸⁴

Na podzim roku 1943 se konala moskevská konference ministrů USA, SSSR a Velké Británie, jejímž výsledkem byly čtyři deklarace. První ustanovovala společný postup proti

⁸⁰ SPIRIT, Michal: *Tzv. Benešovy dekrety. Předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*, 1. vyd. Praha, Oeconomica 2004, s. 174. ISBN 80-245-0755-2.

⁸¹ JECH, K. – KAPLAN, K. *Dekrety prezidenta republiky. Díl I*, s. 42.

⁸² Nález Ústavního soudu České republiky 5/1995 Sb. Benešovy dekrety. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Dostupné z <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/na1995.html>.

⁸³ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 102.

⁸⁴ Více například FROMMER, Benjamin. *Národní očista*; BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu ...*

Německu až do jeho bezpodmínečné kapitulace, druhá se týkala obnovy demokratické Itálie a třetí označovala anšlus Rakouska v březnu 1938 za neplatný. Pro vypořádání s válečnou minulostí je důležitá čtvrtá Deklarace o potrestání válečných zločinců, která vyhlášovala odhodlání potrestat viníky války a válečných zločinců a vydávat je k odsouzení do zemí, kde se provinili.⁸⁵ Vrcholem mezinárodních jednání se stalo ustavení mezinárodního soudního tribunálu na základě londýnské dohody o stíhání válečných zločinců z 8. srpna 1945 mezi USA, Velkou Británií, SSSR a Francií.

Společný postup států ovlivnila zkušenost s výsledky první světové války. Na základě Versailleského mírového systému mělo být postaveno před soud okolo tří tisíc osob. Německý říšský soud odsoudil pouze dvanáct osob, spojenci vlastní soudy nezřídili a dalším obviněným byl umožněn – za pomoci úřadů – útek ještě před vynesením rozsudku.⁸⁶ Válečné zločiny tedy nebyly stále vymezeny v tehdejších mezinárodních právních normách, a to mělo být po druhé světové válce napraveno. Ne nadarmo je všeobecně známý Cicerův citát: „Historia magistra vitae.“ Svět se v tomto ohledu „poučil“ a odmítl zopakovat stejnou chybu.

Myšlenka stíhání válečných zločinců nebyla tedy ničím novým, nově se objevila potřeba trestat občany jednotlivých okupačních států. Jednotlivé exilové vlády se zaměřily na specifické národní požadavky domácí retribuce a na trestání těch, „kteří se zrady dopustili tím, že využili okupantovy přítomnosti ke zlepšení hmotných nebo společenských podmínek, přijali jeho ideologii nebo dostatečně důrazně neprojeví vůči okupantskému zřízení odpor.“⁸⁷ Provinění závisela v určité míře i na specifické povaze každého regionu, zejména hospodářských charakteristikách a složení obyvatelstva, přičemž například v československém prostředí sehrála velkou roli národnostní otázka. Národnostní poměry ovlivňovaly historicko-politické okolnosti související s osidlováním a příslušností k různým státním útvarům.

3.2. Vyrovnání s minulostí v českých zemích

Československá exilová reprezentace začala pracovat na podobě poválečného vypořádání se zločinci působícími na okupovaném území již v listopadu 1942. Jednalo se o dlouhodobý proces, který se neobešel bez sporů. Hlavní odpovědnost neslo ministerstvo

⁸⁵ Stalin zvažoval federaci Rakouska s ČSR. Nakonec Vídní daroval nezávislost. *IDNES* [online] Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/stalin-chtel-nezavisle-rakousko-federaci-napriklad-s-csr-odmitl-p80-/zahranicni.aspx?c=A131030_073610_zahranicni_ert.

⁸⁶ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu*, s. 22.

⁸⁷ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. *Disertační práce*, s. 32.

spravedlnosti, v jehož čele stál Jaroslav Stránský, spolupracující s poradním orgánem politiků při vytváření nových právních předpisů, tj. Právní radou. Měla zvážit „*potřebné změny v platném právu, které by usnadnily potrestání.*“⁸⁸

Právní rada předala Jaroslavu Stránskému první návrh retribučního dekretu v únoru 1943. Ministerstvo spravedlnosti nebylo spokojeno s jeho podobou a žádalo jeho přepracování. Samo vytvořilo komisi, která deklarovala vlastní návrh, a žádalo Právní radu, aby se k němu vyjádřila. Nemuselo se diskutovat o potrestání Němců, problematika provinění Čechů a Slováků byla složitější. Odmítavý postoj zapříčinila za standardní situace v právním řádu zakázaná retroaktivita (tj. zpětná působnost) a diskutabilní otázka vysoce postavených osob. Další návrh byl vyhotoven až roku 1944. Přestože panovala shoda v nutnosti potrestat válečné zločinci a jejich přísluhovače, panovala neshoda v podobě retribuční, mnozí kritizovali možné zneužití pro politické procesy a riziko příklonu k nedemokratickým režimům, další se obávali přílišné tvrdosti. Benjamin Frommer citoval zástupce předsedy Právní rady Vladimíra Klecandu: „*Rozumím i pochybám některých kolegů, zda by se tím nerovnoměrně nepostihly některé vrstvy našeho obyvatelstva, a uznávám, že nesmíme krutou spravedlností oslabit samo jádro svého lidu a vyhnat zprovinilé do tábora mezinárodní protidemokratické opozice.*“⁸⁹

Zřejmě tlak překotného vývoje válečných událostí, za hranice původní Československé republiky začaly vstupovat sovětské jednotky a na konci srpna vypuklo Slovenské národní povstání, zapříčinil urychlení schválení dekretu. Byl publikován 6. března 1945 v Ústředním věstníku československém pod číslem 6/1945 a názvem „o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.“⁹⁰

Dekret doznal brzy dalších změn, které následovaly po diskusích londýnské a moskevského exilu společně se Slovenskou národní radou. Exilová reprezentace KSČ v Moskvě připravila vlastní návrh podoby retribučního soudnictví, „*který jasně specifikoval, kdo z výše postavených osob má být souzen. S větší shovívavostí měly být podle návrhu posuzovány delikty lidí manuálně pracujících.*“⁹¹ Společná jednání londýnského a moskevského exilu o konečnou podobu vládního programu vyvrcholila vládním prohlášením vydaným 5. dubna 1945. Košický vládní program zdůraznil potřebu poválečného vyrovnání s minulostí, tento úkol považovala vláda „*za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svoji mravní povinnost.*“⁹² Jaroslav Stránský vyhověl několika požadavkům moskevského exilu, souhlasil

⁸⁸ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 104.

⁸⁹ FROMMER, Benjamin: *Národní očista*, s. 104–105.

⁹⁰ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu*, s. 28.

⁹¹ JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost ...*, s. 15.

⁹² *Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý na prvé schůzi vlády dne 5. dubna 1945 v Košicích*, Praha 1945, s. 15.

ze zřízením Národního soudu, deklaroval vznik mimořádných lidových soudů a především byl do retribučních zločinů přidán paragraf zabývající se případy udavačů. Upravený dokument byl vydán jako „dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech“. V platnost vešel vyhlášením dne 9. července 1945. Do povědomí veřejnosti se dostal jako tzv. „velký retribuční“ dekret.

„Velký retribuční“ dekret nestačil sám o sobě pokrýt všechny přečiny a provinění, proto byly vydány další dvě právní normy. Ve stejný den vydala vláda „dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 17/1945 Sb., o Národním soudu“. Po stránce skutkové podstaty se nelišil od „velkého“ dekretu. Měli před něj být postaveni nejprominentnější kolaboranti – členové protektorátní vlády, protektorátní prezident Emil Hácha, významní novináři, důstojníci a čelní představitelé kolaborantských organizací, tedy veřejně činné osoby pouze české národnosti, které měly být příkladem „obyčejným“ občanům. Ustavení této instituce mělo dvojí účel: jednalo se o soud trestní a zároveň čestný. Vzhledem k tomu, že se množily případy menší závažnosti a každodenní drobné kolaborace, vydala vláda „dekret presidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, do jehož jurisdikce spadaly trestní nalézací komise ustanovované při okresních národních výborech. S ohledem na doplnění „velkého retribučního“ dekretu se pro něj vžilo označení „malý retribuční“ dekret. Na základě utvořených institucí můžeme definovat dvě funkce retribuční. V první řadě měla potrestat válečné zločince a jejich přísluhovače. V druhém působila svým způsobem výchovně.

Tyto dekry platily pouze pro české země. Přestože slovenští emigranti zastávali opoziční postoj vůči Tisovu režimu, toužili po autonomním postavení Slovenska a odmítali postoj prezidenta Beneše, který předpokládal větší množství kolaborantů mezi Slováky než mezi Čechy. Londýnská exilová vláda považovala Slovenskou národní radu „za pouhého zástupce sebe samé na Slovensku.“⁹³ Pod vlivem Slovenského národního povstání uznali Češi odbojovou organizaci za nejvyšší zákonodárný a výkonný orgán Slovenska, který vydal zvláštní retribuční normu, „nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Zb. n. SNR ze dne 15. května 1945“.

Čeští komunisté považovali slovenské retribuční nařízení za kvalitnější než české, podle Benjamina Frommera to ovlivnila především jeho „*stručnost, vágnost a nekompromisní příslost [...], která lépe odpovídala jejich představám o retribuci.*“⁹⁴ Údajně vytvořil celý

⁹³ FROMMER, Benjamin: *Národní očista*, s. 114.

⁹⁴ FROMMER, Benjamin: *Národní očista*, s. 114.

text vůdce slovenských komunistů Gustav Husák během jediného večera.⁹⁵ Jaroslav Stránský naopak považoval samostatnou právní normu za porušení Košického vládního programu, který měl zaručit společný postup vůči kolaborantům.⁹⁶ Spory byly nakonec urovnány a retribuce v Československu probíhala podle dvou různých norem.

Tvůrci slovenského retribučního nařízení se neztotožňovali s vyjádřeními o právní kontinuitě Československé republiky, proto nenavazovalo na existující zákonné normy. Zločiny byly rozděleny do pěti paragrafů: fašistická okupace, domácí zrádci, kolaboranti, provinilci fašistického režimu a specifickým regionálním zločinem se stala zrada na Slovenském národním povstání.

Slovenské nařízení uzákonilo vznik Národního soudu v Bratislavě, který měl soudit nejvyšší představitele Slovenského štátu, okresních lidových soudů v jednotlivých politických okresech a místních lidových soudů v obcích. Nařízení bylo velmi přísné, sankce v několika paragrafech znaly pouze jeden trest, a to trest smrti. Slovenské první retribuční období mělo také trvat podle původních představ pouze jeden rok, nakonec skončilo až 31. prosince 1947. Ve srovnání s českým prostředím tedy skončilo o více než půl roku později. V konečném výsledku bylo ale mírnější. Podle slovenského nařízení se nestíhalo například prosté členství ve fašistických organizacích, pokud by tomu bylo naopak, počet stíhaných osob by se zmnohonásobil.⁹⁷

3.3. Spravedlnost psaná krví a slzami

Bojový stav trval ještě nějakou dobu po válce, spravedlnost nad skutečnými i domnělými viníky namísto teprve se konstituovaných orgánů vykonávali občané, a to ne vždy v souladu se zákony, nehledě na retribuční právní normy. „*Krutost se utrhla ze řetězu a nahradila právo. Nebylo na tom nic pěkného. [...] v hodině bezvládní člověk ztrácí soudnost, vášně zatlačí rozum, pudy vítězí.*“⁹⁸ Ladislav Mňačko ve své knize *Smrt si říká Engelchen* popisuje stav společnosti, který v sociologii označujeme pojmem anomie. Přestože „*doslovně znamená „stav bez norem“, příp. „absenci norem“, ve svém sociologickém významu tímto stavem není. Normy existují, členové systému jsou k nim orientováni, ale u části členů je*

⁹⁵ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu*, s. 82–83.

⁹⁶ FROMMER, Benjamin: *Národní očista*, s. 114–115.

⁹⁷ Podrobněji: KLUBERT, Tomáš: Vznik a špecifiká ľudového (retribučního) súdництва na Slovensku, in: PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol. (eds.): *Okupace, kolaborace, retribuce*, 1 vyd. Praha, Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO 2010, s. 233–237. ISBN 978-80-7278-529-2.

⁹⁸ MŇAČKO, Ladislav: *Smrt si říká Engelchen*. 3. vyd. v Našem vojsku 1. Praha, Naše vojsko, 1962, s. 18.

orientace ambivalentní, nebo regulativní systém nedostatečně funguje, část individuálních cílů a norem se liší od norem a cílů celého systému atp.“⁹⁹ Žádná vláda nedokáže po jakékoliv válce zcela zabránit násilným odplatám.

Zadržované emoce po „mnichovské diktátu“ a následujících událostech druhé světové války explodovaly v otevřený teror. Benjamin Frommer upozornil na to, že „ve zpětném pohledu se zdá, že absence válečné retribuce jen posílila retribuci poválečnou.“ Například ve srovnání s Polskem, kde se mstili zrádcům již v průběhu války. Mezi výjimečné situace v českém prostředí můžeme počítat atentát na Heydricha, do kterého se zapojil i domácí odboj, nevyjasněnou „chlebičkovou aféru“ a popravu četníků, u kterých se partyzánská skupina generála Luži domnívala, že nesou vinu za jeho smrt. Frommer zároveň usuzoval, že „kdyby aktivity podzemního hnutí považovali lidé doma za bezprostřední ohrožení vlastních životů, kolaborovali by Češi pravděpodobně méně. Neschopnost zničit kolaboranty ještě během války způsobila, že zůstali naživu pro poválečné zúčtování. Touha lidí po pomstě a spravedlnosti zůstala neuspokojena.“¹⁰⁰ Zároveň bychom neměli opomenout výsledky současných výzkumů, které dokazují, že řada osob se mstila, aby zakryla vlastní pochybnou minulost, „národní selhání“ z doby okupace a vyhnuli se tak případným následkům vlastních činů.

Tuto nacionální radikalizaci podporovali českoslovenští politici v rámci veřejných projevů. Benjamin Frommer citoval ve své knize poslední vzkaz Edvarda Beneše z ciziny pro domácí odboj: „Jest třeba, abychom si mnoho vyřídili sami ihned v prvních dnech osvobození, aby všech vinných nacistů co nejvíce od nás uteklo ze strachu před občanskou revoltou proti nim v prvních dnech revoluce a aby co nejvíce těch, kteří se budou jako nacisté bránit a klásti odpor, bylo v revoluci pobito ... Kdo zaslouží smrt, má být vylikvidován – ať bouří lidovou, ať mocí vojenskou – hned po převratu a v prvních dnech nového režimu.“¹⁰¹ O „vylikvidování problému“ mluvil prezident i v dalších projevech po návratu z emigrace, mezi nejznámější patří vystoupení 12. května 1945 v Brně a o čtyři dny později v Praze. Neměli bychom opomenout, že užití termínu „vylikvidovat“ - byť ve smyslu „vyřešit situaci“ soužití Čechů s Němci a Maďary - mohlo být pochopeno v kontextu nacistické terminologie zcela odlišně.¹⁰² Politická reprezentace došla jednoduchou logikou k závěru, že německé obyvatelstvo opustí zem „dobrovolně“ a přispěje tak usnadnění plánovaného vysídlení.

Dobová kritika se snesla na chaotické podmínky prvních dnů, týdnů a měsíců po

⁹⁹ GEIST, Bohumil: *Sociologický slovník*, Praha, Victoria Publishing 1992, s. 30. ISBN 80-85605-28-7.

¹⁰⁰ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 67.

¹⁰¹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 69–70.

¹⁰² Úryvek z projevu v Brně je možno vyslechnout s komentáři historiků např. v dokumentu Zabíjení po česku (David Vondráček, 2010). Ke shlédnutí online: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267494151-zabijeni-po-cesku/21056226950>.

osvobození a na ty, kteří využívali situace k vlastnímu obohacení. Pokud bychom uvedli příklad z Libereckého kraje, sekretariát KSČ, jmenovitě Rudolf Weber, si stěžoval dopisem generálnímu tajemníku KSČ Rudolfu Stránskému na počínání Revolučních gard (zkratka RG): „Z ministerstva vnitra byla vyslána do Liberce „R.G.“, nad níž má moc rozkazu Dr. Rokos (prý člen KSČ), aby vyčistila liberecký okres od fašistických nepřátel státu. Tato, jakožto oficiální representant ozbrojené revoluční moci českého národa, nerespektuje zákonných ustanovení ministerstva vnitra o ochraně oněch dřívějších čl. německých státních občanů, kteří aktivně bojovali na straně českého národa proti Hitlerovým okupantům, proto nyní stojí pod ochranou českého národa. Řídí se heslem: „Všichni Němci ven“. Otevřeně prohlašují: Kašleme na rozkaz ministerstva vnitra, moc jsme my sami, nikdo nám nemá co poroučet. Každý velitel jedná na vlastní pěst a účet. Dochází k samovolným domovním prohlídkám, drancování, loupežím, střelení, znásilňování žen. RG ne(z)tělesňuje tudíž revoluční pořádek, nýbrž způsobuje tam chováním jednotlivců anarchii, což se trpí.“¹⁰³ Není divu, že si vysloužily přezdívku Rabovací gardy.

Revoluční doba se stala živnou půdou pro asociály, jejichž činnost nebyla ve všech případech postižena. Přesto nelze popřít snahu československého státu potrestat projevy zvěle. Československé národní shromáždění ustavilo v červenci 1947 komisi, která měla za úkol vyšetřit hromadné zákroky proti Němcům, Maďarům a jiným osobám po 5. květnu 1945. Z její iniciativy vzešlo několik obvinění, přesto musíme konstatovat, že ne mnoho a ještě méně aktérů násilných aktů bylo potrestáno.

V kontextu proběhlých událostí se jeví kontroverzně zákon „č. 115/1946 Sb. ze dne 8. května 1946, o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků“, na základě kterého se amnestovalo „jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné.“¹⁰⁴ Zamýšlený dokument neměl být generálním pardonem. Aplikace zákona se neobešla bez problémů. Přestože zákon operoval s pojmem „spravedlivá odplata“, v dobovém kontextu bylo více než obtížné rozpoznat takové jednání od „obyčejných“ kriminálních činů. Bezesporu chápeme nutnost anulovat trestnost činů skutečných bojovníků za svobodu proti nacistickému režimu, ale neměli bychom opomenout termín, do kterého se projevy zvěle amnestovaly, a to 28. říjen

¹⁰³ Staněk, T., von Arburg, A. (eds.): *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951 II. díl 3. svazek, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Středokluky 2010.

¹⁰⁴ Zákon č. 115/1946 Sb., ze dne 8. května 1946, o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. In: *Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky*. [citováno 15.12.2014] <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1946/sb51-46.pdf>.

1945, tedy téměř půl roku po skončení války. „*Na druhou stranu lze porozumět,*“ podle Pavla Kmocha, „*snaze státního aparátu udělat tlustou čáru za poválečnými násilnostmi a zabránit další destabilizaci především pohraničních regionů, kterou by s sebou postihování viníků, kteří mnohdy byli součástí tohoto aparátu, přineslo.*“¹⁰⁵

Můžeme pouze domýšlet, jak by situace vypadala bez únorových událostí roku 1948. Lze vysledovat snahu současné společnosti o vyrovnání s minulostí a zvýšený zájem o tzv. poválečné excesy. Vzpomeňme dokumenty Davida Vondráčka *Řekni*, kde ti mrtví jsou¹⁰⁶ nebo *Zabíjení po Česku*¹⁰⁷ a knihu Josefa Urbana *Habermannův mlýn*,¹⁰⁸ již se inspiroval režisér Juraj Herz pro stejnojmenný film,¹⁰⁹ které zpřístupňují téma široké veřejnosti. I když nemůžeme opomenout, že otevření problematiky společnost rozděluje. Vražda pěti dětí během tzv. postoloprtského masakru byla došetřena po 64 letech roku 2009.¹¹⁰

Případy, které dnes budí pozornost, ležely v archivech čtyři desítky let bez hlubšího povšimnutí. Měl na tom podíl rok 1948? Možnou odpověď nám nabízí výše zmíněné Revoluční gardy, které spadaly pod pravomoc ministerstva vnitra ovládaného komunisty. Podle Matěje Spurného z Filosofické fakulty Univerzity Karlovy se jim přezdívalo Rudé gardy, protože se obecně „*soudilo, že příslušníci Revolučních gard převážně mají blízko ke komunistické straně.*“ Zároveň ale připustil, že tento fakt nemusel platit paušálně, i když víme, že členy se stávali mladí radikálněji smýšlející lidé, kterým byla komunistická ideologie blízká.¹¹¹

Masové zatýkání skutečných i domnělých kolaborantů vedlo k přeplnění věznic. Tento chaotický stav se stával neútešným ve chvíli, kdy vyšetřování ukázalo, že se často jedná o nepodložená obvinění a vazba tak byla protizákonná, nehledě na skutečnost, že překračovala povolenou normu. Další obvinění nemohli být potrestáni na základě „*velkého retribučního*“ dekretu, protože paragrafy neodpovídaly jejich „*drobným*“ proviněním. Propouštění těchto osob vyvolávalo nevoli veřejnosti, ke slovu se tak dostal „*malý retribuční*“ dekret ...

¹⁰⁵ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*, s. 27.

¹⁰⁶ *Řekni, kde ti mrtví jsou*, režie David Vondráček, 2010.

¹⁰⁷ *Zabíjení po Česku*, režie David Vondráček, 2010.

¹⁰⁸ URBAN, Josef. *Habermannův mlýn*, Ostrava, DP Film 2010, ISBN 978-80-254-8100-4.

¹⁰⁹ *Habermannův mlýn*, režie Juraj Herz, 1010.

¹¹⁰ Největší poválečný masakr Němců vyřešen. Známe vrahy. *Aktualne.cz*. [citováno 30.4.2015] <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/nejvetsi-povalecny-masakr-nemcu-vyresen-zname-vrahy/r~i:article:638627/>.

¹¹¹ Revoluční gardy. *Historie.cs* [citováno 30.4.2015] <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/historie-cs/229919-revolucni-gardy/>.

4. „MALÁ RETRIBUCE“

Na předchozích stránkách jsme se pokusili nastínit letitou problematiku procesu tvorby a schvalování „velkého retribučního“ dekretu. „Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ vznikl v „hodině dvanácté“ jako řešení nedostatků „velké“ retribuice.

4.1. „Malý retribuční“ dekret

„Divoká retribuice“ s sebou nesla zatýkání značného množství skutečných i domnělých kolaborantů, což způsobilo přeplnění věznic. Ve vazbě zůstávali lidé nad zákonem stanovenou dobu, často bez toho, aniž by jim bylo sděleno obvinění. Neúnosnost situace vedla k hromadnému propouštění těch, u kterých vyšetřování neprokázalo provinění, a to navzdory smýšlení veřejnosti. Zároveň se objevily obavy, že velké množství případů před MLS skončí zproštěním obviněných, protože se na ně nevztahovaly paragrafy „velkého retribučního“ dekretu. Především komunisté volali po nápravě a přísnému potrestání činů, jakými bylo například tzv. renegátství.

Komunisté, za které hovořil především předseda strany Klement Gottwald, zpočátku požadovali novelizaci „retribučního dekretu“ a doplnění nových skutkových podstat, protože si byli vědomi, že by nový návrh ve vládě neuspěl. Zejména Jaroslav Stránský dával jasně najevo, že se ustoupilo moskevskému exilu ohledně lidovosti tribunálů.¹¹² Diskuse nakonec vyústily ve vydání nové zákonné normy, která se stala doplňkem „velkého retribučního“ dekretu.

Komunistický ministr vnitra Václav Nosek předal návrh „ústavního dekretu prezidenta republiky o ochranné vazbě a o trestání některých provinění proti státu a národu“ vládě v září 1945.¹¹³ Nakonec došlo k vydání dvou právních norem, a to 27. října 1945. Jednalo se o „dekret prezidenta republiky č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které v době revoluční byly považovány za státně nespolehlivé“¹¹⁴ a „dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“.¹¹⁵

¹¹² JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky...*, s. 946.

¹¹³ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. *Disertační práce*, s. 44.

¹¹⁴ Dekret č. 137/1945 Sb. o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. In: *Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky*. [citováno 12.12.2014] Dostupné z <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1945/sb57-45.pdf>.

¹¹⁵ Dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti. In: *Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky*. [citováno 12.12.2014] Dostupné z

S ohledem na krátkou dobu přípravy měl „malý retribuční“ dekret velmi strohý text a vágní formulace, které se jevily v praxi jako problematické. Stíhal „*nepřístojné chování, urážející národní cítění českého nebo slovenského lidu, které vzbudilo veřejné pohoršení*“, kterým se lidé provinili „*v době zvýšeného ohrožení republiky*“, kterou kodifikoval „velký retribuční“ dekret. Ten stanovil její počátek na květen 1938, tj. vyhlášení částečné mobilizace, a konec na 31. prosinec 1946. Toto pozdní datum mělo umožnit – podle Benjamina Frommera – vytvoření homogenního státu Čechů a Slováků, protože se stíhaly běžné kontakty s Němci a takové „přátelení“ by mohlo „ohrozit“ plánované vysídlení.¹¹⁶ Stanovil trest veřejného pokárání, pokutu do 1 milionu Kčs a vězení do jednoho roku, s možností kombinace dvou i tří trestů a náhrady peněžité pokuty odnětím svobody. Do trestu vězení se podle dekretu č. 137/1945 Sb. započítával pobyt v zajišťovací vazbě. Promlčecí dobu stanovil na šest měsíců od vydání dekretu, popřípadě na šest měsíců od spáchání přečinů, které se odehrály po vydání dokumentu. Dekret dále doplnily směrnice, dodatky k nim a další upřesňující oběžníky a instrukce.¹¹⁷

4.2. Prováděcí a příbuzná ustanovení

Překotnou rychlost, s kterou byl „malý retribuční“ dekret vypracován a schválen, jsme nastínili v předchozí kapitole. Nemělo by nás překvapit, že se odrazila v jeho znění, jenž charakterizovala vágnost a nedostatečnost pro praktické využití před trestními nalézacími komisemi. Podle Lenky Lněničkové měl především zaručit „*právní ukotvení zásad pro trestání lehčích typů provinění*“.¹¹⁸ Třetí odstavec 1§ „malého retribučního“ dekretu pověřil vydáváním upřesňujících směrnic ministerstvo vnitra, které tak průběžně vydávalo další ustanovení potřebná pro výkon retribuční spravedlnosti, a to s ohledem na konkrétní problémy praxe. Neměli bychom nezohlednit, že v čele uvedeného ministerstva stál komunist Václav Nosek. Veškerá moc v rozhodování o podobě „malé retribuční“ byla vložena do rukou komunistů, kteří vedli spory o podobu poválečného soudnictví s ministerstvem spravedlnosti.

Ministerstvo vnitra vydalo upřesňující „směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“. Protože retribuční praxe ukázala řadu nedostatků, které

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1945/sb57-45.pdf>.

¹¹⁶ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 316.

¹¹⁷ Podrobným rozbořem těchto dokumentů se zabývá kapitola Prováděcí a příbuzná ustanovení.

¹¹⁸ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. *Disertační práce*, s. 47.

nezahrnovaly „malý retribuční“ dekret ani směrnice, vznikly k nim postupně tři dodatky, a to „dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, následně „druhý dodatek ze dne 28. listopadu 1946 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ a jako poslední „třetí dodatek ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“. Všechny dokumenty byly pro okresní národní výbory závazné. Ministerstvo vnitra rozesílalo ONV řadu dalších výnosů a oběžníků, které měly osvětlit případné problémy vyšetřování nebo procesního řízení.

První odstavec §1 „malého retribučního“ dekretu pověřil výkonem poválečné spravedlnosti ONV. Teprve „směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ charakterizovaly mechanismus vyšetřování a trestání obviněných osob. Okresní národní výbory zřizovaly bezpečnostní, popřípadě vyšetřující komise, které shromažďovaly udání došla od místních národních výborů a rozhodovaly, zda se jednalo o činy trestné soudem (mimořádně lidovým, Národním nebo občanským) či náležející pod jurisdikci „malého retribučního“ dekretu. V posledním případě zahájily potřebné vyšetřování.

„Malá retribuce“ dala velký prostor ONV. Na základě výše uvedených směrnic vznikly čtyřčlenné komise volené právě ONV, které měly rozhodovat o vině či nevině obviněných, a to hlasováním. Pokud bychom se zamysleli nad počtem členů v komisi, nebylo by složité dojít k závěru, že při hlasování mohlo dojít – a docházelo – k rovnosti hlasů. Podle Pavla Kmocha se údajně „často stávalo, že členové komisí, nominovaní za KSČ a ČSSD hlasovali pro vinu, zatímco členové, nominovaní za ČSNS a ČSL pro nevinu. Při paritě hlasů bylo nutno zvolit rozhodnutí příznivější obviněnému, tedy nevinu“.¹¹⁹

Retribuční praxe ukázala, že sudý počet členů nebyl vyhovující, proto ministerstvo vnitra vydalo „druhý dodatek ze dne 28. listopadu 1946 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, který určil pětičlenné komise, „*kteří volí ve své plenární schůzi okresní národní výbor přihlížejí k tomu, aby v nich byly zastoupeny všechny politické strany, vyvíjející činnost na území okresního národního výboru*“. Každá strana měla vždy získat po jednom členu komise a zbylá místa měla být obsazena stranami na základě mandátu. Zároveň doporučoval, „*aby mezi členy komise byly pokud možno osoby, které se*

¹¹⁹ KMOCH, Pavel *Diplomová práce*, s. 53.

osvědčily v boji proti nacismu (např. osvobození političtí vězňové)“. Očekávalo se, že takový krok zaručí zvýšení počtu potrestaných osob. Jak ukázala retribuční praxe, domněnka ministerstva vnitra byla mylná. Podle „směrnic ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ měl být alespoň jeden z členů znalý práva, aby nemohlo být napadeno trestní řízení. Znamenalo to mít buď doktorát práv, popřípadě složit všechny předepsané státní zkoušky.

„Druhý dodatek ze dne 28. listopadu 1946 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ se zároveň snažil urychlit trestní řízení. Za každého člena trestní nalézací komise umožňoval volit náhradníka. Každá komise mohla vydat rozhodnutí za přítomnosti všech členů, popřípadě náhradníků. Pokud se všichni nesešli, odročilo se jednání do dalšího pracovního dne, kdy komise mohla hlasovat za přítomnosti nadpoloviční většiny členů. V takovém případě rozhodla nadpoloviční většina hlasů přítomných. Zároveň tento dodatek umožňoval poskytnout „*k přípravným úkonům*“ řízení větší počet pracovních sil a zřídit další trestní nalézací komise.

„Malý retribuční“ dekret stíhal přečiny, kterých se lidé dopustili v „době zvýšeného ohrožení republiky“, jejíž začátek stanovil §18 „velkého retribučního“ dekretu od 21. května 1938, konec mělo určit zvláštní vládní nařízení. Nakonec skončila až 31. prosince 1946.

TNK stíhaly osoby, které se provinily „*nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu*“. Co si představit pod takovým jednáním dekret nedefinoval. Výčet provinění uvedla až „směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“. V odstavci deset uváděla pod písmeny a) – ch) devět „provinění proti národní cti“.¹²⁰

Na základě písmene b) měly být trestány osoby, které se provinily politickou spoluprací s Němci nebo Maďary, jakož i členstvím ve fašistických organizacích. Pro tento přečin se stala nedílnou součástí „Příloha ke Směrnicím ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945, odst. 10, písm. b). Seznam fašistických organizací“. Na základě §3 „velkého retribučního“ dekretu mělo být stíháno činovnictví v uvedených fašistických organizacích, tj. Vlajce, Hlinkově gardě a Svatoplukově gardě. Trestní nalézací komise mohly trestat mnohem širší škálu obviněných. „Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu

¹²⁰ „Malý retribuční“ dekret, směrnice a dodatky jsou součástí práce jako přílohy, následující analýza a citace vychází z jejich obsahu.

prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ uváděla, že měly být potrestány přečiny tehdy, „*jednal-li pachatel s obzvláštní horlivostí, překračuje tak ve značné míře normální rámec svých členských povinností*“. Ministerstvo vnitra nevydalo bližší pokyny, záleželo tak na uvážení každé TNK, co považovala za únosnou hranici běžného členství. Trestnost byla omezena pouze u několika organizací. V případě Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě měly být stíhány osoby, které neměly očistné listy vydané ministerstvem vnitra. V organizacích Česká liga proti bolševismu, Český svaz pro spolupráci s Němci, Národní odborová ústředna zaměstnanecká, Svaz zemědělství a lesnictví a Veřejná osvětová služba se měli stíhat jen činovníci, „*kteří měli politický vliv*“. „Dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ rozšířil seznam organizací o Obóz Zjednoczenia Narodowego (tj. Tábor národního sjednocení), ve které se trestali činovníci „*pracovavší ilegálně před odtržením Těšínska od Československé republiky*“.

„Dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ přidal desátý přečin, a to jako písmeno i), který se týkal obviněných, jenž se „*vědomě nebo z hrubé nedbalosti*“ provinili tím, že podali „*nesprávné prohlášení o státní a národní spolehlivosti osoby, která se provinila proti Československé republice nebo národu českému nebo slovenskému*“, a to v případě, „*mohl-li ten, kdo prohlášení učinil, důvodně předpokládati, že prohlášení může býti předmětem úředního jednání*“. Vzhledem k zařazení tohoto přečinu mezi „*provinění proti národní cti*“ můžeme důvodně předpokládat, že k takovému jednání – křivému svědectví o bezúhonnosti osob obviněných podle „*retribučních*“ dekretů – docházelo. Jednalo se o provinění, které obvinění mohli spáchat jako jediné pouze po skončení druhé světové války.

Pokud jednání podle „*malého dekretu*“ mělo být trestné, muselo vzbudit „*veřejné pohoršení*“. Na základě odstavce jedenáct „*směrnic ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti*“ se předpokládalo, že některá provinění ho vzbudila „*již povahou činu samého*“. Pokud se tak nestalo, bylo nutné je zjistit „*objektivními důkazními prostředky*“. V takovém případě se jednalo například o výslechy svědků z nejbližšího okolí obviněných osob.

Směrnice ani jiné dokumenty blíže nespecifikovaly postup při určování míry viny, proto měly trestní nalézací komise široký prostor pro rozhodování a často vynášely soudy na základě vlastního úsudku a s ohledem na polehčující a přitěžující okolnosti. Směrnice

operovaly s pojmem „míra nezbytné nutnosti“. Co bylo za hranicí společenské tolerance ale nedefinovaly. Odstavec dvanáct „směrníc ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ výslovně uváděl, že *„od trestního stíhání bud' upuštěno, byl-li čin spáchán pod nátlakem nebo lze-li bez průtahů prokázati, že pachatel jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo s úmyslem zabrániti národní, rasové nebo politické persekuci jednotlivce, nebo že se pachatel svou pozdější činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval.“* Taková polehčující okolnost se neměla zohledňovat v těch případech, ve kterých škoda přesáhla *„neúměrně účel jím (obviněným, pozn. M. R.) sledovaný“*.

Promlčecí lhůtu stanovil „malý retribuční“ dekret v §3, a to v délce šesti měsíců ode dne, kdy byl přečin spáchán. V případě, že k „provinění proti národní cti“ došlo před účinností dekretu, pak se začínala jeho účinností. Odstavec třináct „směrníc ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ výslovně upozorňoval na nutnost vést řízení urychleně, a to právě s ohledem na promlčecí lhůtu. Retribuční praxe ukázala, že množství udání došla okresním národním výborům bylo složité vyřizovat včas, s ohledem na tento fakt zahrnoval „dodatek ke směrnícím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ opatření proti promlčecí lhůtě. To umožňovalo zahájit řízení tak, že obviněným zaslaly výměr tohoto znění: *„Okresní národní výbor v.....zahajuje proti Vám trestní řízení pro přestupek § 1 dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. O tom se uvědomujete s tím, že obsílka k výsledku bude Vám doručena zvlášť.“* Koncept znění s potvrzením o doručení byl vždy podle instrukcí uložen u spisu. Kvůli riziku promlčení retribučních přečinů novelizovalo ministerstvo vnitra dvakrát „malý retribuční“ dekret.

„Malá retribuce“ zasáhla široké vrstvy společnosti. Na základě praxe trestních nalézacích komisí se zabýval „dodatek ke směrnícím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ řízením proti veřejným zaměstnancům, tj. poměrem „dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, k „dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., o očištných komisích pro přezkoumání činnosti

veřejných zaměstnanců“. Okresní národní výbory měly takové případy předat nejprve služebnímu úřadu, který vedl řízení před očistnými komise a jeho výsledek oznámil příslušnému okresnímu národnímu výboru formou opisu kárného oznámení. „Třetí dodatek ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ určil, že pokud okresní národní výbor neobdržel „vyrozumění o výsledku tohoto řízení do 30 dnů ode dne učiněného oznámení, nejpozději do 31. března 1947, provedou řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb. Tato lhůta počítá se u oznámení učiněných před vydáním těchto směrnic od 10. ledna 1947“. Pokud jednal služební úřad „z vlastního podnětu“ měl uvážit, zda se vyšetřovaný neprovinil i podle dekretu č. 138/45 Sb. Pokud došel ke kladnému závěru, měl zaslat „opis kárného oznámení zároveň příslušnému okresnímu národnímu výboru, který po zahájení řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb. vyčká výsledku očistného řízení“. K němu měly trestní nalézací komise přihlédnout. Řízení podle dekretu č. 105/1945 Sb. se vztahovalo „jen na dobu nesvobody, tj. na dobu od 30. září 1938 do 4. května 1945 včetně“. „Malý retribuční“ dekret se tedy zabýval delším časovým obdobím, již zmíněnou „dobou zvýšeného ohrožení republiky“.

„Dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ dále řešil situaci vojenských gážistů, pro které platilo „ustanovení vojenského kárného zákona ve znění vyhlášky č. 65/1935 Sb.“. Jejich případy měly být předány ministerstvu národní obrany. U vojenských osob z povolání měly trestní nalézací komise řízení formálně zahájit, ale trestní nález mohly vydat až po propuštění obviněných z vojenské služby.

Míra provinění závisela na národnosti obviněných. „Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ výslovně uváděly v pátém odstavci, že trestní řízení mělo být vedeno proti československému státnímu občanu české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti. Výjimkou byly přečiny uvedené v desátém odstavci pod písmeny g) a ch), ve kterých bylo možné stíhat občana kterékoliv národnosti a státní příslušnosti. Zásadní změny přinesl „třetí dodatek ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, který umožnil stíhat za přečin odstavce deset písmene a) osoby českého, slovenského nebo jiného slovanského původu bez ohledu na jejich státní příslušnost. Bylo tedy možné stíhat ty, které „se ucházely o německou nebo maďarskou státní příslušnost, hlásily se k německé nebo maďarské národnosti nebo vědomě podporovaly odnárodňovací

snahy Němců a Maďarů, bylo-li trestní řízení zahájeno před uplynutím zákonné promlčecí lhůty“ bez ohledu na jejich státní příslušnost. Úpravy souvisely s objevením „německého archivu“, ve kterém se nacházely žádosti „*osob české národnosti, kterým byla udělena německá státní příslušnost*“.¹²¹ Retribuční praxe tak získala možnost stíhat osoby za přihlášení k německé národnosti, které si po druhé světové válce ponechaly německou příslušnost, ale byly českého, slovenského nebo jiného slovanského původu.

4.3. Zákonné novelizace dekretu

„Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ prošel dvěma zákonnými novelizacemi, a to již jako zákony. Obě novely se snažily o zrychlení trestního řízení a zabránění možnosti promlčení retribučních přečinů. Stejně jako „malý retribuční“ dekret platily pouze pro české země.

Vláda schválila „zákon č. 123/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, kterým se doplňují ustanovení dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 138 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“,¹²² jenž prodlužoval promlčecí lhůtu u přečinů, o nichž nabyly okresní národní výbory vědomí ze spisů, které měl k dispozici dne 26. května 1946 soud, veřejný žalobce či správní orgán a okresní národní výbor je získal až po tomto datu. Promlčecí lhůta se počítala ode dne, kdy spisy získal příslušný okresní národní výbor. Trestní řízení musel zahájit před skončením účinnosti „velkého retribučního“ dekretu. Počítalo se s tím, že pokud jeho účinnost skončí do 31. prosince 1946, pak do tohoto dne. Velké množství případů se nacházelo u žalobců mimořádných lidových soudů a bylo třeba zaručit, že je trestní nalézací komise obdrží včas. Zákon nabyl účinnosti dne 26. května 1946 a platil jen pro české země.

Druhou novelou se stal „zákon ze dne 19. prosince 1946, č. 246/1946 Sb., kterým se mění ustanovení dekretu prezidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti“.¹²³ Z jeho textu můžeme usuzovat na nedostatky v personálním obsazování trestních

¹²¹ Ministerstvo vnitra informovalo oběžníkem „Ústředního vyšetřovacího výboru při Komisi pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách při ZNV v Praze“ ze dne 11.9. 1945 okresní národní výbory o zisku tohoto německého archivu, ale bližší informace o něm – například jeho název – k dispozici nebyly. Udělení něm. stát. přís. SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karta 54.

¹²² Zákon č. 123/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, kterým se doplňují ustanovení dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. In: Sbírká zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky. [citováno 12.5.2015] <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1946/sb53-46.pdf>.

¹²³ Zákon č. 246/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946, kterým se mění ustanovení dekretu prezidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti. In: Sbírká zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky. [citováno 12.5.2015] <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1946/sb106-46.pdf>.

nalézacích komisí a možnou nechuť některých členů vykonávat tuto činnost. Tento zákon označil členství za občanskou povinnost, kterou museli zvolené osoby přijmout a zastávat. Pokud se někdo nedostavil bez řádné omluvy, a to i přes řádné obeslání, nebo se vzdálil před skončením řízení, mohl mu předseda okresního národního výboru uložit pokutu až ve výši 5 000 Kčs nebo vězení do pěti dnů. Protože takové jednání mohlo vést ke škodě vzniklé zmařením řízení, mohla mu být vyměřena i náhrada útrat. Postižený měl možnost se odvolat, a to do patnácti dnů k zemskému národnímu výboru.

První odstavec třetího článku určil konec retribuční na 4. květen 1947. Řízení, která do té doby okresní národní výbory zahájily a neskončily, měly být předány na základě návrhu veřejného žalobce příslušnému okresnímu soudu, jenž se měl řídit hmotně-právními ustanoveními dekretu č. 138/1945 Sb. Retribuční praxe ukázala, že ke konci stanoveného retribučního období došlo k nahromadění a očividně nebylo možné všechna řízení zahájit včas. Proto se na základě tohoto zákona považovalo řízení za zahájené doručením obsílky obviněnému. Vzhledem k neznalosti pobytu některých obviněných ji bylo možno doručit ediktem. Zároveň konkretizoval retribuční přečiny jako správní přestupky, což znamenalo nezapisování do rejstříku trestů, a výkon trestu veřejného pokárání, u kterého měl být nález vyvěšen v obci bydliště odsouzeného, popřípadě i v místě spáchání „provinění proti národní cti“. Zákon nabyl účinnosti dnem vyhlášení a platil jen pro české země a prováděli ho ministři vnitra a spravedlnosti.

Poslední novelou se stal „zákon č. 34/1948 Sb. ze dne 25. března 1948, o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti“, který se mohl dotknout svou podstatou všech případů, protože okresní národní výbory otevíraly případy skončené vynesemím rozhodnutí, ale i ty odložené v první instanci a promlčené.¹²⁴

4.4. Bezpečnostní a vyšetřovací komise

V poválečném období si státní orgány nemohly stěžovat na nedostatek udání o retribučních zločinech a přečinech, která přicházela od jednotlivců, institucí i organizací. Pozorného badatele neoddiskutovatelně zaujalo citové zabarvení některých oznámení, které signalizovalo zneužívání retribučního systému k vyřizování osobních sporů a křivd.

Podle „Směrnice ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ shromažďovaly bezpečnostní komise při MNV došlá udání o retribučních zločinech a

¹²⁴ Obnovené retribuční se podrobněji věnuje kapitola Revizní řízení.

přečinech, k nimž došlo v jednotlivých obcích. Případy postupovaly k prošetření bezpečnostním komisím při ONV, popřípadě mohly být zřízeny zvláštní vyšetřující komise, které spadaly pod pravomoc bezpečnostního referátu ONV. Takové byly ustaveny v Jablonci nad Nisou, a to i s pobočkou v Tanvaldu, i v Železném Brodě.¹²⁵

V retribuční praxi získávaly okresní národní výbory oznámení i z jiných zdrojů. Informace o „podezřelých“ osobách a dění v místech své působnosti oznamovaly úřadovny Sboru národní bezpečnosti, v neojedinělých případech byly prozkoumávány kartotéky různých fašistických organizací a vyhledávána jména členů. Pokud bychom se zaměřili na udání sepsaná jednotlivci, došla některá písemně přímo na ONV. Vyšetřovací orgány využívaly výpovědi týkající se jiných obviněných, ať už se jednalo o příslušníky okupační správy, internované osoby nebo podezřelé v jiných případech „proviněných proti národní cti“. V jablonecké praxi nebylo výjimkou, že si informace předávaly jednotlivé referáty ONV. Úzkou spoluprací s bezpečnostním referátem vykazovalo oddělení národnosti a státního občanství, které evidovalo informace o osobách žádajících o udělení osvědčení o státní spolehlivosti a o navrácení československého občanství. Ty musely vyplnit protokol a do něj uvést národnost, ke které se hlásily roku 1939, státní příslušnost v době okupace a členství ve fašistických organizacích, popřípadě německé branné moci. Podobné zprávy předávalo ministerstvo vnitra, které oběžníkem „Ústředního vyšetřovacího výboru při Komisi pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách při ZNV v Praze“ ze dne 11. září 1945 informovalo okresní národní výbory o zisku německého archivu, ve kterém byly uloženy žádosti „*osob české národnosti, kterým byla udělena německá státní příslušnost*“. Vyšetřovací výbor posílal vyšetřovacím orgánům „*opisy těchto dotazníků*“.¹²⁶ Ke spolupráci na „národní očistě“ byl vyzván Svaz osvobozených politických vězňů, z jeho strany také docházelo k dodávání podkladů o retribučních zločinech a přečinech.

Z ekonomických důvodů měly jednotlivé okresní národní výbory spolupracovat při vyšetřování zajištěných osob, „*aby toto vyšetřování dělo se způsobem co nejrychlejším a nejúspornějším*.“ Jednalo se o předávání písemných zpráv o výsledcích z jednoho okresu do druhého. Nastal-li „*kompetenční konflikt*“ mezi několika výbory, měl rozhodovat Zemský národní výbor, „*který z nich vyšetřování povede*“.¹²⁷

Teprve bezpečnostní, popřípadě vyšetřovací komise ONV zpracovávaly došlá udání. V

¹²⁵ Veškeré informace popsané v následující kapitole pocházejí z materiálů SOkA Jablonec nad Nisou zabývajících se problematikou „malé retribuce“. SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou; fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod.

¹²⁶ Udělení něm. stát. přís. SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 54.

¹²⁷ Ministerstvo vnitra, Č.z/I – 30992/45 – 5, Vzájemná pomoc okresních národních výborů při výslechu osob.

praxi to znamenalo roztrždit agendu podle provinění a předat případy dalším instancím. Činy trestné soudem se odstupovaly na základě směrnic příslušnému soudu (ať už se jednalo o okresní soudy, MLS nebo Národní soud). Pokud se jednalo o „provinění proti národní cti“ stíhaná podle „malého“ dekretu, měly bezpečnostní, popřípadě vyšetřovací komise za úkol zjistit a objasnit souvislosti, za kterých byly spáchány retribuční přečiny. Jednalo se o zaprotokolování výpovědí obviněných a svědků, vyhledávání národnosti stíhaných osob. Kompletní spisy předávaly trestním nalézacím komisím.

Vyšetřovací komise nevěnovaly pozornost pouze retribučním zločinům a proviněním. Především na počátku své existence měly podstatně širší pole působnosti. Vedly agendu osob umístěných ve věznicích a internačních táborech, vyjadřovaly se k žádostem o potvrzení státní spolehlivosti, popřípadě o udělení či navrácení československého státního občanství apod. Také vyšetřovaly „nepřístojnosti“ spáchané v prvních poválečných měsících.

Trestní řízení před komisemi neumožňovalo vazební stíhání obviněných, proto vyšetřování „provinění proti národní cti“ probíhalo na svobodě, přestože někteří obvinění měli vazební zkušenost po „revolučním období“ (a to i v řádu několika měsíců). V případě vazebního zajištění u Okresního soudu v Tanvaldu se podílel na výsleších pro vyšetřovací orgány JUDr. Karel Pávek se zapisovatelem Josefem Marouskem, Josefem Knížkem či L. Jakubcem.

Podle „Prozatímní instrukce Ústředního vyšetřovacího výboru při KVNB v Čechách pro okresní vyšetřovací komise“ ze dne 15. června 1945 měl každý ONV zřídit vyšetřovací komisi (v případě potřeby i několik), „*které zavedou evidenci a provedou vyšetřování všech osob v okrese internovaných.*“ Podle výsledku šetření se rozhodovalo o soudním řízení, předání *do konfiskace*, kdo bude *vyvezen* (pozorný badatel musel být zaujat termínem, který měl ještě daleko k oficiálnímu schválení transferu!), popřípadě *kdo může býti z vazby propuštěn*. Ústřední vyšetřovací výbor požadoval zprávu o zřízení komise a předsedové byli „*povinni kdykoliv dáti nahlédnouti do spisu a připustiti přítomnost při výslechu dozorcích orgánů KVNB, jmenovaných Ústředním vyšetřujícím výborem, umožniti jim činiti připomínky a vyjádření.*“ Mimoto měly komise podávat dvakrát měsíčně „*zprávy o výsledku všech vyšetřování s úplnými seznamy osob.*“¹²⁸

Podle „Prozatímní instrukce ...“ se měly vyšetřovací komise sestavovat „*z národně a politicky spolehlivých odborníků z řad příslušníků SNB, soudních zaměstnanců, právníků jiných oborů atd.*“ v počtu dostačujícím pro bezproblémový a rychlý průběh vyšetřování.¹²⁹

¹²⁸ Prozatímní instrukce Ústředního vyšetřovacího výboru (dále jen ÚVV) při KVNB v Čechách pro okresní vyšetřovací komise ze dne 15. června 1945.

¹²⁹ Prozatímní instrukce Ústředního vyšetřovacího výboru (dále jen ÚVV) při KVNB v Čechách pro okresní

Směrnice nezakazovaly personální propojení vyšetřovacích a trestních nalézacích komisí. Stach pouze uváděl, že „*je vhodné, aby člen komise bezpečnostní (vyšetřovací) nebyl současně členem komise nalézací.*“¹³⁰ V několika případech se objevili členové trestní nalézací komise ve vyšetřovacích protokolech, a to zpravidla jako osoby, které vedly výslech. Toto propojení mohlo odkazovat na nedostatek v kvalifikovanosti personálního zázemí retribuce. Zároveň v jablonecké praxi značilo snahu o nenapadnutelnost výsledku šetření kvůli vadě řízení. Výslech strážmistra SNB Josefa Růty předala vyšetřovací komise přímo k rukám předsedy trestní nalézací komise Trnovskému z důvodu „*vyšší hodnosti než-li členů OVK a za druhé by mohla vzniknouti domněnka stranickosti.*“¹³¹

Vzhledem k tomu, že členství ve vyšetřovacích komisích se považovalo za čestnou funkci, nenáležela vyšetřovatelům mzda. Členové vyšetřovacích komisí skládali přísahy, jak dokládají podepsané sliby v Železném Brodě. Přesto nebylo možné postavit tuto činnost na pouhé dobrovolnosti, když si uvědomíme, že každý člověk podílející se na retribučním soudnictví byl někde zaměstnán a nemohl se věnovat velkému množství případů pouze ve volném čase. Proto se stát snažil nahradit možné škody, kterými se mohla stát například materiální újma. Kvůli výkonu funkce a následné ztrátě příjmu se dostal do existenčních potíží Antonín Koldovský, dělník ze Šumberku na Desnou, do roku 1947 náhradník Okresního národního výboru v Jablonci nad Nisou za KSČ a během roku 1946 člen osidlovací komise, působící na odbočce v Tanvaldu. Okresní správní komise kompenzovala finanční ztrátu vymezením odměny, a to od jeho nástupu do funkce dne 15. března 1946.¹³² Při působení v komisích nesměli být vyšetřovatelé původními zaměstnavateli propuštěni, „*ti naopak byli povinováni dopřát těmto lidem všechny výhody, jako kdyby pro ně nadále pracovali.*“ Mimoto upozorňovala Andrea Lněničková na fakt, že „*pro členy bezpečnostních složek bylo podstatné, že se jim doba strávená v komisích započítávala i do služebního postupu.*“¹³³

Tehdejší společnost a dobový tisk nahlížely na činnost vyšetřovacích orgánů značně kriticky. Podle mnohých přednostů MLS pracovaly zaujatě, „*neznajíc zpravidla trestního vyšetřování a sledující mnohdy účel politický nebo majetkový*“. Vyšetřovací komise disponovaly volným výběrem důkazního materiálu, v praxi to znamenalo, že mohly vybírat na základě vlastního uvážení například jen některé svědky. V takovém případě nemuselo být v popředí zájmu „*samotné vyšetřování skutečnosti, ale usvědčení obviněného za každou cenu.*“

vyšetřovací komise ze dne 15. června 1945.

¹³⁰ STACH, J. *Provinění proti národní cti...*, s. 18.

¹³¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 295, spis Josef Růta.

¹³² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, kn. 1.

¹³³ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. *Disertační práce*, s. 84.

Nemuselo být výjimkou, že mediálně sledované případy se snažili mít vyšetřovatelé brzy skončeny. „*Laický element těchto komisí nebyl dostatečně odborně vzdělán, podléhal politickým tlakům, vlivu tisku a veřejnosti.*“¹³⁴

„*Vyšetřovatelé měli hlavní slovo při přiřazování jednotlivých případů k MLS nebo TNK,*“ Andrea Lněničková zároveň zdůraznila, že se často „*ale při určování skutkových podstat mýlili. Následkem těchto postupů se trestní řízení neúměrně protahovala a souzené zbytečně dlouho ponechávala v nejistotě.*“¹³⁵ Podle některých předsedů MLS nebyla obvinění „*vyšetřena důkladně*“, což v praxi znamenalo pozdržení procesního řízení, protože „*teprve při hlavním přelíčení bylo zapotřebí celý případ budovat od základu*“. V nejednom případě též jablonecká trestní nalézací komise, popřípadě po 4. květnu 1947 okresní soud požadoval po okresní vyšetřovací komisi došetření případů. Velmi často se jednalo například o neznalost informací o národnosti obviněných v předválečných letech. Kritikou nešetřil Okresní soud v Jablonci nad Nisou.¹³⁶

Aniž bychom ospravedlňovali zaujatý průběh vyšetřování některých kauz a nedostatečné podklady pro spravedlivé a včasné rozhodnutí MLS nebo TNK, musíme zohledňovat situaci, ve které vyšetřovatelé pracovali, a množství práce, jež vykonávali. Poválečný správní systém (a nejen ten) se potýkal s akutním nedostatkem spolehlivých pracovních sil. Dalším neopomenutelným problémem se stalo nahromadění agendy, což potvrzuje dvojí prodloužení retribučního období. Předběžný přehled činnosti jablonecké okresní vyšetřovací komise uvedla Stráž severu. Podle něho komise poslala 5 320 oznámení veřejnému žalobci MLS, který zhruba u tisíce z nich upřednostnil transfer před potrestáním.¹³⁷ Pokud budeme vycházet z podacího protokolu vyšetřovací komise, musíme přidat dalších 2 768 osob spadajících pod „malý retribuční“ dekret, z toho se jednalo o 1 764 žen. Jednotlivé instituce si předávaly spisy na základě místní příslušnosti, tak přeoslala 115 dokumentů, přičemž se jednalo o 44 mužů. Závěr vyšetřovací komise neznáme u 11 osob, z toho u 6 mužů. Osm spisů mělo být předáno veřejným žalobcům mimořádných lidových soudů. U 22 osob rozhodla vyšetřovací komise o zastavení řízení, po jedenácti u mužů i žen, jako důvody uváděla vysoký věk stíhaných, menší míru provinění, smrt (nebylo výjimkou, že se tak stalo ještě na frontách druhé světové války), pobyt mimo území republiky nebo neznámé místo pobytu. Především nás zajímá počet případů předaných místní trestní nalézací komisi. Jednalo se o 457 případů. V jablonecké praxi se můžeme setkat s výrazným nepoměrem mezi

¹³⁴ KOČOVÁ, Kateřina. *Disertační práce*, s. 26.

¹³⁵ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. *Disertační práce*, s. 63.

¹³⁶ Obsah sporu je nastíněn v kapitole Okresní soudy a „malá retribuce“.

¹³⁷ Tisíc neodsouzených Němců bylo odsunuto, in.: *Stráž severu*, ročník 3, č. 30/47, s. 3.

nedořešenými a uzavřenými kauzami. Po 4. květnu 1947 získaly příslušné okresní soudy 2 155 případů, z toho 1 446 obvinění připadlo na ženy.¹³⁸ Množství práce ocenil naopak jablonecký ONV, který na zasedání rady dne 25. června 1947 přiznal zvláštní finanční odměnu za přesčasovou práci členům vyšetřovací komise Krtičkovi, Vítovi a Šulcovi.

Datum vzniku bezpečnostních, vyšetřovacích komisí nemůžeme přesně vyčíst z dochovaných materiálů. Jmenovací dekret prvního předsedy jablonecké komise JUDr. Václava Roubíčka nese dataci 22. září 1945. Později ho ve funkci nahradil JUDr. František Švarc, komisař politické správy při okresní správní komisi, který roku 1948 působil na oddělení konfiskačním a státního občanství jako vrchní komisař politické správy.¹³⁹ Seznam deseti členů železnobrodské vyšetřovací komise je datován k 20. září 1945. Předsedou se stal advokát JUDr. Jiří Kalfus, se kterým spolupracovali Rudolf Řepka, předseda Okresního národního výboru v Železném Brodě, Jan Jůn, pověřenec ministerstva vnitra, příslušníci SNB vrchní strážmistr Václav Prokop, štábní strážmistři Václav Frous a Josef Václav, strážmistr Ladislav Trdla, za odbojovou skupinu Josef Matěcha a za svaz osvobozených politických vězňů Josef Fillinger s Josefem Žďárským. Někteří z jmenovaných působili již od 4. července 1945 v komisi pro národní bezpečnost Václav Prokop, Ladislav Trdla, Jiří Kalfus spolu s Václavem Mrkoutem, Josefem Bucharem, Janem Tajovským a Jiřím Riegerem.¹⁴⁰

S ohledem na územní rozsáhlost vyšetřování měla jablonecká vyšetřovací komise odbočku v Tanvaldu, u které působili kriminální komisař František Reiniš, narozený 9. března 1896, člen místního národního výboru a sociální demokrat,¹⁴¹ a Antonín Soukup, praporčík SNB a předseda Místního národního výboru v Desné a komunista.¹⁴²

4.5. Trestní nalézací komise

Dekret č. 138/1945 Sb. pověřil výkonem „malé retribuce“ okresní národní výbory. Ty na základě „směrnic ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ jmenovaly trestní nalézací komise, které tak plnily úlohu poválečného vypořádání s domácími kolaboranty stejně jako MLS a Národní soud. Okresní národní výbory se tedy staly úředními institucemi,

¹³⁸ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, i. č. 107, kn. 30, Podací protokol OVK 1946–1947.

¹³⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, kn. 1.

¹⁴⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, OVK – TNK ŽB, nezpracováno.

¹⁴¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 377.

¹⁴² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 374.

kteřé získaly soudní pravomoc, kterou kontrolovalo ministerstvo vnitra. Ostatní „retribuční instance“ byly pod dohledem ministerstva spravedlnosti.

Na základě směrnic vznikaly nejprve čtyřčlenné TNK, které volil příslušný okresní národní výbor. První členy jmenovala Okresní správní komise v Jablonci nad Nisou na svém zasedání dne 14. března 1946.¹⁴³ Předsedou se stal JUDr. Václav Trnovský, politickou příslušností komunista, který působil jako vrchní komisař politické správy při jablonecké OSK.

Přestože účast osob, které měly zkušenost s bojem proti nacismu nebo byly vězněny nacisty, doporučoval až „druhý dodatek ze dne 28. listopadu 1946 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, od počátků „malé retribuice“ na Jablonecku tomu tak bylo. JUDr. Václav Trnovský se těšil vážnosti kvůli své pětileté zkušenosti válečného vězně, údajně kvůli „*národním a politickým postojům*“. Kromě něj v první trestní nalézací komisi působil předseda místní pobočky Svazu osvobozených politických vězňů Janovský. Můžeme důvodně předpokládat, že osoby perzekvované nacistickým režimem se těšily vážnosti ve společnosti, a to jim přinášelo – jako zvlášť „státně spolehlivým osobám“ – významné pozice a funkce. Nemůžeme se nezamyslet nad tím, že především v pohraničních oblastech bylo problematické obsazování úředních a dalších důležitých míst vzhledem k národnostnímu složení obyvatelstva a velkému množství „státně nespolehlivých osob“. Například právě první předseda trestní nalézací komise vrchní komisař politické správy Trnovský se stal vedoucím úřadu na doporučení odbočky svazu osvobozených politických vězňů a odbočky svazu národní revoluce. Přitom se přihlíželo ke skutečnosti, že s dosavadním vedoucím úřadu JUDr. Janem Polákem měl stejný počet služebních let, ale na základě protinacistické minulosti považovala Okresní správní komise „*za svoji povinnost, uznati jmenovanému tuto zásluhu a přiznati mu přednostní právo.*“¹⁴⁴

Dalšími členy první komise se stali Alfréd Žák, národní socialista a inspektor kriminální policie v Jablonci nad Nisou, a Karel Matoušek, sociální demokrat a přednosta Úřadu ochrany práce tamtéž. Postupně se objevila ve spisech jména dalších členů. Od dubna 1947 figuroval na zasedáních JUC. František Vozandych, člen KSČ a od roku 1946 člen komunální komise ONV. Na trestních nálezech se objevily podpisy Noska, Dr. Rubliče a Adolfa Kadiče, narozeného 12. června 1884, člena ČSSD, od roku 1945 člena Místní správní komise ve Vrkoslavicích, který měl na starosti bezpečnost. Dalšími členy se stali Břetislav Škarvada,

¹⁴³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, kn. 1.

¹⁴⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, kn. 1.

povoláním korespondent, člen KSČ a od roku 1946 člen osidlovací komise, který byl 18. dubna 1947 zvolen do rady a bezpečnostního referátu ONV, a v jednom případě Václav Strnad narozený 7. března 1902, člen KSČ, místopředseda OSK, předseda komise pro bytové a stavební záležitosti, následně předseda ONV a referent komise školské, osvětové, kulturní a propagační.¹⁴⁵

Ministerstvo vnitra, vedené komunistou Noskem, stejně jako většina komunistů očekávalo velké množství potrestaných osob. Podle Pavla Kmocha se údajně „často stávalo, že členové komisí, nominovaní za KSČ a ČSSD hlasovali pro vinu, zatímco členové, nominovaní za ČSNS a ČSL pro nevinu. Při paritě hlasů bylo nutno zvolit rozhodnutí příznivější obviněnému, tedy nevinu“.¹⁴⁶ Aby se zvýšil počet potrestaných osob, muselo se zamezit možné shodě hlasů. Proto „druhý dodatek ze dne 28. listopadu 1946 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ rozšířil počet členů trestních nalézacích komisí na pět, a to volených na plenární schůzi okresním národním výborem. Při jejich volbě se mělo přihlížet k tomu, aby se trestní nalézací komise skládala ze všech politických stran vyvíjejících činnost na spádovém území. Každá strana měla vždy získat po jednom členu komise a zbylá místa měla být obsazena stranami na základě mandátu. Jak vyplynulo ze složení první trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou, tento princip okresní správní komise držela bez předešlých instrukcí.

„Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ doporučovaly, aby alespoň jeden z členů trestní nalézací komise „byl znalý práva“, postačilo mít složené povinné státní zkoušky nebo právnický doktorát. Mělo se tím zabránit napadnutelnosti formální stránky trestního řízení. Nezřídka se stávalo, že tyto osoby zároveň zastávaly pozice předsedů. Prvním předsedou jmenovala Okresní správní komise v Jablonci nad Nisou JUDr. Václava Trnovského. Pokud okresní vyšetřovací komise zasílala trestní dokumentaci přímo k rukám předsedy trestní nalézací komise, objevovala se na dokumentech jména Dr. Rubliče a JUC. Františka Vozandycha. Můžeme se domnívat, že vzhledem k jejich vzdělání zastávaly tyto osoby vysoké posty v městské správě a pyšnily se statutem „státně spolehlivých osob“.

S ohledem na fakt, že členství v trestních nalézacích komisích se považovalo za čestnou funkci, nenáležela jejich členům mzda. Přesto nebylo možné postavit tuto činnost na pouhé dobrovolnosti, když si uvědomíme, že každý člověk podílející se na retribučním soudnictví

¹⁴⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 373.

¹⁴⁶ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*, s. 53.

byl někde zaměstnán a nemohl se věnovat velkému množství případů pouze ve volném čase. Proto se stát snažil nahradit možné škody, kterými se mohla stát například materiální újma. V případě trestní nalézací komise v Železném Brodu se dochovaly zprávy o výměře náhrad mezd jednotlivým členům na základě usnesení Okresního národního výboru Semily, expozitura Železný Brod ze 2. května 1946, který stanovil taxu za každý den zasedání. Záznam o zasedáních měl být předkládán dvakrát měsíčně účtárně. Miroslav Schaefer ze Železného Brodu, Dobroslov Vošvrda z Lisného, Josef Černý, Václav Šedivý, sklář z Bratříkova, Robovský Josef měli nárok na 100 Kčs za den, kdy zasedali v trestní nalézací komisi. Černý Stanislav a Václav Šedivý z Bratříkova obdrželi za každý den zasedání 120 Kčs. U druhého jmenovaného se rozhodl výbor navýšit částku o 20 Kčs kvůli cestování z Bratříkova a zpět. Na základě zprávy železnobrodského úředníka Františka Dostála se můžeme dovědět, že okresní národní výbor se zabýval touto otázkou na popud Šedivého, Schaefera a Vošvrdy, kteří žádali náhradu za ušlý výdělek s tím, že byli „ochotni prokázati, že jejich denní mzda resp. výdělek převyšuje tuto požadovanou částku (100 Kčs, pozn. M. R.), takže jejich požadavek není přemrštěný.“¹⁴⁷ Benjamin Frommer zmiňoval stížnosti Okresního národního výboru v Šluknově, které se vztahovaly k práci přesčas a zasedáním trvajícím dlouho do večera, někdy i do noci.¹⁴⁸ Jak se můžeme dozvědět z „příkazu k výplatě pro účtárnu ONV exposit. Žel. Brod“, členové Miroslav Schaefer, Václav Šedivý a Dobroslov Vošvrda se účastnili jednání v době „státem uznaných svátků“, a to 1. a 9. května a na Velikonoční pondělí dne 22. dubna 1946, za což jim také náležela odměna ušlého výdělků. Předsedou železnobrodské trestní nalézací komise se stal Josef Hájský.

V březnu 1946 oznámili dva členové komise v Železném Brodě, František Studnička a Josef Hutek, že „se více do zasedání komise nedostaví a členství se vzdávají.“ Co je k tomu vedlo, se nedalo z dostupných dokumentů vyčíst. Železnobrodský úředník Dostál tak žádal o doplnění dvou členů komise, „aby mohla nerušeně pokračovati dále.“ Sociálně demokratická strana navrhla začátkem dubna již zmiňovaného Václava Šedivého a za náhradníky Vítězslava Vedrala, výrobce skla ze Zásady, a Rudolfa Strnada, zemědělce z Jílového.¹⁴⁹

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou i Železném Brodě začaly pracovat pravděpodobně na jaře 1946. Jednání prvního dochovaného spisu jabloneckých členů v čele s Václavem Trnovským se datovalo k 28. březnu 1946. Písemný přehled „Trestní komise nalézací ONV v Semilech. Expositura Železný Brod“ vedl prvotní zápis od 7. března 1946.¹⁵⁰

¹⁴⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, k. 14.

¹⁴⁸ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 288–289.

¹⁴⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, k. 14.

¹⁵⁰ *Trestní komise nalézací ONV v Semilech. Expositura Železný Brod*. SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, příj. č. 26/2010.

Ve srovnání s činností jiných trestních nalézacích komisí, včetně jablonecké, skončila práce železnobrodská retribuční instance v podstatně klidnějším tempu, alespoň tak můžeme soudit na základě dochovaných materiálů, a to již začátkem roku 1947. Poslední zápis v přehledu „Trestní komise nalézací ONV v Semilech. Expositura Železný Brod“ byl datován k 2. lednu 1947. Rychlý úbytek případů k projednání můžeme vysledovat již na podzim 1946. František Dostál podal, za trestní nalézací komisi, dne 15. října 1947 hlášení ministerstvu vnitra o její činnosti a doplnil je informací, že „*ku projednání je již jen několik případů, takže činnost komise brzy skončí.*“¹⁵¹ Dochované spisy ukazují, že několik případů bylo projednáváno ještě roku 1947, ale nebylo jich evidováno takové množství jako na Jablonecku.

Členové retribuční instance v Železném Brodě se sešli, alespoň podle dochovaných záznamů „zasedání trestní nalézací komise“, čtyřicetkrát. Nejnabitější program měli v dubnu a květnu 1946, kdy se účastnili jednání během 32 dnů (z toho v květnu zasedali sedmáctkrát). Dochované trestní nálezy z Jablonecka se datovaly nejčastěji k dubnu 1947, kdy se konalo 11 zasedání. Převážná většina jednání se odehrála roku 1947, hned 19, pouze 11 během roku 1946.

Trestní nalézací komise končily činnost k 4. květnu 1947, tedy dne, který „zákon č. 246/1946 Sb., kterým se mění ustanovení dekretu presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti“ stanovil jako datum konce „malé“ i „velké“ retribuce. Řádně neuzavřené případy měly být předány příslušným okresním soudům. V současných výzkumech se můžeme setkat pouze s jednou zarážející výjimkou, a to v Ostravě, kde komise působily i po tomto datu.¹⁵² Můžeme pouze domýšlet příčiny poklidnějšího konce železnobrodské trestní nalézací komise v době, kdy jiné byly zahlceny novými a novými případy. Prozaický důvod nám nabízí varianta, že místní vyšetřovací orgány klasifikovaly více případů na základě „velkého retribučního“ dekretu.

4.6. Trestní řízení

Přestože na činnost TNK dohlíželo ministerstvo vnitra, jednalo se o soudní řízení. Z toho důvodu se doporučovalo, aby se jednání účastnila osoba s právnickým vzděláním. Na základě dosaženého vzdělání se zpravidla zhostila předsednictví komise. Vzhledem k akutnímu nedostatku odborníků s právnickým vzděláním postačil v praxi TNK právníký kurz. Laická podstata retribučního systému měla být zachována, ale právníké vzdělání

¹⁵¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, k. 14.

¹⁵² Podrobněji LNĚNIČKOVÁ: Disertační práce.

navenek zajišťovalo nenapadnutelnost trestního nálezu, protože se dotyčná osoba vyznala v právním řádu a procesních úkonech.

Podle pokynů ministerstva vnitra „Směrnice k provedení dekretu o trestání některých provinění proti národní cti vysvětlivky“ mělo právnické vzdělání „*zejména ten praktický účel, aby řízení před trestní nalézací komisí probíhalo ve formách předepsaných právními předpisy, aby protokoly o výsledcích byly formálně bezvadné, aby v nich bylo zachyceno vždy to podstatné, čeho je potřebí pro trestní řízení, a aby konečně i trestní nálezy byly jak v rozhodnutí o vině a o trestu, tak v odůvodnění vypracovány věcně i formálně bezvadně. To všechno jsou úkoly, které předpokládají praktické právnické školení.*“ Okresní národní výbory mohly své „*právnické úředníky*“ pověřit, aby „*vykonávali potřebné konceptní práce a aby byli těmito komisím (TNK, pozn. M. R.) k službám odbornými radami.*“ V takovém případě se účastnili jednání bez hlasovacího práva, ale měli povinnost upozornit na nedostatek v usnesení členy komise.¹⁵³

Řízení se považovalo za zahájené doručením obsílky obviněnému. V procesní praxi se vyskytly pochybnosti v případech osob s neznámým pobytem. Ministerstvo vnitra informovalo okresní národní výbory, že tato otázka byla „*vyřešena zákonem č. 246/1946 Sb., jenž je druhou novelou ... k dekretu (dekret č. 138/1945 Sb., pozn. M. R.)*.“ Podle něho se řízení považovalo za zahájené doručením ediktu. Vzhledem k tomu, že uvedený zákon neobsahoval podrobnější ustanovení o ediktu, ministerstvo vnitra poskytlo stručný popis jeho základního obsahu. Měl být vyvěšen „*na úřední desce úřadu zahajujícího řízení ihned, nejpozději však dne 3. května 1947,*“ a to zpravidla „*alespoň po dobu 8 dnů.*“¹⁵⁴

Zasedání TNK probíhalo jako neveřejné. Výrok o vině či nevině vstoupil platnost, pokud pro něj hlasovala nadpoloviční většina členů. Protože původně byly ustaveny čtyřčlenné komise (až později se počet členů rozšířil na pět), mohlo dojít k rovnosti hlasů. V takovém případě měl rozhodující slovo předseda komise. Jednalo se o trestní řízení správní, z toho důvodu se nezapisovaly přestupky do trestního rejstříku potrestaných.

Řízení bylo oficiálně ukončeno vydáním trestního nálezu obviněnému. Komise sama rozhodla, zda rozhodnutí sdělila ústně ihned po skončení zasedání, nebo ho vyhotovila písemně a nechala ho doručit poštou. Diskutabilní se možnost výběru stala po ukončení činnosti (tj. po 4. květnu 1947). Nežřídko se stávalo, že ačkoliv byly kauzy projednány, trestní nález nebyl doručen včas a soudy tak tyto případy musely považovat za neuzavřené a i nadále

¹⁵³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, karton 21, Ministerstvo vnitra: výnos č. B-2220-18/12-46-I/2.

¹⁵⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, karton 21, Ministerstvo vnitra: výnos č. B-2220-21/4-47-I/2.

se jim věnovat.

4.7. Potrestání podle „malého retribučního“ dekretu

„Malý retribuční“ dekret, směrnice, ani další předpisy nespécifikovaly postup při volbě a výměře trestu. Směrnice obsahovaly pouze pokyn, že „*pachatele lze potrestati podle míry zavinění*“. Trestní nalézací komise samozřejmě musela respektovat obecná ustanovení „malé retribuční“, ale s ohledem na nedostatky v legislativní opoře zbývalo dostatek prostoru pro volné hodnocení. K bližšímu definování míry nedošlo, a proto jednotlivé komise rozhodovaly na základě vlastního uvážení. Vynesená rozhodnutí tak charakterizovala nesourodost. Ke stejným proviněním a podmínkám, ve kterých byla spáchána, TNK přistupovaly rozdílně. Tento trend provázal retribuční období obecně. Andrea Lněničková zdůraznila, že odlišnost v hodnocení podobných činů a vynášení odlišných trestů vyvolávaly „*ve veřejnosti nelibost a protesty*“.¹⁵⁵

Při individuálním posouzení míry veřejného pohoršení zohledňovaly trestní nalézací komise širokou škálu polehčujících a přitěžujících okolností. Zvláště přísně pohlížely na provinilé, kteří se dopouštěli přečinů opakovaně, spáchali několik přestupků stíhatelných podle „malého retribučního“ dekretu nebo tak jednali zcela vědomě a mohli předpokládat, že jejich konání bude proti „národnímu cítění“. Citlivě přistupovaly k těm, kteří se provinili pod nátlakem či ze strachu a stali se de facto oběťmi okupačního režimu, k těm, kteří byli v době provinění nezletilí, a specifickými kategoriemi byly ženy s lidmi ve vyšším věku.

Luděk Jansa uvedl, že „*důležitou roli při určování výše trestu hrál aspekt tzv. individuální újmy*“.¹⁵⁶ Pokud bychom se zaměřili například čistě na finanční postih, stejné částky měly odlišný dopad na různě sociálně a ekonomicky postavené. Nemohli bychom si dovolit opomenout, že protokoly výpovědí stíhaných osob obsahovaly kolonku „majetkové poměry“. Tyto tedy byly TNK známy a mohly je využít ke konečnému rozhodnutí. V některých případech přímo vyšetřovací komise upozorňovaly na finanční tíseň obviněných a v konečném součtu i trestní odvolací komise zohledňovaly finanční situaci při žádosti o prominutí či snížení pokuty.

Pokud bychom využili přímou úměrnost, znamenalo by to, že osoby s vyšším společenským postavením musely s jistotou disponovat vyšším morálním kreditem. „*Předpoklad morálního kreditu*“ byl podle Pavla Kmocha jasný „*už jen ze samotné existence*

¹⁵⁵ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. *Disertační práce*, s. 86.

¹⁵⁶ JANSA, Luděk. *Diplomová práce*, s. 20.

dekretu č. 17/1945 Sb. o Národním soudu.“ Právě ten „měl za úkol zvlášť soudit osoby, u nichž se tato nadstavbová odpovědnost předpokládala.“ Zároveň ale neopomenul, že „šlo ovšem ve skutečnosti o snahu postihnout příslušníky vyšších sociálních vrstev. Především KSČ se od počátku snažila provést retribuční jako třídní justici, kdy deklarovala názor, že většina provinilců patří k vyšším vrstvám s nižším morálním charakterem, které upřednostňovaly zisk a prospěch před „vlastenectvím“.“¹⁵⁷ V jablonecké praxi se množily stížnosti na „válečné chování“ některých národních správců. Tato udání počítala s tím, že na takovém postu by měly být osoby s čistým štítem a především právě s vysokým morálním kreditem.

Zvlášť závažná „provinění proti národní cti“ se postihovala vězením. Trest odnětí svobody se uděloval zpravidla v případech, ve kterých měli potrestaní předchozí zkušenost s vazbou z revolučních měsíců. Trestní nalézací komise legalizovala zpětně nezákonné věznění. Ačkoliv byli obvinění postiženi zdánlivě přísným trestem, tento již absolvovali. Mohli bychom s nadsázkou tvrdit, že retribuční praxe se snažila odčinit předchozí příkoří ze strany represivních orgánů, ale úkolem tohoto trestu bývalo skrytí poválečných „nepřístojností“.

Ministerstvo vnitra nevydalo souhrnnou zprávu o činnosti trestních nalézacích komisí. Benjamin Frommer zmiňoval interní zprávu z 8. srpna 1947, z které můžeme zjistit, že zprostitly většinu obviněných. Z celkového počtu 179 896 případů vyřešily tři čtvrtiny. 46 422 osob potrestaly a 88 845 kauz odložily. Pokud se zaměříme na tato čísla, pouze jedna čtvrtina obvinění skončila vynesením odsuzujících nálezů.¹⁵⁸ Podle Benjamina Frommera se měnil přístup trestních nalézacích komisí, stejně jako mimořádných lidových soudů, k obviněným v prvním retribučním období, což dokazuje fakt, že k říjnu 1946 se rozhodly vynést odsuzující nálezy v 42,6% případů. Celostátní průměr klesl v konečných výsledcích na číslo 34,3%.¹⁵⁹ Skutečně potrestaných mohlo být v konečném výsledku méně, pokud si uvědomíme, že statistika nezahrnuje výsledky podaných odvolání.

Přesnější obrázek si můžeme udělat na základě výzkumů jednotlivých okresů, které nám ukazují, že aplikace „malého retribučního“ dekretu byla značně nejednotná. Více než dvě třetiny případů skončily osvobozujícími nálezy u liberecké trestní nalézací komise. Ta z celkového počtu 816 osob zprostita obvinění 615. Potrestala tedy pouze 201 proviněných.¹⁶⁰ Turnovská retribuční instance zastavila řízení u 308 případů z celkového počtu 386. V Semilech se projednávalo 312 kauz a zprošťující nálezy si vyslechlo 206 osob. Trestní nalézací komise v Jilemnici zastavila řízení u 217 obviněných z celkového počtu 274

¹⁵⁷ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*, s. 187.

¹⁵⁸ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 289.

¹⁵⁹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 290.

¹⁶⁰ RYBÁŘ, Václav. *Bakalářská práce*, s. 34–35, 41.

případů.¹⁶¹ V Poděbradech bylo potrestáno 104 obviněných z celkem 650,¹⁶² v Benešově u Prahy pouhých 83 osob z 427.¹⁶³

Pokud budeme vycházet z dochovaných „výkazů projednávaných případů podle dekretu č. 138/1945 Sb.“ od března do 10. října 1946, železnobrodská trestní nalézací komise projednala 249 případů. Trestní řízení zastavila u 141 osob, potrestala 101 proviněných a v sedmkrát uložila jiná opatření (pět obviněných zemřelo, jeden byl předán Okresnímu národnímu výboru v Turnově a poslední mimořádnému lidovému soudu). Za zmiňované období komise neprojednala, pravděpodobně je ukončila později, 34 případů.¹⁶⁴ Seznam zasedání evidoval od března 1946 do ledna 1947 nižší počet kauz, a to 169. Jejich výsledky neznáme. Z činnosti železnobrodské komise se dochovalo pouze 67 trestních nálezů a listů s rozhodnutími. Z nich nepotrestala 9 osob, potrestala 57. Neznámý výsledek nalezneme u jednoho spisu. Z těchto 67 případů se jednalo o 18 žen, komise nepotrestala 4 z nich. Z podacího protokolu jablonecké okresní vyšetřovací komise můžeme vyčíst, že vyšetřovatelé předali 457 případů trestní nalézací komisi.¹⁶⁵ K její činnosti se dochovalo 128 nálezů. Ve 104 případech rozhodla o potrestání obviněných a třiatdvacetkrát řízení zastavila. Jedno rozhodnutí není ze spisu jasné.

Jednotliví badatelé se shodují, že řada svědectví a dalších důkazů neobstála při bližším šetření. Podle Jiřího Loudy využívali lidé skutečnosti, že za falešné obvinění nehrozil postih ze strany státního aparátu. Když k tomu připočteme historické události revolučního období a protiněmecké nálady, nemůžeme než souhlasit s faktem, že řada lidí podlehla osobní zášti a využívala trestních nalézacích komisí k vyřízení vlastních účtů a mezilidských rozepří.¹⁶⁶

4.7.1. Národnost jako určující faktor viny

„Velký retribuční“ dekret nebyl národnostně specifikován. Na jeho základě mohli být potrestáni Češi a Němci. Nebylo výjimkou, že osobu německé národnosti příslušné orgány zprostilý obvinění ve státním zájmu, tj. za účelem vysídlení. Fenomén národnosti patří ke komplikovaným otázkám „malé retribuče“, která se potýkala s otázkou dvou zásadních pojmů: národnost a státní příslušnost. Jak ukázaly dosavadní výzkumy, rozdíl mezi těmito

¹⁶¹ LOUDA, Jiří. *Diplomová práce*, s. 68.

¹⁶² MIKŠOVSKÁ, Barbora. *Bakalářská práce*.

¹⁶³ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*.

¹⁶⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, karton 14.

¹⁶⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, i. č. 107, kn. 30, Podací protokol OVK 1946–1947.

¹⁶⁶ LOUDA, Jiří. *Diplomová práce*, s. 67–68.

pojmy praxe často stírala a vyšetřovací ani trestní řízení neprobíhalo bez problémů.

4.7.1.1. Zjišťování národnosti jako problém statistický, politický a retribuční

První republika vznikla jako mnohonárodnostní stát. Z politického hlediska se považovalo za nejdůležitější zjištění národnosti obyvatelstva, což podnítilo diskuse o operacionalizaci pojmu národnost, tedy převedení teoretických východisek do empiricky pozorovatelné podoby.

Obecně můžeme za národnost označit příslušnost k určitému národu. Sociologický slovník definuje národ jako skupinu lidí charakterizovanou většinou společnou řečí, kulturou, tradicí a dějinami a vymezující se vůči lidem považovaným za cizince.¹⁶⁷ V rámci připravovaných sčítání lidu se střetávaly různé postoje snažící se o vymezení tohoto pojmu, v nich se střetávala pojetí subjektivního a objektivního vnímání. Symboly polemik se stali Antonín Boháč a Emanuel Rádl.¹⁶⁸ Po diskusích navrhoval Antonín Boháč, který organizoval první i druhé sčítání lidu v československé republice, aby se zjišťoval kmenový původ pomocí mateřského jazyka společně s otázkou národnosti jako osobního přesvědčení. Tento návrh neprošel vládním schválením a poprvé byl využit až roku 1970.¹⁶⁹

Přístup k zjišťování národnosti v českých zemích se vyvíjel, bližší informace uvádí Český statistický úřad.¹⁷⁰ České země měly zkušenost ze sčítání Rakousko-Uherska. „*První moderní sčítání lidu, které vycházelo ze zásad stanovených mezinárodními kongresy, se uskutečnilo v roce 1869.*“ Etnická skladba obyvatelstva se mapovala otázkou na obcovací řeč, tj. jazyk užívaný v každodenním životě. „*Nacionalisté, mezi nimi čeští i němečtí v českých zemích, kteří usilovali o početní posílení svého národa a o rozšíření údajného národního území, ji vnímali jako přihlášení se k neměnné, narozením pevně určené národnosti. Před každým sčítáním lidu nacionalisté mobilizovali proti nebezpečí údajného odnárodnění a na*

¹⁶⁷ JANDOUREK, Jan: *Sociologický slovník*, 1. vyd. Praha, Portál 2001, s. 168. ISBN 80-7178-535-0.

¹⁶⁸ BUBENÍK, Jaroslav – KŘEŠŤAN, Jiří: Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický. Zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky. In: *Paginae historiae*, 1. vyd. Praha, Státní ústřední archiv 1995/3, dostupné z: http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_04.pdf.

¹⁶⁹ ŠAMANOVÁ, Gabriela. Národnost ve sčítání lidu v českých zemích. In: *Naše společnost: aktuální informace o české společnosti. Bulletin Centra pro výzkum veřejného mínění*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005/1, s. 10–15. ISSN 1214-438X. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3994/f11/Nase%20spolecnost%202005_1.pdf.

¹⁷⁰ Informace vztahující se k charakteristice sčítání lidu pocházejí z: Historie sčítání. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 17.4. 2014 [cit. 2014-07-07]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/historie_scitani.

„sporné“ skupiny či obyvatele „smíšených“ oblastí vyvíjeli velký tlak a hrozili jim společenskými důsledky, pokud by se přihlásili k jazyku „národních nepřátel“.¹⁷¹ Sčítání nevystihovala složitost národních identit jednotlivců a skupin obyvatel. Umožňovala volbu pouze jednoho jazyka, přestože nemalá část obyvatelstva byla dvojjazyčná a užívala český i německý jazyk. V roce 1880 se hlásilo v Jablonci nad Nisou k české národnosti pouze 30 osob z tisíce, v sousedním Semilském 991 sčítanců z tisíce.¹⁷²

První sčítání v republice československé se uskutečnilo 15. února 1921 na základě „zákona o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256/1920 Sb. zákonů a nařízení, 1920, částka 50“ a „nařízení vlády republiky Československé ze dne 30.10. 1920 č. 592/1920 Sb. zákonů a nařízení“, jímž se provádí „zákon o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256/1920 Sb. zákonů a nařízení, 1920, částka 125“. Byla přijata definice národnosti, podle níž „národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk“.¹⁷³ V rámci sčítání vybočovalo národnostní určení židovského obyvatelstva, které mohlo napsat národnost židovskou, přestože nemuselo užívat hebrejštinu jako mateřský jazyk. Cílem bylo eliminovat sílu německé a maďarské menšiny.

Druhé sčítání československého lidu proběhlo k 1. prosinci 1930 na základě „zákona o sčítání lidu ze dne 17. března 1927, č. 47 /1927 Sb. zákonů a nařízení, 1927, částka 26“ a „vládního nařízení o sčítání lidu z 30. června 1930 č. 86/1930 Sb. zákonů a nařízení, 1930, částka 37“. Oproti předchozímu sčítání lidu se změnilo pojetí národnost, sice se opět zjišťovala přímo, „přímo, ale s návodem, že se národnost zapíše zpravidla podle mateřského jazyka.“¹⁷⁴ „Jinou národnost, než pro kterou svědčí mateřský jazyk, lze zapsat jen tehdy, jestliže sčítaná osoba nemluví mateřským jazykem ani ve své rodině ani v domácnosti a úplně ovládá řeč oné národnosti. Židé mohou napsat národnost židovskou.“¹⁷⁵

K 17. květnu 1939 proběhlo sčítání lidu v Německu, Rakousku a na území českého pohraničí. Do kolonky národnost měli dotazovaní napsat „národ, ke kterému se cítí jednotlivec vnitřně připoután a ke kterému se přiznává.“ Zároveň byl zjišťován jazyk, „ve kterém myslí a který užívá nejraději v rodině a v domácím styku, poněvadž jím mluví nejplynněji.“ Z teoretického hlediska zjišťovalo sčítání subjektivní národnost. Můžeme si

¹⁷¹ FRANKL, Michal: *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století*, 1. vyd. Praha, Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy 2013, s. 109. ISBN 978-80-87366-28-8. Dostupné z: http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/2-09_Scitani_lidu.pdf.

¹⁷² PAVLÍČKOVÁ, Jana. Bakalářská práce, s. 10.

¹⁷³ První Československé sčítání lidu 1921. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 17.4. 2014 [cit. 2014-07-07]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/prvni_ceskoslovenske_scitani_lidu_1921.

¹⁷⁴ Československé sčítání lidu 1930. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 17.4. 2014 [cit. 2014-07-07]. Dostupné z http://www.czso.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930.

¹⁷⁵ *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Praha: Československá statistika 1930.

klást otázku, jaký byl prostor pro svobodnou volbu v nesvobodných podmínkách. V rámci daného sčítání došlo k výraznému „poněmčení“ řady lokalit připojených k Říši. Tento trend dokazuje také výzkum dokumentů trestních nalézacích komisí. V pohraničních oblastech řešily zpravidla jako nejčastější „provinění proti národní cti“ přihlášení k německé národnosti.¹⁷⁶

Na problém národnosti při sčítání lidu v roce 1939 upozornil v odvolání proti rozhodnutí jablonecké TNK obviněný Richard Seidl: „[...] P. poslanec Dr. Veverka zakročil v ústavodárném národním shromáždění ohledně posuzování sčítání lidu prováděném Němci v pohraničí r. 1939. Bylo rozhodnuto, že toto sčítání bylo provedeno pod nátlakem a že nemá býti směrodatný pro posuzování českých lidí v pohraničí. Ostatně bylo již 15 ledna t. r. (1947, pozn. M. R.) vydáván výpis z čítacích archů u okresního nár. výboru v Liberci úředně zastaveno.“¹⁷⁷ Nemůžeme si nepovšimnout, že postoj Dr. Veverky byl v nastalé situaci ojedinělý, přestože byl pronásledován nacistickým režimem, požadoval objektivní zjišťování faktů.¹⁷⁸

Zjišťování národnosti bylo za první republiky problémem statistickým a politickým. Po druhé světové válce se stalo jedním ze zásadních jevů retribuice. Národnost můžeme chápat jako specifickou sounáležitost (vědomí „my“) vymezující se proti cizím elementům („vy“). Poválečná společnost se snažila s nežádoucími prvky vypořádat ze dvou hledisek. V prvním se jednalo o osoby německého či maďarského původu a válečné zločince, ve druhém měla retribuice působit výchovně na jedince z řad Čechů, kteří „zradili národní cítění a odbočili od chování řádného občana“. Volbě národnosti nepřikládali lidé větší význam, osudnou se jim stala zpětně.

4.7.1.2. „Malý dekret“ a národnostní otázka

„Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ uváděly, že „trestní řízení podle tohoto dekretu lze zavést jen proti československému státnímu občanu české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti“ s výjimkou „provinění proti národní cti“ v

¹⁷⁶ Problematice tohoto provinění a důvodům volby německé národnosti se věnuje samostatná kapitola.

¹⁷⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 302, spis Richard Seidl.

¹⁷⁸ K jeho osobě více například KARPAŠOVÁ, Mária. Josef Veverka (4. 2. 1903 Nymburk, 8. 10. 1971 Liberec). In: *Osobnosti v dějinách regionu. Přednáškový cyklus*. Liberec, TUL 2005, sv. 2, s. 121–131. ISBN 80-7083-941-4; cenné informace přinášejí také vzpomínky jeho ženy, VEVERKOVÁ, Emilie. Znovu bych mu ruku podala! Středokluky: Zdeněk Susa, 2004, ISBN 80-86057-26-7; Josef Veverka byl pronásledovaným také po únoru 1948, jeho osobností se zabývala KOLOCOVÁ, Petra: Politické procesy 50. let – kauza Josef Veverka, Bakalářská práce, Liberec 2012.

odst. 10, písm. g) a ch) těchto směrnic a jim podobných, tedy „zneužívání postavení na vedoucím místě, dosaženého pomocí okupantů, k získání nebo zabezpečení osobního prospěchu přísluhováním okupantům na úkor podřízených“ a „týrání, urážení nebo terorizování Čechů a Slováků, spáchané ve službách nebo v zájmu okupantů nebo ve snaze zalíbit se jim.“ Z těchto přečinů se měli zodpovídat občané kterékoli národnosti a státní příslušnosti.

Otázku státního občanství upravoval „ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.“ Na jeho základě pozbyli někdejší českoslovenští státní občané národnosti německé a maďarské, „kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské,“ toto občanství dnem nabytí německé nebo maďarské státní příslušnosti. „Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“ Československého státního občanství neměli být zbaveni Němci a Maďaři, „kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky.“ Ústavní dekret č. 33/1945 Sb. striktně rozlišoval mezi zachováním a navrácením státního občanství.

Příslušníci slovanských národů, kteří se „ucházeli o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byli donuceni nátlakem, anebo zvláštními okolnostmi, pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“ Pokud byli donuceni nátlakem nebo „okolnostmi zvláštního zřetele hodnými,“ mohli žádat o vydání osvědčení o národní spolehlivosti příslušný okresní národní výbor.

Otázka stíhatelnosti přečinů doznala změn vydáním „třetího dodatku ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“, který stanovil, že řízení podle odstavce 10, písmene a), tedy „hlášení k německé nebo maďarské národnosti nebo vědomé podporování odnárodňovacích snah Němců a Maďarů“, může být zavedeno proti osobám českého, slovenského nebo jiného slovanského původu bez ohledu na jejich státní příslušnost. Trestní nalézací komise neměly stíhat do roku 1947 osoby, které obdržely německou státní příslušnost, byť mohly být slovanského původu, pozbyly československého státního občanství, popřípadě jim ještě nebylo vráceno, tj. nezažádaly o ně či jejich žádost nebyla dořešena, nalézaly se v určitém právním vakuu a „malý dekret“ se na ně nevztahoval. Na osoby s osvědčením o národní spolehlivosti se pohlíželo jako na československé státní

občany.

Složitost dikce retribučních předpisů vedla ke zmatenosti jednotlivých pojmů a směšování národnosti, státní příslušnosti, ucházení se o ní a přihlášení se k ní. Pokud se zaměříme na skutečnosti z Jablonecka, podrobnosti o těchto jevech často ve spisech chyběly. Pokud se případy dostaly před okresní soudy, ne výjimečně se stávalo, že jednotliví soudci žádali dodatečné prošetření a zjištění těchto okolností. Můžeme tedy vysledovat snahu o regulérní postup podle platných právních norem.

„Třetí dodatek ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ rozšířil obvinění podle odstavce 10, písmene a) o ucházení se o německou státní příslušnost. Podle Jiřího Loudy můžeme vysledovat souvislost se snahou o vytvoření etnicky homogenního státu Čechů a Slováků, protože v polovině roku 1947 zůstalo na území Československa kolem 200 tisíc osob německé národnosti.¹⁷⁹ Zároveň si musíme uvědomit, že ne všichni přijali německou státní příslušnost z donucení. Nezřídka se stávalo, že lidé volili tuto možnost ze zjištěných důvodů, a takové bylo záhodno potrestat jako „neloajální Čechy“. Pokud během okupace zažádali o německou státní příslušnost a na základě dekretu presidenta č. 33/1945 Sb. přišli o československé státní občanství, byli bez osvědčení o národní spolehlivosti považováni za Němce, ale s ohledem na český původ nemohli být vysídleni. Proto se hledala možnost alespoň nějak je potrestat.

4.7.2. Vybraná odsuzující rozhodnutí

Na základě „dekretu presidenta republiky č. 138 ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti“ mohly potrestat TNK obviněné „*vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1,000.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.*“ V konečném součtu tedy disponovaly TNK sedmi druhy trestů: vězením, pokutou, veřejným pokáráním, vězením a pokutou, pokutou a veřejným pokáráním, vězením a veřejným pokáráním, vězením a pokutou a veřejným pokáráním.

Směrnice uváděly, že v případě udělení pokuty s náhradním trestem vězení a odejmutí svobody, neměla celková doba přesáhnout jeden rok. Pokud tedy potrestaný nedisponoval příslušnou částkou, mohl nastoupit náhradní trest vězení. V železnobrodské retribuční praxi si můžeme povšimnout, že nabízela alternativní trest také za vězení, kde vyměřovala možnou kompenzaci, a to finančním postihem. Aloisie Rychtrová stanula před trestní nalézací komisí

¹⁷⁹ LOUDA, Jiří. *Diplomová práce*, s. 110.

kvůli obvinění z výchovy dětí v německém duchu a používání pozdravu „Heil Hitler“. Za to byla potrestána vězením v trvání 1 měsíce, ale ten mohl být na vyžádání změněn v pokutu vyměřenou na 3 000 Kčs.¹⁸⁰ Železnobrodská retribuční instance kompenzovala odnětí svobody finančním postihem.

Trest mohl být vykonán až poté, co nabyl pravomoci. Můžeme tedy spekulovat, kolik se jich skutečně provedlo, když si uvědomíme, že odvolání mělo odkladný účinek na výkon trestu. Především pokud si povšimneme, že řada odvolání se dořešila s několikaměsíčním i několikaletým zpožděním. V rámci obnovené retribuční instance roku 1948 nemůžeme opomenout „vládní usnesení ze dne 18. června 1948 o amnestii ve správních věcech trestních,“ které mělo zásadní význam pro valnou většinu dosud nevykonaných trestů. Amnestovalo ty, které nepřekročily 1 rok vězení (přičemž toto byla horní hranice „malého“ dekretu) a pokutu do výše 100 000 Kčs. V nejednom případě jablonecké „malé retribuční instance“ se odvolání protahovalo tak dlouho, až byl trest prominut v rámci revize, protože se na něj vztahovala zmiňovaná amnestie.

Podle „výkazů projednávaných případů podle dekretu č. 138/1945 Sb.“ od března do 10. října 1946, železnobrodská TNK projednala 249 případů. Trestní řízení zastavila u 141 osob, potrestala 101 proviněných a v sedmkrát uložila jiná opatření (pět obviněných zemřelo, jeden byl předán Okresnímu národnímu výboru v Turnově a poslední MLS). Za zmiňované období komise neprojednala, pravděpodobně je ukončila později, 34 případů. Z její činnosti se dochovaly dokumenty k 67 proviněným, z toho k 50 mužům. Z nich zastavila 9 řízení (u pěti mužů) a potrestala 57 osob, přičemž v 13 případech se jednalo o ženy, a u jednoho muže neznáme rozhodnutí. Jablonecká vyšetřovací komise měla postoupit 457 případů, z toho 227 mužů, místní trestní nalézací komisi. Dochovalo se nám pouze 128 verdiktů, 63 pro ženy, z nichž potrestala 104 osob, v 55 případech se jednalo o ženy. Rozhodnutí neznáme u jednoho muže. Komise zastavila řízení u 23 obviněných, z toho u 15 mužů.

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou vyměřila nejčastěji trest veřejného pokárání (u 101 obviněných), a to nejčastěji v kombinaci s pokutou (čtyřicet pětkrát u žen z celkového počtu 82 případů), samostatně desetkrát (z toho u 6 žen), pouze u jednoho muže ve spojení s vězením a osmkrát spolu s odnětím svobody a pokutou (z toho u 7 mužů). V Železném Brodě padlo toto rozhodnutí u 35 osob (z toho u 25 mužů), nejčastěji ve spojení s vězením (a to u 11 mužů a 3 žen), samostatně sedmkrát (čtyřikrát u žen), s pokutou devětkrát (sedmkrát u mužů) a pětkrát s pokutou a vězením (a to pouze u jedné ženy).

¹⁸⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Aloisie Rychtrová.

Na Jablonecku udělovaly TNK velmi často pokuty, a to v 93 případech, které dosáhly celkové výše 356 500 Kčs (pro muže 224 tisíc, pro ženy 132 500). Nejčastěji padaly v kombinaci s veřejným pokáráním, tedy u 82 osob (z toho 37 mužů a 45 žen), pouze u tří žen byly uděleny jako samotný trest a osmkrát v kombinaci s veřejným pokáráním a vězením (z toho pouze u jedné ženy). V případě nemožnosti zaplacení určila alternativní tresty vězení v délce 3 003 dnů (pro muže 1830, pro ženy 1173). Nejvyšší pokuta činila 20 000 Kčs, nejnižší 500 Kčs.

Na Železnobrodsku bylo potrestáno pokutou 24 osob (21 mužů a 3 ženy), a to nejčastěji v kombinaci s veřejným pokáráním (9 případů, z toho 7 mužů a 2 ženy). Finanční postih jako samostatný trest nebo v kombinaci s vězením postihl pouze muže (a to v 6 a 4 případech). Stanovené částky dosáhly součtu 172 660 Kčs, přičemž tři ženy měly zaplatit 1 600 Kčs. Nejnižší pokuta činila 100 Kčs, nejvyšší 50 000 Kčs.

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou vyřkla trest na svobodě, a to i v kombinaci s jinými alternativami, u devíti obviněných. Na první pohled se nám může jevit jako přísnější činnost komise v Železném Brodě, která odňala svobodu ve 35 dochovaných případech, což nám činí více než polovinu rozhodnutí. Na Jablonecku se neseťkáme s trestním nálezem, který by určil jako trest samotné vězení. Na Železnobrodsku se jednalo o druhý nejčastější verdikt, padl ve 12 kauzách. Není bez zajímavosti, že obvinění často strávili podstatnou část uděleného trestu ve vazebním zajištění. Vzpomeňme na masové zatýkání v prvních poválečných měsících. Vyslovený trestní nález tedy legalizoval předchozí, leckdy nezákonné, věznění. Najdeme samozřejmě i výjimky. Vlastimil Tomeš se měl provinit roku 1945 vychvalováním nacistického režimu, železnobrodská retribuční instance ho potrestala pokutou ve výši 10 000 Kčs (jako alternativu zvolila tři měsíční odnětí svobody) a veřejným pokáráním. Komise se nerozhodla k odnětí svobody, přestože obviněný byl zajištěn jeden den. Můžeme polemizovat s myšlenkou, že se jednalo o krátkou dobu ve srovnání s obdobnými rozhodnutími a komise nepovažovala za nutné tento trest přidávat.

V Jablonci nad Nisou i Železném Brodě se trestali odnětím svobody více muži než ženy, na Jablonecku se jednalo pouze o jeden případ. Augusta Hoffmanová byla potrestána za hlášení k německé národnosti k veřejnému pokárání, pokutě ve výši 3 000 Kčs (nebo vězení 28 dnů) a odejmutí svobody v délce jednoho měsíce.¹⁸¹ Můžeme si povšimnout neúměrně přísnému trestu za provedený přečin ve srovnání s obdobnými případy. Připomeňme, že o individuálním posouzení viny před jednotlivými komisemi jsme se již zmiňovali a jednalo se

¹⁸¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Augusta Hoffmanová.

o fenomén, který kritizovala již tehdejší společnost. Na Železnobrodsku mělo nastoupit tento trest 7 žen.

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou udělila souhrnně odnětí svobody v trvání 17 měsíců a 14 dnů. Nejvyšší trest dosáhl 3 měsíců, nejnižší 14 dnů. V Železném Brodě činil součet odnětí svobody 5 let, 4 měsíce a 20 dnů (z toho pro muže 4 roky, 3 měsíce a 17 dnů, pro ženy 1 rok a 33 dnů). Trestní nalézací komise vyměřila jako nejnižší sazbu 10 dnů, nejdlejší naplnila horní hranici danou „malým retribučním“ dekretem, a to jeden rok.

Jistou formu trestu můžeme spatřovat ve ztrátě volebního práva, která měla být aplikována na základě „zákon ze dne 21. února 1946 o úpravě stálých seznamů voličských.“¹⁸² Volební právo ztratili v českých zemích ti, kteří se provinili podle „velkého retribučního“ dekretu a dekretu o Národním soudu a kvůli podezření z kolaborace byly vazebně zajištěni. Nemožnost volit trvala do vyřešení případu, pokračovala, pokud byli obvinění potrestáni. Pavel Kmoch upozornil na fakt, že obvinění podle „malého dekretu“ měli ztratit volební právo pouze v případě potrestání, ale „§23 tohoto zákona stanovil, že u osob, proti nimž bylo učiněno trestní oznámení, nebo úřady zahájily řízení“ podle „malého“ i „velkého“ dekretu, může být „ve voličských seznamech učiněna poznámka o překážce výkonu volebního práva.“¹⁸³

Demokratické strany si stěžovaly, že řada osob ztratila volební právo neoprávněně a účelově lavinou falešných udání s ohledem na volby roku 1946. Údajně se mělo jednat o 300 tisíc postižených voličů, což mělo mít vliv na fakt, že vedení v některých městech, například v Praze a Plzni, přešlo na komunisty, stejně jako na nové složení vlády.¹⁸⁴ Musíme souhlasit s tvrzením Pavla Kmocha, že množství falešných udání nebylo zapříčiněno „pouze touto okolností,“ protože by nepochybně proběhlo „i v případě, že by omezení volebního práva s retribuční svázané nebylo.“¹⁸⁵ Mohli bychom pouze spekulovat nakolik trestní nalézací komise na Jablonecku a Železnobrodsku řešily volební právo. Informace o voličských seznamech se nenacházejí v materiálech retribučních instancí. V materiálech železnobrodské TNK nalezneme pouze oběžník ze 4. května 1948, který odkazuje na podobný dokument, jenž rozesílal Zemský národní výbor v Praze „před minulými volbami.“ Podle jeho znění měla být „ve voličských záznamech poznačena překážka volebního práva,“ jestliže „budou zjištěny

¹⁸² Zákon ze dne 21. února 1946 o úpravě stálých seznamů voličských. In: Sběrka zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky. [citováno 8.10.2010] <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1946/sb11-46.pdf>.

¹⁸³ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*, s. 60.

¹⁸⁴ FROMMER, B.: *Národní očista*, s. 284–286.

¹⁸⁵ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*, s. 61.

*zákonité důvody.*¹⁸⁶ Pokud bychom se podívali na výsledky voleb roku 1946, komunisté vyhráli volby na Železnobrodsku, a to ziskem 5 743 hlasů (tj. 42%), druzí národní socialisté obdrželi 4 589 hlasů (tj. 34%). Tento poměr byl podobný v celém semilském okrese.¹⁸⁷ V Jablonci nad Nisou zvítězili národní socialisté.¹⁸⁸

4.7.2.1. Veřejné pokárání

Zdánlivě nejmírnějším trestem se stalo veřejné pokárání. Zpravidla se udělovalo za lehčí provinění nebo osobám, u kterých trestní nalézací komise shledala výrazné polehčující okolnosti. Podle Pavla Kmocha se udělovalo v případech, ve kterých „*místní veřejné mínění (nebo jiná společenská objednávka, např. ze strany politických stran, akčních výborů nebo závodní rady) nějaké potrestání obviněného požadovalo.*“¹⁸⁹ Vykonávalo se vyvěšením oznámení v místě bydliště, popřípadě i v místě provinění. U některých případů se setkáme s tím, že trestní nálezy měly být zveřejněny na vlastní náklady potrestaných. Na Liberecku se jednalo o otištění v časopisu Stráž severu.¹⁹⁰ Pokud bychom se zamysleli nad psychologickým dopadem na potrestané osoby a jejich okolí, měli bychom dojít k závěru, že se nejednalo o bezvýznamný trest. „Retribuční stigma“ mělo nedozírné následky pro vnímání poválečné společnosti a znamenalo zdiskreditování potrestaných a koneckonců i jejich nejbližších.

Veřejným pokáráním potrestala jablonecká trestní nalézací komise deset osob, z toho čtyři muže, často se jednalo o ty, kteří se přihlásili k německé národnosti. V případě Anny Eichlerové přihlédla trestní nalézací komise k faktu, že se chovala vůči ostatním Čechům loajálně „*a těmto dle svých možností pomáhala.*“ Podle svědectví Antonína Vohánky se chovala vždy jako Češka a „*německy ani pořádně neuměla. Musela za to od Němek v domě bydlících [...] strpěti mnoho úsměšků.*“ Proto se komise rozhodla „pouze“ pro veřejné pokárání.¹⁹¹

V Železném Brodě padl tento trest sedmkrát, z toho u čtyř žen. Trestní nalézací komise se rozhodla vyměřit tento trest na zasedání dne 12. srpna 1946 Elišce Maškové, která se měla provinit tím, že roku 1941 žádala o německou státní příslušnost.¹⁹² Stejného přečinu podle

¹⁸⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 21, oběžník Volby 1948 a provinění podle retribučních dekretů, šetření.

¹⁸⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, Inventář.

¹⁸⁸ KAŠPAR, Jan. Jablonečtí starostové. *Jablonec nad Nisou* [online]. © 2000–2015 [cit. 2015-09-10]. Dostupné z: <http://www.mestojablonec.cz/redakce/tisk.php?lanG=cs&clanek=1623&slozka=1217&>.

¹⁸⁹ KMOCH, Pavel. *Diplomová práce*, s. 177.

¹⁹⁰ RYBÁŘ, Václav. *Bakalářská práce*, s. 16.

¹⁹¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Anna Eichlerová.

¹⁹² SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Eliška Mašková.

„malého dekretu“ se údajně dopustila Hilda Pospíšilová, a to roku 1939, k tomu měla posílat roku 1943 svého syna do německé školy. Komise jí vyměřila veřejné pokárání 16. prosince 1946.¹⁹³

Železnobrodská retribuční instance vyměřovala trest veřejného pokárání i za přečiny, které můžeme hodnotit jako závažnější, třeba za podporování okupačního režimu. Josef Synovec údajně vícekrát prohlašoval, že věří ve vítězství říše, stýkal se s Němcem Jumarem a zdrazil nacistickým pozdravem.¹⁹⁴ Vít Kopal měl vychvalovat nacistický režim v únoru 1946, a to při domovní prohlídce členy SNB. V jeho případě si můžeme povšimnout, že k vyřízení došlo velmi rychle, potrestán byl již 15. března 1946.¹⁹⁵ Berta Vojířová údajně terorizovala české obyvatelstvo.¹⁹⁶ Bohužel z trestních nálezů nevyčteme odůvodnění rozhodnutí komise, proto můžeme těžko soudit, zda existovaly například výrazné polehčující okolnosti.

4.7.2.2. Pokuta

Ačkoliv dostupné předpisy nestanovovaly postup při výměře pokut, v retribuční praxi se udělovaly zpravidla podle sociálního postavení obviněných. Trestní nalézací komise plnily patrně výchovnou funkci a nesnažily se potrestané zruinovat, ale „pouze“ citelně postihnout.

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou vyměřila samotnou pokutu pouze v případech tří žen. Karolína Karnethová, narozená 5. dubna 1868, byla potrestána pokutou ve výši 1 000 Kčs (s náhradním trestem vězení v délce 7 dnů) za přihlášení k německé národnosti roku 1939.¹⁹⁷ Stejnou částku (s vyměřenou náhradou 14 dnů) měla zaplatit Věra Dlabová za hrubé zacházení s ženami české národnosti.¹⁹⁸

Ze Železnobrodsko se dochovalo šest trestních nálezů vyměřujících pokutu jako samostatný trest, ve všech případech se jednalo o muže. Tímto trestem bývali potrestáni ti, kteří jakkoliv podporovali okupační režim a stýkali se s Němci. Bohuslav Pavlata údajně pořádal společenské hony pro Němce, což komise ohodnotila pokutou ve výši 1 000 Kčs.¹⁹⁹

¹⁹³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Hilda Pospíšilová.

¹⁹⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Josef Synovec.

¹⁹⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Vít Kopal.

¹⁹⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Berta Vojířová.

¹⁹⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Karolína Karnethová.

¹⁹⁸ Jejím případu je věnována pozornost v podkapitole Týrání a urážení Čechů.

¹⁹⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Bohuslav Pavlata.

Bohuslav Dubský měl udržovat společenské styky s Němci a podle obvinění tím sledoval vlastní obohacení. Za to měl zaplatit pokutu ve výši 6 000 Kčs (jako alternativní trest vyměřila komise odnětí svobody v trvání 2 měsíců).²⁰⁰ Bohumil Kinský nechal otisknout podle obvinění prostřednictvím redaktora Smrčka článek v časopise Ahoj, ve kterém vychvaloval „*postup zrádce*“ Emanuela Moravce, proto mu komise vyměřila pokutu ve výši 2 000 Kčs.²⁰¹ Za propagaci a podporu nacismu měl zaplatit stejnou částku, tj. 2 000 Kčs, Karel Vaníček. Trest mohl být změněn na vězení v trvání jednoho měsíce.²⁰² Nejvyšší pokuta byla vyměřena Františku Tomovi, který údajně udržoval hospodářský a společenský styk s Gestapem a na autě vyvěšoval německou vlajku s hákovým křížem. Měl zaplatit částku ve výši 50 000 Kčs.²⁰³

4.7.2.3. Vězení

V jablonecké retribuční praxi se nesetkáme s trestním nálezem, kterým by potrestal obviněného vězením jako samostatným trestem. V Železném Brodě se jednalo o druhé nejčastěji vyřčené rozhodnutí, které padlo ve 12 případech, a to u 9 mužů a 3 žen. Neměli bychom opomenout, že ve většině případů se jednalo o osoby, jež za sebou měly vazební zajištění, které tímto trestem bylo legalizováno. V kauze Františka Pleštila, řadového člena fašistické organizace Vlajka, dospěla komise k závěru, že jeho příslušnost potvrdily písemné doklady, proto ho potrestala vězením v délce jednoho měsíce. Nutno podotknout, že stejnou dobu pobyl ve vazbě.²⁰⁴ 10 dnů byl zajištěn František Plachý. Stejný trest mu komise vyměřila dne 25. května 1946 za to, že „*se ucházel o zákrok proti své domácí u německých úřadů.*“²⁰⁵

Trestní nalézací komise v Železném Brodě potrestala vězením tři ženy. Dva a půl měsíce strávila ve vazbě Lina Svárovská, nakonec obviněná z urážení a terorizování českých obyvatel, především jejích sousedů. Na základě částečného doznání byla potrestána stejnou dobou ve vězení, tj. 10 týdnů, což si již odpykala.²⁰⁶ Vazbu nepodstoupily Bohumila Velová a

²⁰⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Bohuslav Dubský.

²⁰¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Bohumil Kinský.

²⁰² SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Karel Vaníček.

²⁰³ Jeho případu je věnována pozornost v kapitole Revizní řízení. , karton 22, trestní nález František Tom.

²⁰⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález František Pleštil.

²⁰⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález František Plachý.

²⁰⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Lina Svárovská.

Aloisie Rychtrová. Velová měla podle obvinění udržovat styk s Němci a hlásit se k německé národnosti, za to jí komise vyměřila odnětí svobody v trvání dvou měsíců (s možností alternativního trestu formou finančního postihu ve výši 6 000 Kčs).²⁰⁷ Aloisie Rychtrová vychovávala podle obvinění své děti v německém duchu a používat pozdrav „Heil Hitler“, za což měla strávit ve vězení jeden měsíc (nebo zaplatit pokutu 3 000 Kčs).²⁰⁸

Nejdelší pobyt za mřížemi vyměřila železnobrodská komise Oldřichu Morávkovi, a to horní sazbu stanovenou „malým retribučním“ dekretem, tedy 1 rok. Měl se provinít vychvalováním a propagováním nacistického režimu, urážením osob české národnosti a vyhrožováním gestapem.²⁰⁹

4.7.2.4. Veřejné pokárání a pokuta

Na Jablonecku se jednalo o nejčastěji vyměřovaný trest. Vyslechlo si ho 82 obviněných, z toho u 37 mužů. Trestní nalézací komise se rozhodly pro tento postih zpravidla v případech přihlášení k německé národnosti a podání nesprávného svědectví pro osobu „státně nespolehlivou“, a to tehdy, pokud měly pocit, že pouhé potrestání veřejným pokáráním nestačí a trest vězení by byl příliš přísný. Marie Hoferová byla potrestána veřejným pokáráním a pokutou ve výši 2 000 Kčs (s možnou náhradou 10 dnů vězení) za hlášení k německé národnosti roku 1943.²¹⁰ Ze stejného přečinu byl obviněn Jan Holčík, který byl potrestán pokutou o 3 000 Kčs vyšší, v souhrnu tedy veřejným pokáráním a pokutou 5 000 Kčs (s náhradním trestem vězení v trvání 45 dnů).²¹¹

Velmi často tuto kombinaci volila komise v případech členství ve fašistických organizacích. František Chalupníček byl potrestán za hlášení k německé národnosti a členství v SdP a NSDAP, a to veřejným pokáráním a pokutou 10 000 Kčs (s náhradou dvou měsíčního vězení).²¹² Trestní nalézací komise uložila trest veřejného pokárání a pokuty ve výši 2 000 Kčs (popřípadě odnětím svobody v trvání 14 dnů) za přihlášení k německé národnosti a členství v německém červeném kříži.²¹³

²⁰⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Bohumila Velová.

²⁰⁸ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Aloisie Rychtrová.

²⁰⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Oldřich Morávek.

²¹⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Marie Hoferová.

²¹¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Jan Holčík.

²¹² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis František Chalupníček.

²¹³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 295, spis Emilie Kellnerová.

Na Železnobrodsku se jednalo o třetí nejčastěji vyměřovaný verdikt, padl u devíti potrestaných, z toho u 2 žen. Božena Schaubová měla obhajovat před Vánoci 1945 nacistické činy. Ačkoliv se obviněná odmítala přiznat, komise došla k závěru, že výpovědi svědků byly dostačujícím důkazem, proto jí komise vyměřila veřejné pokárání a pokutu 1 000 Kčs. Její případ byl v dubnu 1947 obnoven a řízení zastaveno.²¹⁴ Komise trestala veřejným pokáráním a pokutou členy fašistických organizací a ty, kteří vychvalovali okupační režim a uráželi Čechy. Stanislav Plíhal měl zaplatit 3 000 Kčs (alternativu představovaly tři týdny vězení) za členství ve Vlajce a české pracovní frontě.²¹⁵

4.7.2.5. Veřejné pokárání a vězení

Odnětí svobody patřilo k nejtvrdějším postihům, ať už samostatně nebo v rámci kombinace s dalším trestem. V případě Jablonecka nepadl samostatný trest vězení, stejně jako vězení v kombinaci s pokutou. Zdejší komisí byl potrestán veřejným pokáráním a vězením v trvání 14 dnů Josef Růta, štábní strážmistr SNB, který byl obviněn z nedovoleného styku s osobou německé národnosti, trestní nalézací komise hodnotila jako zvlášť přitěžující okolnost fakt, že jednal „*v souvislosti s předchozím služebním úkonem.*“²¹⁶

Na Železnobrodsku se jednalo o nejčastěji vynášené rozhodnutí členů TNK, padlo hned u čtrnácti obviněných. S ohledem na skutečnost, že vězením bývaly méně postihovány ženy, i zde verdikt vyslechly pouze tři. Gertruda Lagnerová podle obvinění terorizovala české dělnice a nutila je k vyššímu výkonu, proto měla pobýt ve vězení tři měsíce. Odvolací komise Zemského národního výboru zamítla její odvolání a Lagnerová měla nastoupit trest u Okresního soudu v Tanvaldu.²¹⁷ Obdobným proviněním se měla provinit Emilie Němečková. Když v letech 1943 a 1944 mistrovala v podniku, který pracoval pro říšskou brannou moc, měla nutit podřízené dělnice k většímu výkonu a vyhrožovat jim posláním do říše. Komise stanovila za tento přečin odnětí svobody v délce tří měsíců (a umožňovala je nahradit finančním odškodněním ve výši 6 000 Kčs). Odvolací komise při Zemském národním výboru v Praze snížila trest, podle nalezeného přípisu, na pokutu v hodnotě 6 000 Kčs (s možností náhrady formou odnětí svobody na tři měsíce). Emilie Němečková nakonec zvolila finanční

²¹⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Božena Schaubová.

²¹⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Stanislav Plíhal.

²¹⁶ Případu je věnována pozornost v podkapitole Horizontální kolaborace.

²¹⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Gertruda Lagnerová, karton 21, zamítnutí odvolání Gertruda Lagnerová.

postih.²¹⁸

Veřejné pokárání bývalo doplněno vězením u obviněných, kteří již za sebou měli vazební zajištění, leckdy nezákonné, a to udělený trest dodatečně legalizoval. Bohumil Müller se zúčastňoval podle obvinění schůzí fašistické organizace Vlajka jako její člen. Ve vazbě pobyl 32 dnů a komise vyměřila stejně dlouhý trest, který tedy již vykonal.²¹⁹ Obdobně František Žilka, který údajně přísluhoval okupantům a sloužil u německé armády, strávil v zajištění 71 dnů. Komise mu vyměřila odnětí svobody v trvání tří měsíců, odpykal tedy již nadpoloviční část trestu.²²⁰

4.7.2.6. Pokuta a vězení

Na Jablonecku se nedochoval trestní nález, který by určoval tuto kombinaci trestů. Na Železnobrodsku byla vyměřena u čtyř mužů, kteří se provinili styky s osobami německé národnosti nebo podporováním okupačního režimu.

Potrestání pokutou a zároveň vězením se může jevit jako přísný verdikt. Proto nemůžeme opomenout, že odnětí svobody bylo voleno jako trest tehdy, pokud obviněný měl za sebou již vazební zajištění, které se vyneseným nálezem legalizovalo. Novým postihem tedy bývala „pouze“ pokuta. Jaroslav Doležal podle obvinění „*udržoval společenský a hospodářský styk s Němci v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti,*“ za což mu komise vyměřila pokutu 5 000 Kčs a odnětí svobody na 25 dnů. Stejnou dobu pobyl ve vazbě.²²¹ Obdobně Petr Kopal měl zaplatit 10 000 Kčs (alternativním trestem se stalo vězení v trvání tří měsíců) za společenský a hospodářský styk s Němci. Druhou část verdiktu, pobyt za mřížemi v délce 40 dní, si odpykal v plné výši již během zajištění.²²² Pro stejný přečin stanul před trestní nalézací komisí Jáchym Krupka, ta rozhodla o výměře pokuty ve výši 3 000 Kčs a odnětí svobody na jeden měsíc, přičemž uplynulá vazba přesáhla udělený trest o čtyři dny.²²³ Josef Kujan měl v letech 1939 a 1941 vychvalovat německý režim. Když se konala schůze Kampeličky, údajně navrhoval věnování finanční dotace a válečnou pomoc. Komise rozhodla

²¹⁸ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Emilie Němečková, karton 21, trestní nález Emilie Němečková, zamítnutí odvolání Emilie Němečková.

²¹⁹ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Bohumil Müller.

²²⁰ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález František Žilka.

²²¹ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Jaroslav Doležal.

²²² SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Petr Kopal.

²²³ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Jáchym Krupka.

o peněžním postihu ve výši 2 000 Kčs. Odnětí svobody v délce 16 dnů strávil Kujan v předchozí vazbě.²²⁴

4.7.2.7. Veřejné pokárání, pokuta a vězení

Odnětí svobody patřilo k nejtvrdějším postihům, ať už samostatně nebo v rámci kombinace s dalším trestem. Kombinace všech tří trestů se jeví ze současného pohledu jako nejpřísnější možnost, kterou trestní nalézací komise měly. Udělovaly ho zpravidla při „proviněních proti národní cti“, která považovaly za zvláště zavrženíhodné, také tehdy, pokud se výrazně dotkla ostatních občanů československého státu nebo se jednalo o jednání ze zjištěných důvodů. Na Jablonecku tak rozhodly v 8 případech, na Železnobrodsku v 5.

Jaroslav Gross, svobodný čekatel Sboru národní bezpečnosti ve výchovném středisku SNB v Litoměřicích, byl potrestán dne 22. května 1946 veřejným pokáráním, pokutou ve výši 10 000 Kčs (v případě nedobytnosti 90 dnů vězení) a odnětím svobody v trvání 90 dnů za to, že během okupace odborně spolupracoval ve firmě Pfeniger a synové ve Mšeně, jako nadřízený ve funkci seřizovač strojů nutil zaměstnance, zejména válečné zajatce a osoby polské národnosti, k většímu pracovnímu výkonu, hrubě s nimi jednal a nadával jim, „*při čemž překročil meze průměrného nařízeného výkonu.*“ Podle usnesení trestní nalézací komise mu uškodilo to, že zvýšil pracovní výkon „*v podniku válečně důležitém,*“ chtěl se zavděčit zaměstnavateli a jednal ze zjištěných důvodů, „*ježto byl na výrobě ve svém oddělení zúčastněn procenty.*“ Přitěžovalo mu, „*že jednal se zralou rozvahou,*“ a to „*i po napomenutí ostatních českých spoluzaměstnanců.*“ Komise vyzdvihla obzvláště závažné veřejné pohoršení a „*asociální povahu jednání*“. Jeho chování za okupace dosvědčilo několik svědků a především mu přitížilo udání velkého množství zaměstnanců firmy Pfeniger a synové ve Mšeně.²²⁵

Arna Balaše, narozeného 3. září 1922 přihlásila – jako nezletilého – matka k německé národnosti v letech 1930 a 1939, ačkoliv se podle vlastní výpovědi „sám cítil být Čechem.“ Mímoto byl obviněn z členství v Hitlerjugend a Reichsarbeitsdienst (RAD, Říšská pracovní služba), organizaci vzniklé roku 1935 a nařizující pracující povinnost mužům a ženám ve věku od 18 do 25 let. Hájil se, že u RAD působil asi dva roky, až byl uznán nemocným, stejně tak působil dva měsíce u vojenské kapely, než byl propuštěn. Podle trestní nalézací komise se i v případě takového členství v nacistických organizacích jednalo o zvláště přitěžující okolnost a potrestala ho veřejným pokáráním, pokutou v částce 5 000 Kčs (v případě nedobytnosti 42

²²⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Josef Kujan.

²²⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 303, spis Jaroslav Gross.

dnů odnětí svobody) a vězením v délce 2 měsíců.²²⁶

Na Železnobrodsku se setkáme s tímto trestem u osob, které působily ve fašistických organizacích. Václav Tomeš byl podle obvinění roku 1940 členem Vlajky. Trestní nalézací komise dospěla k závěru, že šetřením a výslechy svědků se prokázala vina obviněného, ačkoliv ji sám popíral, a vyměřila jako trest veřejné pokárání, pokutu 10 000 Kčs (popřípadě 10 týdnů vězení) a odnětí svobody v trvání 23 dnů. Stejnou dobu již pobyl ve vazebním zajištění, takže část trestu už byla vykonána. Tomeš napadl trestní výměr a odvolací komise mu vyhověla, pokutu snížila na 2 000 Kčs.²²⁷

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou vyřkla tento trest v případě jediné ženy, a to Augusty Hoffmanové, která se měla hlásit s německou národností. Na zasedání dne 2. května 1947 vyměřila veřejné pokárání, pokutu ve výši 3 000 Kčs (jako alternativu 28 dnů odnětí svobody) a vězení v délce jednoho měsíce.²²⁸ Stejně tak v Železném Brodě potrestaly tímto verdiktem pouze jednu ženu. Anežka Řeháková měla 9. září 1945 veřejně chválit německý režim, za což měla s veřejným pokáráním zaplatit pokutu 100 Kčs (popřípadě 2 dny vězení) a pobýt 19 dnů ve vězení.²²⁹

4.7.3. Vybraná zprošťující rozhodnutí

Podle „malého retribučního“ dekretu měli být potrestáni ti, jejichž činy vzbudily „veřejné pohoršení“, pokud skutky nenaplnily tuto skutkovou podstatu provinění, komise upustily od potrestání. Na základě odstavce 12 „směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ mělo být „*od trestního stíhání bud' upuštěno, byl-li čin spáchán pod nátlakem.*“ Obvinění poukazovali na lepší stránky svého jednání během doby nesvobody. Pokud bylo možno „*bez průtahů prokázati, že pachatel jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo s úmyslem zabrániti národní, rasové nebo politické persekuci jednotlivce, nebo že se pachatel svou pozdější činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém*

²²⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Arno Balaš.

²²⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Václav Tomeš.

²²⁸ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 299, spis Augusta Hoffmanová.

²²⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Anežka Řeháková.

obrácení na cestě povinnosti už vytrval.“ Pokud odbojová činnost převyšovala míru jejich provinění, komise k ní zpravidla bez okolků přihlížely jako na výrazně polehčující okolnost.

Přestože můžeme vysledovat kroky, které odporovaly nařízením určeným trestním nalézacím komisím, nemůžeme popřít snahu o polidštění retribučního řízení na prostudovaných archivních materiálech. Komise zohledňovaly sociální statut obviněných, které zprošťovaly například s ohledem na jejich vyšší věk, nezletilost v době provinění, mentální zaostalost, v případech žen třeba kvůli nešťastnému manželství s osobami německé národnosti.

4.7.3.1. Není dána nebo prokázána skutková podstata

Aby mohl být obviněný potrestán, muselo být prokázáno „veřejné pohoršení“, a to podstatou činu samého nebo doloženými svědectvími. V opačném případě měl být zproštěn pro neprokázání skutkové podstaty. Často se jednalo o případy, ve kterých obvinění byli donuceni k přečinu nátlakem – fyzickým nebo okolnosti.

Karel Dvořák, narozený 27. března 1903, se měl provinít přihlášením k německé národnosti během okupace. Trestní nalézací komise ho zprostila 3. dubna 1947 obvinění, protože se zjistilo, že sice byl v místě bydliště (Desné) hlášen s německou národností, ale nebylo zjištěno, že by se tak stalo na podkladě jeho osobní žádosti. Podle své výpovědi se ve sčítacích letech 1930 a 1939 hlásil k národnosti české a cítil se být Čechem na základě původu svých rodičů.²³⁰

Kvůli stejnému provinění stanula před vyšetřovacími orgány Luisa Goldová, narozená 23. března 1913. Řízení bylo zastaveno 23. dubna 1947 z důvodu neprokázání viny. Svědecké výpovědi prokazovaly, že se během okupace chovala „*více v duchu českém než německém.*“²³¹

Emilie a Eliška Kasperové, matka s dcerou, čelily obvinění za to, že se měly v době okupace za pobytu v Jablonci nad Jizerou chovaly jako nacistky. 16. dubna 1947 bylo řízení zastaveno, protože „skutková podstata provinění nebyla způsobem vylučujícím pochybnost prokázána.“ Vyšetřováním se zjistilo, že se matka vždy hlásila k české národnosti a její dcera měla národnost podle okupačních předpisů podle svého otce, čímž nebyla za volbu sama zodpovědná. Miloslav Machačka je obviňoval z toho, že oslavovaly obsazování českého pohraničí roku 1938. Trestní nalézací komise dospěla k názoru, že ačkoliv se jednalo o projevy na otevřeném prostranství za přítomnosti více lidí, ostatní svědecké výpovědi takové

²³⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Karel Dvořák.

²³¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Luisa Goldová.

jednání nepotvrdily.²³²

4.7.3.2. Provinění bylo odčiněno následným jednáním

Na základě „směrnic ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ měli být obvinění zbaveni ti, kteří se „svou pozdější činností“ zasloužili „o osvobození z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřítelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval.“ Podle tohoto nařízení měli být osvobozeni ti, jejichž škoda nepřevyšovala „neúměrně účel jím sledovaný.“

Obvinění se snažili prokazovat, že se aktivně podíleli na podzemní činnosti vůči okupačnímu režimu a že podporovali Čechy, popřípadě válečné zajatce, kterým předávali dopisy nebo potraviny. Ema Dittrichová byla obviněna z přihlášení k německé národnosti roku 1939. Když pomineme, že místo nezletilé provedl volbu její otec, přihlédla trestní nalézací komise k svědectví svědka Oldřicha Boháčka, který byl vězněn v době okupace, a právě Dittrichová mu zprostředkovala kontakt rodiči, nesvědčila proti němu před gestapem a nosila mu balíčky s jídlem.²³³

Jindřich Halama byl obviněn z působení ve funkci okrskového vedoucího Moravcova Kuratoria mládeže. Bezpečnostní orgány oznámily, že se jednalo o vlastence, který jako člen Sokola bránil jeho majetek a podílel se na revolučním dění při osvobozování republiky. Protože nebyla zjištěna skutková podstata obvinění, bylo řízení zastaveno s ohledem na jeho další činnost ještě během vyšetřování.²³⁴

Rodiče Josefa Nováka se rozvedli, když mu bylo šest let. Byl svěřen do péče matky, která si později vzala Němce Rösslera a získala německou státní příslušnost. Josef Novák působil od roku 1943 v německé branné moci. Okresní soud ho zprostil obvinění dne 8. července 1947, protože se podle vlastní výpovědi považoval za Čecha a dezertoval, skrýval se, nakonec se přidal k partyzánské jednotce MAKKI a československé zahraniční armádě. Za svou aktivitu získal devět vyznamenání a odznaků.²³⁵

Manželé Klápšovi čelili obvinění ze styku s příslušníky okupační moci, především z

²³² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Emilie a Eliška Kasperová.

²³³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Emma Dittrichová.

²³⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 292, spis Jindřich Halama.

²³⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 291, spis Josef Novák.

řad gestapa, který doznávali. Mimořádný lidový soud upustil od stíhání pro nedostatek skutkové podstaty. Železnobrodská trestní nalézací komise upustila od potrestání na svém zasedání dne 4. července 1946 na základě důkazů, které předložil František Klápště a které popisovali aktivity ve prospěch českých obyvatel. Následně odvolala trestní nález a dne 5. srpna 1946 uznala Františka Klápštěho vinným, ale ustoupila od potrestání, protože „*své známosti a styk s Němci využíval nezištně k intervencím ve prospěch perzekvovaných československých občanů.*“ Klápště nesouhlasil s novým výměrem a v odvolání žádal potvrzení prvního nálezu. Aktivity manželů uznával „*vedoucí zdejšího podzemního hnutí*“ jako velmi záslužné. Expozitura v Železném Brodě dospěla k závěru, že „*ve skutečnosti nešlo o přílišný styk manželů Klápšťových s gestapáky,*“ ale s ohledem na dokumenty uložené u úřadu „*spíše o záměrnou činnost ve prospěch národa.*“²³⁶

4.7.3.3. Promlčení

Promlčecí lhůtu stanovil „malý retribuční“ dekret v §3, a to v délce šesti měsíců ode dne, kdy byl přečin spáchán. V případě, že k „provinění proti národní cti“ došlo před účinností dekretu, pak se začínala jeho účinností. Odstavec třináct „směrnic ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ výslovně upozorňoval na nutnost vést řízení urychleně, a to právě s ohledem na promlčecí lhůtu. Retribuční praxe ukázala, že množství udání došla okresním národním výborům bylo složité vyřizovat včas, s ohledem na tento fakt zahrnoval „dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ opatření proti promlčecí lhůtě. To umožňovalo zahájit řízení tak, že obviněným zaslaly výměr tohoto znění: „*Okresní národní výbor v.....zahajuje proti Vám trestní řízení pro přestupek § 1 dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. O tom se uvědomujete s tím, že obsílka k výsledku bude Vám doručena zvlášť.*“

S promlčením přečinů podle „malého retribučního“ dekretu se setkaly na Jablonecku především okresní soudy. Soudci dávali najevo nespokojenost s prací vyšetřovací komise, která případy nezahájila podle platných právních norem, a oni museli řadu řízení zastavit.²³⁷

²³⁶ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 21, dokumenty manželů Klápšťových.

²³⁷ Podrobněji se sporem zabývá kapitola Okresní soudy a „malá retribuce“.

4.7.3.4. Osoby německé národnosti a retribuice

Vliv národnosti na potrestání před trestními nalézacími komisemi jsme nastínili výše. Podle příručky Josefa Šebestíka a Zdeňka Lukeše se měli považovat za Němce ti, kteří pocházeli z německé rodiny a svoji národnost si podrželi v obou sčítacích letech, a ti, kteří v době zvýšeného ohrožení republiky podaly žádost o německou státní příslušnost nebo se přihlásily k německé národnosti.²³⁸ Přesto musíme připomenout, že subjektivní vnímání obviněných stálo stranou a státní správa se snažila učiněnou volbou doložit „skutečnou“ národnost. Jako v případě Anny Alinčové, která měla německý původ po rodičích a jako manželka Čecha si připadala podle svých slov vždy jako Češka. K německé národnosti se měla přihlásit za okupace kvůli zatčení manžela za to, že byl sokolský funkcionář. Podle trestní nalézací komise nemohla být potrestána pro svůj německý původ.²³⁹

Ervín Lammel se měl provinít přihlášením k německé národnosti a službou ve wehrmachtu s hodností desátníka, za což ho trestní nalézací komise potrestala veřejným pokáráním, pokutou 5 000 Kčs (s možností náhrady formou vězení v trvání 28 dnů) a odnětím svobody v délce jednoho měsíce. Obviněný nikdy nepopíral svůj „smíšený“ původ, naopak se k němu hlásil, ani německé vzdělání a vztahy s převážně německou společností. Zároveň přiznával německou národnost ve sčítacích letech 1930 a 1939, což se stalo základním stavebním kamenem pro rozsudek Okresního soudu v Jablonci nad Nisou, který případ dostal k posouzení, protože ho první instance neukončila řádně, a rozhodl, že nelze podle tzv. malého retribučního dekretu potrestat osobu neslovanské národnosti. Odvolával se při tom na doznání obviněného, *„na jehož následky byl soudem obžalovaný upozorněn“*.²⁴⁰ Nezapomeňme, že volbě národnosti nevěnovali lidé výraznější pozornost, osudnou se jim stala zpětně až vlivem okolností druhé světové války a mohla mít fatální následky pro další život jednotlivce i jeho blízkých.

Připomeňme „divokou retribuici“, která znamenala násilnou perzekuci skutečných i domnělých provinilců nejen německého původu. Tomáš Staněk zmiňuje popravu 50 internovaných zajatců na Tanvaldsku.²⁴¹ Celý příběh je mnohem zajímavější. Neznámý pachatel smrtelně postřelil *„ze vzdálenosti asi jednoho kroku“* dne 14. června 1945 před půlnocí vojína 4. roty, III. praporu, 72. pluku Květoslava Stehlíka, který se vracel do kasáren.

²³⁸ ŠEBESTÍK, Josef – LUKEŠ, Zdeněk: *Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce*. Praha 1946, s. 11.

²³⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Anna Alinčová.

²⁴⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Ervín Lammel.

²⁴¹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy*, s. 164.

Posádkový velitel Ladislav Čech nařídil zajmout pět desítek „*německých občanů, mužů, předních činitelů nacistické strany, jako rukojmí.*“ Veřejnosti bylo oznámeno, že budou popraveni, pokud se nezjistí identita pachatele. Protože nikdo nepodal informace, které by vedly k dopadení vraha, byli rukojmí odvezeni do Liberce a 16. června 1945 popraveni.²⁴² Tomáš Staněk se domnívá, že je převzali pravděpodobně Hložkovi gardisté nebo Rokos, tj. Revolučním gardám. Ovšem uvádí, že zastřeleno mělo být pouze 17 osob, zbylé údajně deportovali za hranice.²⁴³

Partyzánské skupiny Konstantin, Šolochov a Popov prováděly v pohraničí rozsáhlejší „vyčišťovací“ akce, tzn. pátrání po příslušnících wehrmachtu, SS a dalších osob považovaných za nebezpečné. Vyhrocená situace se podepisovala na psychice lidí. Tomáš Staněk uvádí, že „*v samotném Jablonci na Nisou spáchalo v době od 9. května do 7. června 1945 sebevraždu kolem 60 Němců.*“²⁴⁴

Při poválečné perzekuci se nerozlišovala slova nacista a Němec. Dobová periodika vysvětlovala násilí tak, že lidé nechtěli „*Němce za schvalování zločinu střílet a věšet.*“ Ovšem požadovali, „*aby ta nacistická sběř od nás šla pryč,*“ protože „*i sebecitlivější gentleman by nebydlel pod jednou střechou s katy svých blízkých, ba ani ne s katovými pomahači.*“²⁴⁵ Což potvrzuje myšlenku, se kterou laborovali politici, mimo jiných i prezident Edvard Beneš, v „nesnášenlivých“ projevech, o kterých jsme se již zmínili. Vzpomeňme na chladnou kalkulaci, jíž si spočítali, že pod jistým tlakem odejdou Němci „dobrovolně“. Tyto nepřátelské vášně podporovaly „divoký odsun“, tedy vysídlení nepodložené mezinárodními smlouvami a často podporované armádou, které postihlo 800 000 lidí.²⁴⁶ Například na Jablonecku proběhlo devět transportů mezi 7. červencem a 30. říjnem 1945. Pokud si představíme složitost nastalé situace, musíme souhlasit s tvrzením Petry Havlíčkové, že jen obtížně nalezneme přesné údaje o počtu odsunutých. Ve své práci odkazovala na výzkum M. Pokorného, který dospěl k číslu 3 344 osob.²⁴⁷

Postavení německé menšiny upravovalo několik legislativních dokumentů. „Dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů“ dával majetek Němců a Maďarů pod

²⁴² SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, inv. č. 63, č. k. 54, Hlášení vrchního strážmistra Tomeše.

²⁴³ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy*, s. 164.

²⁴⁴ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy*, s. 163–164.

²⁴⁵ *Stráž severu*, ročník 1, č. 106/1945, s. 1.

²⁴⁶ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Díl II.1*, s. 132.

²⁴⁷ HAVLÍČKOVÁ, Petra: *Tábory na Jablonecku 1945–1947*, Bakalářská práce, Brno 2006, s. 10.

státní správu a označil je za státně nespolehlivé obyvatelstvo. Taková nálepka degradovala každodenní život lidí. Němci museli nosit viditelné označení například v podobě bílé pásky, omezovala se doba jejich vycházení a nákupu nebo ztratili volební právo. Na první pohled můžeme vysledovat podobné rysy, s kterými jsme se setkali u Norimberských zákonů. Následoval „dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské,“ který upravoval otázku československého státního občanství a fakticky napomáhal plánovanému vysídlení, protože německé obyvatelstvo bylo možné legálně vystěhovat tehdy, až pozbylo československé státní občanství.

Státně nespolehlivé obyvatelstvo bylo hlášeno k pobytu, nebo internováno v táborech a nesmíme opomíjet, že i v tomto prostředí jsme se mohli setkat s projevy násilí. Pokud se podíváme na situaci na Jablonecku, vyrostla zde řada zajateckých a pracovních táborů nebo ubytoven již za druhé světové války, zároveň se zde nacházely dva pobočné koncentrační tábory Gross Rosen. Po válce byli Němci a osoby podezřelé z kolaborace internováni v Rychnově, Rýnovicích, Proseči a Albrechticích.²⁴⁸ Spornou figurkou poválečného dění se stal Václav Vostřák, velitel tábora v Rychnově a bývalý politický vězeň. Ten násilnosti toleroval a podle různých svědectví se na nich sám podílel. Prvně byl obviněn roku 1946, a to za činy spáchané v táboře v Žalové, následovaly stížnosti v táboře v Rýnovicích. Stíhán byl především pro násilí páchané na internovaných ženách.²⁴⁹ V roce 1947 stanul pro řadu nezákonných činů před soudem, ten ho potrestal jedním rokem vězení. Ale pak přišel únor 1948 a situace se změnila. Předseda ONV v Jablonci nad Nisou podal v prosinci 1948 zprávu, ve které zdůrazňoval lví podíl Vostřáka na vysídlení Němců, i když možné násilí výslovně nevyločil, a zdůrazňoval Vostřákovo pronásledování ze strany národních socialistů a sociálních demokratů, protože se jednalo o uvědomělého komunistu. Je pravda, že anonymní dopis pisatele hlásícího se k sociální demokracii označoval Vostřáka za „komunistu, kterého se každý bojí.“²⁵⁰ Kriminální činnost byla ve Vostřákově životě pravděpodobně bohatá, vedlo se minimálně ještě jedno řízení, a to pro podezření z finanční zpronevěry. Jeho výsledek ještě nebyl během roku 1949 znám.²⁵¹

Retribuční legislativa se připravovala paralelně s koncepcemi plánovaného řešení „nepřátelských“ minorit. Ale musíme si uvědomit, že ani jeden z dekretů neřešil přímo vysídlení německého etnika. Můžeme důvodně předpokládat, že se čekalo na mezinárodní

²⁴⁸ Tábory se detailněji zabývá například HAVLÍČKOVÁ, Petra. *Tábory na Jablonecku 1945 – 1947*, Bakalářská práce Masarykova univerzita, Brno 2006, s. 13.

²⁴⁹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“*, s. 164.

²⁵⁰ HAVLÍČKOVÁ, Petra. Bakalářská práce, s. 25.

²⁵¹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“*, s. 165.

souhlas, jenž byl udělen na Postupimské konferenci „až“ v srpnu 1945, na které „*tři vlády zvážily otázku ze všech hledisek*“ a dospěly k závěru, že k transferu „*bude muset dojít*.“ Ovšem podměnily ho tím, že „*má být proveden spořádaně a humánně*.“²⁵² Vysídlovací akce měly být pozastaveny. Organizaci vysídlování upravovaly směrnice ministerstva vnitra až z prosince 1945. Výše zmíněné dekrety fakticky napomáhaly vysídlení. Přesto můžeme vycítit plánované vysídlení z rétoriky „*dekretu presidenta republiky ze dne 17. července 1945 č. 27/1945 Sb., o jednotném řízení vnitřního osídlení*“, který sliboval opatření, jež měla za cíl „*dosáhnouti navrácení všech oblastí Československé republiky*“, a to „*původnímu slovanskému živlu*.“²⁵³

Pokud se podíváme na retribuční praxi, zjistíme, že vysídlení německých provinilců bylo prioritou. Můžeme se setkat s případy, kdy retribuční instance ustoupily od potrestání s ohledem na německý původ obviněných a upřednostnily jejich transfer. Jan Penner působil jako vedoucí NSDAP v Železném Brodě a od června 1945 pobýval ve vazbě, později ve vězeňské nemocnici v Kartouzích. Jeho případ měl posuzovat Mimořádný lidový soud v Mladé Boleslavi, ale rada místní expozitury se usnesla na prohlášení, že převládá „*veřejný zájem na odsunu*“, a Penner byl předán do sběrného střediska, s ohledem na zdravotní stav pod dohledem Mezinárodního červeného kříže, aby mohl být vysídlen spolu s manželkou.²⁵⁴ Anna Reitmeierová měla působit jako členka NSDAP a NSF a chovat se jako uvědomělá Němka. Během vyšetřování se zjistilo, že německou národnost vyplnilo při sčítání lidu již roku 1930 a žádost o navrácení československého státního občanství byla zamítnuta. Proto okresní soud zastavil trestní řízení s ohledem na fakt, že obviněná byla určena k odsunu.²⁵⁵

V některých případech se ustoupilo od výkonu trestu u již potrestaných osob, jak ukazuje železnobrodská retribuční praxe. V nejednom případě se obracel Mimořádný lidový soud v Liberci na místní expozituru Okresního národního výboru v Semilech s dotazem na další osud potrestaných. Například Jan Karbulka byl potrestán odnětím svobody na 15 let a liberecký soud žádal vyjádření, zda místní úřad souhlasí s předáním k transferu. Případ se projednával v plenární schůzi železnobrodské expozitury, která se usnesla, že Jan Karbulka „*je starý (ročník 1884, pozn. M. R.) a nehodí se již na práci*“, proto souhlasila s vysídlením a

²⁵² BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938-1945*, 1. vyd. Praha, Prostor 2002, s. 364–365. ISBN 80-7260070-2.

²⁵³ Dekret č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení. In: Sbírká zákonů a mezinárodních smluv. Stránky Ministerstva vnitra České republiky. [citováno 15.6.2015]

²⁵⁴ SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, přír. č. 26/2010, spis Penner.

²⁵⁵ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karta 271, spis Anna Reitmeierová.

odstoupením od trestu.²⁵⁶

Organizované vysídlení postihlo na Jablonecku 37 820 osob, a to v období mezi 28. lednem a 29. listopadem 1946, kdy proběhlo 31 transportů. Nejednalo se o konečný počet. Musíme započítat akci z konce roku 1946, která sloužila ke sloučení rodin a dotkla se 376 lidí, a neměli bychom opomenout dodatečné vysídlení 1 237 osob během roku 1949. Pokud bychom využili dostupné statistiky, počet obyvatel klesl z předválečného 101 937 k roku 1950 na 65 454.²⁵⁷ Zvláštní postavení zaujímal tzv. specialisté. Nezapomeňme, že Jablonecko i Železnobrodsko spojoval tradiční sklářský průmysl a vysídlení sklářů by mohlo znamenat drastický zásah do ekonomické prosperity regionů. Jejich potřebu zdůraznil v Jablonecké pravdě poměrně radikálně Jiří Havel, který připomínal, že „*sklářství a pasířství nelze obsadit jako snad jiné obory neodborníky, kteří by byli schopni nejvýše tento průmysl zabít.*“ Proto doporučoval „*uzavřít jablonecký okres a zamezit Němcům-odborníkům dobrovolný odchod,*“ a to s ohledem na fakt, že „*v poslední době mnozí sami odcházejí, aby znovu za hranicemi budovali německý průmysl, který by v pozdější době mohl ohrozit i náš průmysl.*“²⁵⁸ Někteří se obraceli v otázce odborníků přímo na ministerstvo vnitra, které se zajímalo o železnobrodské případy Arna Rýdla, bývalého majitele sklárny a sklářského odborníka, a Jana Schováňka, bývalého majitele továrny v Jiřetíně a odborníka na výrobu dřevěných perel, a požadovalo „*bližší sdělení důvodů jejich zajištění*“ v internačním táboře a informace o možném pracovním začlenění „*v jejich bývalých podnicích, které by prý znamenalo značný přínos pro rozvoj těchto podniků.*“²⁵⁹ Na území Československa zůstalo asi 3 000 osob, které získaly „*od ministerstva hospodářství výjimku z odsun z důvodu profese.*“²⁶⁰

Obdobně složitou situaci procházela „smíšená manželství“. Již jsme nastínili germanizační tlak, kterému čelila od roku 1938. Podle Jiřího Loudy se utvořila po osvobození dvě různá stanoviska, jedno je mělo chránit „*před diskriminací a šikanou,*“ druhé upřednostňovalo vysídlení. Stát se zabýval touto problematikou až roku 1946, takže řadu z nich postihl „*divoký odsun.*“²⁶¹ Pokud ostatní rodinní příslušníci získali osvědčení o národní spolehlivosti, mohli většinou v Československu zůstat i ti, kteří občanství ztratili.²⁶²

Z Nové Vsi mělo být prvním transportem „*posláno do říše třicet vybraných*“ Němců,

²⁵⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 21, Jan Karbulka.

²⁵⁷ HAVLÍČKOVÁ, Petra: Bakalářská práce, s. 10–11.

²⁵⁸ Jablonecká pravda, roč. 1, č. 35, s. 1.

²⁵⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Rýdl a Schovánek.

²⁶⁰ Emmert, František: *Dvojitý občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938–1945*, Bakalářská práce, Brno 2008, s. 22.

²⁶¹ LOUDA, Jiří. Diplomová práce, s. 109.

²⁶² Emmert, František: Bakalářská práce, s. 22.

„ve spolupráci s policií byli vyhledáni viníci potupného průvodu z roku 1938.“ Z dobových zápisů se dočteme, že to byla práce „nervy drásající“, Němci „plakali, omdlávali a pokoušeli se o sebevraždu.“ Vše organizovalo „12 českých lidí“, kterým „se přihlásili k výpomoci něm. antifašisté.“²⁶³ I ti zaujímali mezi ostatními Němci zvláštní postavení, jež upravoval „ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské,“ podle kterého se zachovávalo československé státní občanství osobám, jež „se činně zúčastnily boje“ za osvobození republiky nebo „trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem.“²⁶⁴

K 31. prosinci 1946 zůstávalo v Československu přibližně 200 000 osob německé národnosti, které pozbyly státní občanství. Právní systém je označoval pojmem „němečtí bezdomovci“.²⁶⁵ Předpokládalo se, že v republice již zůstanou, a proto jim bylo umožněno zažádání o znovunavrácení předválečného československého státního občanství. Počátkem roku 1953 se nacházely na území státu stále tisíce „německých bezdomovců“, kteří se žádostí neuspěli, někteří ji vůbec nepodali. Situaci vyřešil s definitivní platností „zákon č.34/1953 Sb. ze dne 24. dubna 1953, jímž některé osoby nabývají československého státního občanství“.²⁶⁶ Na základě jeho znění obdrželi všichni Němci, kteří pozbyly občanství na základě dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. a měli v den nabytí účinnosti předpisu bydliště na území republiky, opět československé státní občanství. Pokud bychom zhodnotili význam dokumentu pro Němce, občanství bylo uděleno kolektivně a především bez projevu vlastní vůle.

4.7.3.5. Mladiství

Podle stále platných společenských měřítek není mladistvý člověk plně právně odpovědný za své činy, ovšem v průběhu let se měnila hranice plnoletosti. Na základě „zákona č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky“ byla stanovena hranice aktivního volebního práva – a tím pádem zletilosti – pro všechny státní občany „Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří

²⁶³ LUBAS, Jaroslav. Jizerské hory: Kronika - Z obecních kronik - Neúplný obraz roku 1945 na pomezí Jablonecka a Železnob. *Časopis Krkonoše - Jizerské hory* [online]. Červenec 2005 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=6999&Itemid=3.

²⁶⁴ ARBURG, Adrian – STANĚK, Tomáš. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951, s. 157–164.

²⁶⁵ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 22.

²⁶⁶ Podrobněji se problematikou zabývá např.: Emmert, František: *Dvoji občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938–1945*, Bakalářská práce, Brno 2008, s. 22.

*překročili 21. rok věku svého.*²⁶⁷ Věková hranice se snížila roku 1946. „Ústavní zákon č. 65/1946 Sb. z 11. dubna 1946 o Ústavodárném národním shromáždění“ stanovil aktivní volební právo občanům „*Československé republiky české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 18. rok svého věku.*“²⁶⁸ Pokud bychom se podívali na statistické údaje o věku obviněných osob, došli bychom k závěru, že by na základě platné legislativy zprostily komise mnohé obviněné. Přesto se toto pravidlo neuplatňovalo standardně. Jako mladiství bývali označeni ti, kteří se dopustili přečinu ve zvláště nízkém, mohli bychom říci dětském, věku. Zároveň musíme podotknout, že se nepřihlíželo k hranici 21 let, ale spíše k snížené na 18 let roku 1946.

Dne 16. dubna 1947 se TNK rozhodla zastavit řízení proti Ottovi Anderovi narozenému 18. října 1922, který se měl provinít proti národní cti přihlášením k německé národnosti a službou u německé branné moci. Protože se k německé národnosti roku 1939 nehlásil jako nezletilý sám, nemohl za tento přečin být podle závěru komise potrestán. Následně dospěla k tomu, že se služba u wehrmachtu stala důsledkem z vlastní vůle nezaviněného přihlášení, a proto ani za tento skutek nemohl být potrestán.²⁶⁹

Stalo se tak i v případě Hugo Pažouta narozeného 19. února 1927 v Jablonci nad Nisou, který byl obviněn z přihlášení k německé národnosti roku 1939. Protože se tak stalo v době, kdy mu bylo pouhých třináct let, rozhodla se komise ve svém zasedání dne 25. dubna 1947 řízení zastavit. Pocházel ze smíšeného manželství a členové OVK zjistili, že obviněného přihlásila jeho matka Justina Pažoutová, rozená Rederová – původem Němka.²⁷⁰

Ze stejného důvodu bylo dne 30. dubna 1947 rozhodnuto TNK o zastavení řízení v případě Marie Hlouškové narozené 21. listopadu 1927, která se měla provinít přihlášením k německé národnosti. Obviněná ve své výpovědi uvedla, že pochází ze smíšeného manželství, matka – Němka byla roku 1946 odsunuta do Německa, po ní byla vždy hlášena jako osoba německé státní příslušnosti, výchovu měla německou a v souvislosti s tím se stala členkou BDM. Až když si ji otec – Čech (s kterým jí matka zakazovala kontakt) vzal z internačního tábora k sobě, začala se sama ucházet o československé státní občanství.²⁷¹

²⁶⁷ Ústavní zákon ze dne 11. dubna 1946 o ústavodárném Národním shromáždění. Sbírnka zákonů a mezinárodních smluv. Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. Dostupné z http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

²⁶⁸ Ústavní zákon o ústavodárném Národním shromáždění. Zákony pro lidi. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-65>.

²⁶⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Otto Ander.

²⁷⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 289, spis Hugo Pažout.

²⁷¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Marie Hloušková.

4.7.3.6. Mentální zaostalost

V předchozí kapitole jsme nastínili, že TNK pohlížely shovívavě na osoby mladistvé, které nemohou plně nést právní odpovědnost za své činy, stejně tak chápaly, že není možné trestat ty, jež si neuvědomují trestnost či nepřipustnost svých činů kvůli duševní poruše.

Takové případy bývaly problematické od počátku vyšetřování. Vyšetřovatelé se museli obrnit trpělivostí v případě Josefa Karnetha narozeného 23. května 1929 v Dolní Smržovce, který byl obviněn z hlášení k německé národnosti. Se samotným Karnethem nemohl být sepsán protokol pro jeho negramotnost. Při výslechu uvedl, že si nic nepamatuje a nejmenoval ani svědky, kteří by o jeho osobě mohli vypovídat. Údaje o něm nakonec poskytl Josef Dražil, druh matky obviněného. Ve své výpovědi uvedl, že Karnetha vždy znal jako osobu slabomyslnou po otci, s německou státní příslušností, německým obecným vzděláním (ačkoliv neumí číst ani psát) a rodiči i prarodiči ze smíšených manželství. Roli v rozhodování TNK hrála rovněž nezletilost obviněného v době provinění.²⁷²

Ze stejného důvodu bylo řízení zastaveno u Josefa Břízy narozeného 15. března 1894, kterého TNK obvinila z členství v NSDAP. Obviněný byl dne 26. dubna 1923 zbaven opatrovnickým soudem (Okresní soud v Jablonci nad Nisou) svéprávnosti. V době šetření provinění byl Břízovým opatrovníkem jeho bratr Ing. František Bříza, poručík zahraniční armády v Rychnově. 11. dubna 1947 rozhodla TNK o zastavení řízení s tím, že se Bříza vzhledem k své nemoci nemohl bez pomoci sám provinít proti národní cti.²⁷³

4.7.3.7. Jiné odůvodnění

Pokud pročítáme trestní nálezy, můžeme se setkat s odůvodněními, která byla spíše výjimečná, v uvedeném případě dokonce kuriózní. Jablonecká trestní nalézací komise zastavila 23. dubna 1947 řízení v případě muže, který neodpovídal totožnosti obviněného. Vyšetřovací komise stíhala Josefa Vecka kvůli jeho údajné službě ve wehrmachtu, a to na základě fotografií muže v německé uniformě. Členové trestní nalézací komise dospěla k závěru, že důkazní materiál neodpovídá obviněnému a zprostita ho viny.²⁷⁴

²⁷² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Josef Karneth.

²⁷³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Josef Bříza.

²⁷⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 303, spis Josef Vecko.

4.8. „Provinění proti národní cti“

Na základě §1 odstavce č. 1 „deketu prezidenta republiky č. 138 ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti“ měly být stíhány osoby, které se provinily „*nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu,*“ pokud nešlo „*o čin soudně trestný*“. Nevhodné jednání blíže nespecifikoval. Teprve „směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945“ se snažila podat výčet přečinů, a to v bodě číslo 10, který zahrnoval písmena a)-ch). Trestní nalézací komise měly na základě písmene a) stíhat osoby, které se přihlásily k německé nebo maďarské národnosti a podporovaly odnárodňovací snahy Němců a Maďarů. Na základě písmene b) se stíhala politická spolupráce s Němci a Maďary, jakož i členství ve fašistických organizacích. Písmeno c) stanovovalo stíhání osob, které se dopustily propagování, obhajování, vychvalování nebo podpory nacismu, fašismu nebo antisemitismu. Členové trestních nalézacích komisí řešily na základě písmene d) přečiny týkající se schvalování, podpory nebo obhajování nepřátelských projevů nebo činů nacistů, fašistů a českých nebo slovenských zrádců. Písmeno e) zahrnovalo stíhání za odbornou spolupráci s Němci, Maďary a s českými nebo slovenskými zrádci. „Třetí dodatek ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ rozšířil obvinění podle odstavce 10, písmene a) o ucházení se o německou státní příslušnost. Uvedené skupiny přečinů zahrnovaly mnoho možných provinění. Stejně jako se obvinění často dopustili „proviněních proti národní cti“ podle několika písmen. Často se například změna národnosti pojila s dalšími přečiny, které byly jejím důsledkem.

Pokud budeme vycházet ze současných výzkumů jednotlivých okresů, můžeme vysledovat rozdíl mezi vnitrozemím a pohraničím, přesněji mezi oblastmi jazykově českými a německými. Mnichovskou dohodou bylo původní československé území okleštěno o oblasti s převážnou většinou německého obyvatelstva a následkem toho se zásadně změnilo postavení české menšiny. S vědomím odlišného osudu obyvatel pohraničních oblastí se hájili někteří obvinění podobně jako Richard Seidel, který se snažil poukázat na to, že jeho případ „*jest jeden z nesčetných obdobných případů z pohraničí. Dejte nám milost před zákonem, který se ukázal býti vždy proti nám. Posuzujte naše případy z jiného hlediska než případy ve vnitrozemí. Žili jsme za nesrovnatelně horších podmínek v moři němectví a nacistů. Byli jsme sledováni každým krokem. Čekali jsme dychtivě na návrat svobody a demokracie. Věříme, že tato nalezne i pro nás zastání.*“²⁷⁵

²⁷⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 302, spis Richard Seidl.

Můžeme tvrdit, že v pohraničních oblastech se projevila typická vlastnost člověka, kterou je adaptabilita. Lidé se snažili různými způsoby přizpůsobit nastalým situacím. Někteří zaujali pasivní postoj, jiní se svým jednáním provinili proti „malému retribučnímu“ dekretu. Nejčastějším přečinem se stalo především přihlášení k německé národnosti. Stejnou zkušenost jako na Jablonecku můžeme najít na Liberecku a Brněnsku.²⁷⁶ Současné badatelské výzkumu se shodují v důvodech změn národnosti. Můžeme mluvit o strachu z represí a snahám získat výhody plynoucí z přihlášení k německému. Především ale nesmíme zapomínat na tzv. etnickou indiferentnost.²⁷⁷ Národnost nepatřila k záležitostem, které by tehdejší „obyčejní“ lidé považovaly za životně důležité. Byla spíše otázkou politickou ve snaze vytvořit homogenní stát Čechů a Slováků.

V oblastech s převážnou částí českého obyvatelstva samozřejmě okupace také změnila každodenní život obyvatel. Nejčastějším proviněním podle „malého retribučního“ dekretu se stávalo především členství ve fašistických organizacích, tak tomu bylo například na Turnovsku,²⁷⁸ a společenské styky s Němci, například v Benešově u Prahy.²⁷⁹ Pokud budeme vycházet z dochovaných „výkazů projednávaných případů podle dekretu č. 138/1945 Sb.“ železnobrodské expozitury Okresního národního výboru v Semilech za měsíce březen až říjen 1946, zjistíme, že nejčastěji trestní nalézací komise řešila „odbornou spolupráci s Němci, Maďary a s českými nebo slovenskými zrádci, přesahující meze průměrného nařízeného výkonu“, za tímto přečinem následovalo „propagování, obhajování, vychvalování nebo podpora nacismu, fašismu nebo antisemitismu“ a „schvalování, podpora nebo obhajování nepřátelských projevů nebo činů nacistů, fašistů a českých nebo slovenských zrádců“.²⁸⁰

4.8.1. Hlášení se k německé národnosti a žádost o říšskou státní příslušnost

Podle Lenky Lněničkové bylo hlavním úkolem „malého dekretu“ stíhání tzv. „odrodilých Čechů“, kteří se dříve hlásili k české národnosti a později zapsali do sčítacích archů německou, nebo se ucházeli o německou státní příslušnost.²⁸¹ S tímto jevem se setkáváme především na území bývalé říšské župy Sudety,²⁸² ve vnitrozemských okresech najdeme nejčastěji obvinění typu společenský styk s Němci, členství ve fašistických

²⁷⁶ Podrobněji: RYBÁŘ, Václav. Bakalářská práce; JANSÁ, Luděk. Diplomová práce.

²⁷⁷ LOZOVIUK, Petr: *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*, 1. vyd. Pardubice, Univerzita Pardubice 2005. ISBN 80-7194-752-0

²⁷⁸ Podrobněji: LOUDA, Jiří. Bakalářská práce.

²⁷⁹ Podrobněji: KMOCH, Pavel. Diplomová práce.

²⁸⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expozitura Železný Brod, k. 14.

²⁸¹ Podrobněji LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Disertační práce.

²⁸² Toto tvrzení tedy platí pro Jablonecko, stejně tak Liberecko. Podrobněji RYBÁŘ, Václav: Bakalářská práce.

organizacích a propagování, obhajování a vychvalování nacismu.²⁸³

Podle Benjamina Frommera spočívala podstata problému v tom, že v národnostně smíšených oblastech mohla většina lidí doložit český i německý původ, protože mezi předky měli zástupce obou národností.²⁸⁴ Bylo by skutečně obtížné – ne-li přímo nemožné – zjistit reálný postoj obviněných k vlastní národnostní orientaci. Poválečná politika se snažila deklarovat „skutečnou“ národnost obviněných na základě sčítání z let 1930 a 1939.²⁸⁵ Musíme si uvědomit, že pro běžného občana nebyla otázka národnosti zásadní. Zpravidla ji volil podle aktuálních vnějších podmínek a tu výhodnější variantu. V době první republiky tedy zapsal zpravidla národnost českou, za okupace německou. Podle původu a vzniklých okolností se jednalo o osoby etnicky indiferentní.²⁸⁶ Situaci si můžeme představit na příkladu Jablonecka, z železnobrodského regionu se nedochovaly spisy v takové míře, abychom národnost mohli vyčíst. Při analýze činnosti zdejší trestní nalézací komise vycházíme z 128 dochovaných rozhodnutí. Obvinění bývali dotazováni během výslechu na zvolenou národnost ve sčítacích letech 1930 a 1939. K roku 1930 se přihlásilo 35 lidí k české národnosti, k německé 28. O devět let později českou národnost zvolilo 19 osob, německou 49. Pokud bychom se zaměřili na jednotlivé lidi, pouze 16 z nich českou národnost zvolilo v obou dotazovaných letech, 22 vyplnilo vždy německou a jeden slovenskou. K roku 1930 se nezachovala informace o národnosti u 64 osob, pro rok 1939 se jednalo o 58 lidí. Celkem 49 osob si nevzpomínalo ani na jeden rok. Během výslechů byli stíhaní dotazováni na národnost po roce 1945, s ohledem na nastalou situaci se hlásila většina opět k české, a to 105 osob. Jedna osoba hlásila do vyšetřovacího archu slovenskou národnost, u devíti ji ze spisu nezjistíme a pouze 3 uváděly německou. Pro srovnání můžeme uvést, že například na Semilsku se zabývaly komise mírou provinění u 111 osob hlásících se k německé národnosti a na Liberecku se jednalo o 514 osob.²⁸⁷ I když si musíme uvědomit, že pojem národnost se zaměřoval se státní příslušností. Řada obviněných předkládala osvědčení o státní spolehlivosti a Němci legitimaci o vynětí z odsunu.

Pavel Kmocho uvedl, že *„zmiňovaná změna národnostní identity nebyla v historii ničím novým, ale nacistická politika během okupace přiřkla volbě národní příslušnosti jiný význam:*

²⁸³ Toto tvrzení platí například pro okresy Benešov, Turnov, Jilemnice a Semily. Podrobněji KMOCH, Pavel. Diplomová práce; LOUDA, Jiří. Diplomová práce.

²⁸⁴ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 266.

²⁸⁵ Problematice subjektivního a objektivního pojetí sčítání lidu se zabývá kapitola Zjišťování národnosti jako problém statistický, politický a retribuční.

²⁸⁶ Podrobněji například KOČOVÁ, Kateřina: Disertační práce, s. 330; LOZOVIUK, Petr: *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice 2005, s. 120 – 137. ISBN 80-7194-752-0.

²⁸⁷ Podrobněji se věnují tématu ve svých pracích Jiří Louda a Václav Rybář. LOUDA, Jiří. Diplomová práce; RYBÁŘ, Václav. Bakalářská práce.

stala se z ní ideologická volba, vyjádření podpory a souhlasu s rasovou politikou Německa.“ Na významu nabyla otázka národnosti v československém prostředí s koncem války, protože s ní „*přišel i konec možnosti volby národnosti, a ukázalo se, že volba, ke které se lidé rozhodli naposled, byla i volbou poslední.*“ Ti, kteří zvolili za války národnost německou, ztratili československé státní občanství, pokud se neúčastnili aktivního odboje proti okupačnímu režimu či se nepřihlásili k německé národnosti pod nátlakem.²⁸⁸

Jako zarážející se jeví skutečnost, že zjišťování národnosti a státní příslušnosti vyšetřovacími orgány bylo zmatečné a nesystematické, dokonce i v případech obvinění z přihlášení k německé národnosti. Ke stejnému závěru došli Pavel Kmoč²⁸⁹ a Andrea Lněničková, podle které „*národnost vyšetřovaných nebyla u všech zjišťována automaticky. Je překvapivé, že tento přístup byl uplatňován i u žalob bezprostředně s touto okolností související – např. u tzv. odrodilých Čechů.*“²⁹⁰ Jablonecká vyšetřovací komise měla sice k dispozici ve výslechových arších kolonku „národnost“, ale v praxi se tento bod zaměřoval se státní příslušností. Řada obviněných například upozorňovala, že má osvědčení o národní spolehlivost, a tento fakt byl do kolonky zapsán. Zároveň se můžeme setkat s případy, kdy bylo zapsáno slovo „Němec“, ale není jasné, zda je dotyčná osoba německé národnosti nebo státní příslušnosti. Tyto chyby se snažil redukovat okresní soud, pokud po 4. květnu 1947 získal spisy, a požadoval dovyšetření všech okolností, stejně jako potvrzení o zvolené národnosti v letech 1930 a 1939 z jednotlivých archivů nebo ministerstev. Takový krok sice poněkud „zdržoval“ ukončení kauz, ale musíme ocenit snahu o práci podle platných právních norem.

Při volbě národnosti a státní příslušnosti se přizpůsobovali lidé nastalé situaci, podle Andrey Chrobákové Lněničkové se jednalo „*často o zistné důvody (získání kvalitnějších potravinových lístků pro osoby s německou národností, lepší pracovní zařazení, podpoření určité žádosti u německých úřadů ve prospěch žadatele – objevovaly se žádosti o penzi, invalidní důchody, byty apod.), ale také měly posloužit k jakémusi „zneviditelnění“ – souzení Čechů často uváděli, že chtěli mít klid od Němců, „žít si svůj život“ apod. Byly tu i řídké případy těch, kteří chtěli tímto způsobem odvrátit pozornost okupantů od vlastní odbojové činnosti nebo chránit někoho blízkého.*“²⁹¹ Stejně argumenty často využívali obvinění na Jablonecku. Někteří obvinění se bránili argumenty o nátlaku okolí. František Scholz,

²⁸⁸ KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 144.

²⁸⁹ KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 145.

²⁹⁰ CHROBÁKOVÁ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. „Malý“ retribuční dekret... In: ARBURG, A. von – DVOŘÁK, T. – KOVAŘÍK, D. a kol. (eds.): *Německy mluvící obyvatelstvo...*, s. 469.

²⁹¹ CHROBÁKOVÁ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. „Malý“ retribuční dekret... In: ARBURG, A. von – DVOŘÁK, T. – KOVAŘÍK, D. a kol. (eds.): *Německy mluvící obyvatelstvo...*, s. 469.

narozený 8. prosince 1908, se hájil tím, že se k německé národnosti přihlásil vlivem přesvědčování sčítacích komisařů již roku 1930, kteří mu tvrdili, že národnost si musí vybrat podle svého vzdělání – tudíž německou. Podle jeho slov si v mladém věku plně neuvědomoval následky svého činu.²⁹² V obdobných případech nemůžeme opomenout aspekt dvojjazyčnosti obyvatel pohraničních oblastí, zvláště pod vlivem tzv. smíšených manželství a na Jablonecku sehrál velkou roli obchod.

Státní příslušnost se měnila pod vlivem nacionálně-socialistického Německa. Jako první se pod jeho správu dostaly pohraniční oblasti. Po podepsání mnichovské dohody se dostalo přibližně 3,7 milionů obyvatel pod jurisdikci Velkoněmecké říše, přičemž asi 79% se hlásilo roku 1930 k německé národnosti nebo žilo ve smíšených manželstvích. Na podzim 1938 byly přijaty právní normy, které „*je definovaly jako „osoby sudetoněmeckého původu“ a „rodilé Němce“ v duchu německé říšského zákona o občanství z roku 1913.*“ Na základě nově nastalé situace byl za Němce považován každý, kdo se alespoň „*jednou ze dvou posledních sčítání lidu,*“ která probíhala v letech 1910 a 1930, „*přihlásil k německé národnosti.*“²⁹³

Již mnichovská dohoda počítala s možností opce „*pro přestup do odstoupených území a pro vystoupení z nich*“ a určovala, že „*musí být učiněna do 6 měsíců od doby uzavření této dohody.*“²⁹⁴ Vyjasnění podmínek opce přinesla mezistátní „*Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb.*“ ze dne 22. listopadu 1938. Všichni německé národnosti, kteří měli domovské právo na odstoupených územích k 10. říjnu 1938 a jejichž předkové žili na odstoupeném území před 1. lednem 1910, získali automaticky říšskou státní příslušnost. Osoby s jinou než německou národností a smíšené rodiny měly možnost optovat pro československou státní příslušnost, a to do 29. 3. 1939.²⁹⁵

Podle Františka Emmerta panovaly v otázkách státního občanství stále nejasnosti. Řešením se mělo stát „*sčítání lidu organizované německými okupačními úřady,*“ které proběhlo v květnu 1939. Sčítací archy byly rozdány německým a smíšeným rodinám, podle Emmerta se jednalo o „*soupis německého obyvatelstva.*“ Výsledek byl jednoznačný pro Němce, kteří se přihlásili k říšské státní příslušnosti a německé národnosti. Složitější situaci najdeme u Čechů, kteří byli donuceni k přijetí říšského občanství, ale ve sčítacích arších si podrželi českou národní příslušnost.²⁹⁶ Jak ukazuje retribuční praxe, ne každý přijal říšskou státní příslušnost z donucení. Ze zjištěných důvodů si podávali někteří obvinění žádost z vlastní

²⁹² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 295, spis František Scholz.

²⁹³ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 13.

²⁹⁴ Podrobněji např. Emmert, František: Bakalářská práce.

²⁹⁵ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 13.

²⁹⁶ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 14.

vůle, spolu s ní požadoval úřední postup přihlášení k německé národnosti.²⁹⁷

Zbylé české oblasti se dostaly pod správu nacionálně-socialistického Německa v březnu 1939. Podle říšské politiky bylo potřeba oddělit zrna od plev, tedy Němce od Čechů. Na základě „nařízení o získání německé státní příslušnosti pro bývalé československé občany německého původu“ ze dne 20. dubna 1939 „*nabývali německé občanství všichni Němci a členové smíšených rodin žijící v českém vnitrozemí.*“²⁹⁸ Československý poválečný retribuční systém se opíral v otázce národní příslušnosti o sčítací roky 1930 a 1939, nacionálně-socialistický režim chápal jako závazek sčítací archy z let 1910 a 1930. Kdo se alespoň jednou přihlásil k německé národnosti, musel vyplnit „dotazník zjišťující národní příslušnost v Protektorátu“ a získal říšské občanství. František Emmert upozornil na fakt, že říšská příslušnost tak byla vnucena lidem žijícím ve smíšených manželstvích „*i německým antifašistům, včetně politických uprchlíků ze Sudet,*“ a to samozřejmě „*za podmínky, že nebyli židovského původu.*“²⁹⁹ Rodilí Češi měli možnost zažádat o říšskou státní příslušnost na základě vlastní volby. K jejímu získání museli prokázat německé předky. Podle Františka Emmerta bylo většině žádostí roku 1939 vyhověno, postupem času se zamítaly jako neopodstatněné.³⁰⁰ Češi získali protektorátní příslušnost.

Specifické postavení mělo Těšínsko, území s národnostně indiferentním obyvatelstvem. Na podzim 1938 se dostalo pod správu Polska, které si jej nárokovalo od roku 1918, kdy se stalo součástí Československa. „*Tvrdou politiku „popolšťování“ nahradila“* po vstupu německých vojsk do Polska o rok později „*neméně tvrdá politika germanizace.*“ Místní obyvatelé se mohli přihlásit „*při policejní registraci v prosinci 1939*“ ke třem národnostem, a to německé, polské či „slezské“, přičemž nacionálně-socialistický režim „*následně prohlásili všechny „Slezany“ za součást jednotného německého národa.*“³⁰¹

4.8.2. Podporování odnárodňovacích snah

K posílení vlivu okupační moci využívali nacisté germanizační politiku, která se snažila ovládnout správní uspořádání a v neméně důležitém měřítku kulturu s jazykem. Germanizační politika na českých školách se dotkla nejen výuky, která se měla reorganizovat a degradovat, ale také každodenního života učitelů a žáků. Tato historická etapa školství představovala jeho

²⁹⁷ KMOCH, Pavel: Diplomová práce, s. 139.

²⁹⁸ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 15.

²⁹⁹ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 15.

³⁰⁰ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 15–16.

³⁰¹ Emmert, František: Bakalářská práce, s. 16.

zneužívání k odnárodňovacím snahám.

Okresní školní výbor v Semilech rozesílal oběžník, kterým sděloval ředitelům škol, aby prozkoumali činnost osob, tedy „*všech učitelů /literárních, učitelek domácích nauk, vedlejších učitelů, katechetů, učitelek mateřské školy i učitelů náboženství v zastoupení duchovní správy/ a školníků,*“ kteří působili na školách v době okupace. Především se mělo zkoumat, zda se neprovinily podle „retribučních“ dekretů. Výbor žádal, aby byly informace zaslány inspekci co nejdříve kvůli možnosti podat kárné oznámení očístné komisi.³⁰²

„Malý retribuční“ dekret stíhal rodiče, kteří posílali děti do německých škol nebo je vychovávali v německém duchu, protože takové jednání odporovalo národní morálce a představám o vzorném občanu československého státu, čímž hrozila likvidace českého národa. Předchozí kapitola nás seznámila s důvody, proč lidé volili německou národnost. Přizpůsobit se situaci můžeme považovat za jev, který provázel i další „provinění proti národní cti“, a to nevyjímaje podporování odnárodňovacích snah.

Retribuce zasahovala do soukromých sfér lidského života. Problematiku subjektivity při volbě národnosti jsme si představili v předchozí kapitole, obdobně státní správa zasahovala do práv rodičů na výchovu vlastních dětí. Výběr německého vzdělávání byl samozřejmě ovlivněn mnoha faktory. Pokud české školy nefungovaly v dosahu obviněných, bývaly trestní nalézací komise shovívavější. Společnost pohlížela o to opovržlivěji na ty, kteří posílali ratolesti do německých škol, ačkoliv české v jejich okolí neuzavřeli.

Během dubna 1946 přišlo Místní správní komisi v Příchovicích několik udání na Marii Duňkovou, která reagovala na jí podanou žádost o udělení osvědčení o státní spolehlivosti, což pisatelé považovali za nepředstavitelné s ohledem na její chování v době okupace, které označovali za nečeské a nečestné s ohledem na její český původ. Josef Krupka požadoval, aby jí „*bylo znemožněno zúčastniti se volebního aktu a aby její jméno bylo vyškrtnuto z voličských seznamů obce Příchovic, [...] aby jí bylo znemožněno rozhodovati o dalším vývoji v Československu jejím hlasovacím lístkem.*“ Podle jeho slov jí neměla být dána stejná občanská práva jako ostatní Češi.

Často poukazovali na to, že mluvila na veřejnosti německy a zdravila nacistickým pozdravem. Josef Krupka vzpomínal na setkávání u řezníka Erlebacha, Němce, který měl mluvit na Duňkovou česky, „*ona pak, ačkoliv bezvadně ovládá český jazyk, odpovídala mu německy. Také při odchodu řezník Erlebach zdravil ji německým občanským pozdravem a ona vždy na to odpovídala svým nacistickým Heil Hitler.*“ Josef Škrabálek si vybavoval obviněnou

³⁰² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, přír. č. 26/2010. Oběžník číslo 8/1945 ze dne 14. ledna 1946.

jako ženu, která o sobě prohlašovala, že je Němka. Na Vánoce „*optanti nedostali přiděl, Marie Duňková jela na Landrat a ucházela se o něj. Příděl jí byl zamítnut z důvodu, že její muž optoval. Duňková prohlásila, že kdyby Češi museli pryč, ona že s ním nepůjde, ona že je Němka a přiděl musí dostat a také ho dostala.*“ Ale především argumentovali tím, že mluvila s dětmi doma německy a posílala dceru do německé školy v Příchovicích, ačkoliv v místě bydliště v Rejdicích měla po celou dobu českou.

Při obhajobě uvedla Duňková, že pocházela ze smíšeného manželství české matky a německého otce, sama se vždy měla hlásit k české národnosti, a to i roku 1939 „*ač tak učinilo málo Čechů, kteří dnes poukazují na nátlak,*“ a podle vlastních slov nesmyslela nacisticky. Přiznávala, že zdravila zdviženou pravicí v případě, že byl v místnosti Němec, stejně tak ale údajně činili i její udavatelé, a že mluvila německy s lidmi, kteří tak s ní hovořili také. Podle její výpovědi byla na vyživovacím odboru Landratu v Jablonci nad Nisou třikrát kvůli ukradeným potravinovým lístkům.

Z množství obvinění vybrali vyšetřovatelé ke stíhání germanizaci dítěte. Duňková nepopírala posílání dcery do německé školy. V první výpovědi tvrdila, že ji tam přehlásila, aby se naučila lépe německý jazyk a doma mluvila s dětmi německy, aby se lépe naučily jazyk, ve druhé argumentovala tím, že hovořila s rodinou pouze česky, protože manžel jinak neuměl. V zájmu Duňkové svědčili Antonín Mencl a Jan Patočka, na které obviněné odkázala, ale k jejich výpovědím vyšetřovací orgány nepřihlédly. Trestní nalézací komise potrestala Marii Duňkovou veřejným pokáráním a pokutou ve výši 1 000 Kčs s možností náhrady vězením v trvání 14 dnů.³⁰³

Trestní nalézací komise v Železném Brodě rozhodla na svém zasedání dne 16. dubna 1946 o vině Jaroslava Salaby, který měl posílat dceru do německé školy a přihlásit sebe i rodinu k německé národnosti. Jako trest zvolila veřejné pokárání a vězení v trvání 3 měsíců (přičemž 44 dnů pobyl již v zajištění).³⁰⁴ Hilda Pospíšilová měla posílat do německé školy svého syna, zároveň ji komise obvinila z podání žádosti o německou státní příslušnost roku 1939. K přečinu se doznala a dne 16. prosince 1946 byla potrestána veřejným pokáráním.³⁰⁵ Josef Kulštein podporoval odnárodňovací snahy tím, že posílal v letech 1941–1942 do německé školy v Železném Brodě svou dceru, a 20. března 1946 byl postižen veřejným pokáráním a odnětím svobody v délce 6 týdnů (z toho již 1 měsíc a 12 dnů strávil v

³⁰³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 302, spis Marie Duňková.

³⁰⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Jaroslav Salaba.

³⁰⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Hilda Pospíšilová.

zajišťovací vazbě).³⁰⁶ Ve stejném regionu dávala Miluše Michlerová svou dceru do německé školky, za což byla potrestána dne 25. února 1946, a to veřejným pokáráním a vězením na 4 týdny. Protože pobyla již 16 dnů ve vazbě, změnila jí komise zbylých 12 dnů na pokutu ve výši 500 Kčs.³⁰⁷

Citlivě reagovala retribuční společnost na rodiče, kteří žili ve smíšeném manželství a vychovávali dítě pod silným národnostním vlivem jednoho z nich. Také lidé žijící v pohraničí, kde vlivem historických souvislostí převládal německý „živel“, vnímali německé vzdělávání odlišně oproti vnitrozemským oblastem. Němčina byla jazykem zdejšího veřejného života, a tak mnozí volili patričné vzdělávání, aby se jazyk naučili. Jak už jsme nastínili výše, pro osoby žijící v pohraničí byla typická dvojjazyčnost.

4.8.3. Společenský styk s Němci

Společenská kontrola styků Čechů s Němci fungovala dlouhou dobu po skončení druhé světové války a v dobových souvislostech byla považována za národní povinnost. Postoj represivních orgánů můžeme hodnotit po šesti letech okupace jako odůvodněný a z lidského hlediska snad i pochopitelný. Přesto by se nepatřilo nezamýšlet se nad společenským dopadem vzniklé právní normy. Takové nařčení mělo nezanedbatelné následky pro obviněné a jejich blízké.

Nebylo by vhodné nesouhlasit s konstatováním Lenky Lněničkové, že *„připuštění možnosti stíhat Čecha za společenské styky s příslušníkem nepřátelského národa znamenalo dát velký prostor „pavlačovému“ udavačství a v obecnější rovině donutit společnost, aby sledovala a přísné kritice podrobovala běžnou komunikaci i náhodná a nepodstatná lidská setkání a prisuzovala jim významy, které neměly, a kterým by se ve zdravé společnosti za normálních okolností pozornost vůbec nevěnovala.“*³⁰⁸

V době tzv. zvýšeného ohrožení republiky bychom těžko hledali člověka, který se nestýkal s „nežádoucími“ osobami. Z lidského hlediska se jevílo jako pochopitelné, že v pohraničních oblastech lidé nepřerušovali například sousedské vazby. Ovšem ty se dostaly pod ostrý dohled protiněmecky naladěné společnosti.

³⁰⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Josef Kulštejn.

³⁰⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Miluše Michlerová.

³⁰⁸ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Disertační práce, s. 145.

4.8.3.1. Horizontální kolaborace

„Malá retribuční“ zasahovala do nejtímnějších a soukromých sfér lidského života. Společenským problémem se stala otázka česko-německých dvojic. Benjamin Frommer užil termín tzv. horizontální kolaborace, tj. milostný vztah nebo intimní styk s osobou, jejíž národnost nebo rasa byla státními orgány označena za „nevhodnou“ pro navazování bližšího kontaktu. V české retribuční praxi se jednalo o širokou škálu obvinění, od skutečných citových vztahů, jednorázových příležitostných souloží až po styk vynucený okolnostmi či dokonce násilím.

Klasifikace „provinění proti národní cti“ kopírovala do jisté míry nacionalistická kritéria. Norimberské zákony měly umožnit „legální“ vyloučení Židů z německé společnosti a v duchu rasové ideologie udržet „čistotu árijské krve“. „Zákon o ochraně německé krve a německé cti“ uváděl, „že čistota německé krve je předpokladem další existence německého lidu.“³⁰⁹ Pokud bychom se zamysleli nad faktem, že „malá retribuční“ umožňovala stíhat provinění spáchaná po více než roce od vydání právní normy, mohli bychom dojít k názoru, že jejím úkolem bylo usnadnit plánované vysídlení osob označeným za Němce, které by mohlo „ohrozit“ přátelství obou národů, a tím vytvoření národnostně homogenního státu Čechů a Slováků. Obě právní normy legalizovaly právo státních orgánů určit, kdo je Němec, Čech a Žid, aniž by braly v potaz vlastní cítění obviněných.³¹⁰ Zásadně se lišily možnými udělitelnými tresty. „Čistota árijské rasy“ měla být udržena i za cenu smrti obviněných osob, „malá retribuční“ dekret umožňoval vynesení podstatně mírnějších trestů.

„Zákon na ochranu německé krve a německé cti“ výslovně zakazoval sňatky „mezi židy a státními příslušníky Německé nebo druhově příbuzné krve“. Takové uzavřené svazky měly být prohlášeny na základě §1 za neplatné. Ve smyslu §2 se zakazovaly mimomanželské styky.³¹¹ Trestní nalézací komise neměly postihovat osoby žijící v česko-německém manželství. Paradoxem bylo, že sbližování lidí před uzavřením svazku mohlo být klasifikováno jako „provinění proti národní cti“. Přesto se objevovaly případy, které se týkaly manželského soužití.

Podle Benjamina Frommera stíhaly represivní orgány za milostné styky převážně ženy. Pavel Kmoch uvedl, že „je už ze samé lidské přirozenosti logické, že byli německými muži v

³⁰⁹ Norimberské zákony. *Národně vzdělávací institut* [online] Dostupné z: http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Norimberske_zakony.pdf.

³¹⁰ Problematice národnosti je věnována samostatná kapitola.

³¹¹ Norimberské rasové zákony. *Dejepis.com*. [online] Dostupné z: <http://www.dejepis.com/dokument/norimberske-rasove-zakony/>.

určitém postavení „loveny“ spíše Češky, než že by společensky nadřazené Němky učarovaly českým mužům.“ Případy mužů posuzovaly TNK benevolentněji, což mohla ovlivnit převaha mužů v retribučním aparátu. „Svou roli tu tedy zřejmě hrála jakási „národní žárlivost“.“³¹² Svě by o tom mohly vyprávět Adina Mandlová a Lída Baarová, ženy československého filmu, které byly stíhány za společenský styk s příslušníky okupačního režimu.³¹³

Zvláště opovrživě nahlížela společnost na případy žen, které ze vztahu s cizím státním příslušníkem nebo osobou německé národnosti získávaly prospěch, od materiálního zajištění po společenské postavení. Přičemž záleželo i na veřejném mínění o osobě německého původu. Okresní soud v Tanvaldu potrestal Růženu Seidlovou, a to za styky s německými četníky, přičemž jí přitěžoval fakt, že „u mnoha českých lidí vzbudila svým jednáním veřejné pohoršení,“ protože němečtí četníci „byli známí svou surovostí a krutostí vůči Čechům“ a s jedním z nich „přespávala a přejímala od něho dárky.“³¹⁴

Nelze se nezamyslet nad případem údajného znásilnění Němky československým příslušníkem SNB, který vypovídá o zvrácenosti v logice doby a požadavku stíhání společenského styku s Němci. V době vyšetřování činu pobývala Frieda Hornová ve sběrném středisku v Rýnovicích, kde na konci podzimu 1946 provedl výslech velitel tábora Václav Vostřák. Uvedla, že je osmým měsícem těhotná s praporčíkem SNB Josefem Růtou. Podle jejích slov se s ním seznámila na jaře 1946, kdy žádala o propuštění manžela – za války příslušníka německé branné moci – ze zajateckého tábora ve Světcí u Bíliny „za účelem společného odsunu“. Po několika dnech ji měl opakovaně navštívit neznámý uniformovaný muž, kterého znala od vidění jako zaměstnance policie ve Mšeně nad Nisou, a vyšetřovat bližší okolnosti podané žádosti. Třetí návštěvu popsala následovně: „[...] začal mě obtěžovat a pak mne uchopil a položil mě na pohovku. Přesto, že jsem se bránila, podlehla jsem násilí a musela jsem mu být po vůli.“

Podle její výpovědi se informovala na jméno obviněného teprve tehdy, když zjistila, že je v očekávání. „Když šel jednou pan Růta okolo mého bytu, zavolala jsem ho a řekla jsem mu, že jsem s ním v jiném stavu. On říkal, že to není pravda.“ Později s ním měla mluvit, až když pobývala ve sběrném středisku a zažádala o práci na stanici SNB ve Mšeně. Tam mu – podle výpovědi – předložila lékařské potvrzení a strážmistr Růta jí v říjnu 1946 písemně

³¹² KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 189. Tzv. horizontální kolaboraci se věnuje studie LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – KMOCH, Pavel: Zakázaná láska. Trestní postih milostných vztahů v letech 1935–1948, in: MĀRC, J. a kolektiv: *Žena jako subjekt a objekt dějepisného vyučování (Genderová tematika ve výuce dějepisu)*, 1. vyd. Ústí nad Labem, UJEP 2010, ISBN 978-80-7414-367-0.

³¹³ Jejich případům je věnována pozornost v kapitole Ženy a „malý retribuční“ dekret.

³¹⁴ Jejím případu je věnováno podrobnější pozornost v kapitole Okresní soudy a „malá retribuce“. SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Růžena Seidlová.

přislíbil, že se o dítě postará: „Na požádání Friedy Hornové se zavazují otcovskou povinností budoucímu narozenému dítěti“ za příslib, že o tom neinformuje velitele střediska.

Strážmistr Josef Růta odmítl obvinění během výslechu před Okresní vyšetřovací komisí v Bělé pod Bezdězem, kde na jaře 1947 působil. Podle jeho slov poznal Friedu Hornovou při podávání výše zmiňované žádosti na stanici SNB ve Mšeně za přítomnosti dalších osob. Znovu se s ní údajně potkal, když šel okolo jejího bytu a ona na něj sama zavolala pod záminkou, že se ho chce optat na podrobnosti jí podané žádosti. *„Za tuto informaci, která ji těšila, chytila mě Frieda Hornová okolo krku a přitom mi vypravovala, jak je nešťastná, že už je tak dlouho bez muže, že je úplně nervově zničená a že by se potřebovala nějak uklidnit.“* Josef Růta jí měl přislíbit, že jí vyhoví, pokud to zůstane mezi nimi.

Josef Růta potvrdil, že se s Hornovou znovu setkal při úklidu služebny SNB ve Mšeně, když už pobývala ve sběrném středisku. *„Říkala, že mi způsobí velké nepříjemnosti a výstup, jestli jí nedám potvrzení. [...] Jen pod tímto nátlakem a v očekávání, že bude v nejbližší době odsunuta do Německa, vydal jsem jí předmětné potvrzení.“*

Josef Růta popíral, že by vůči Friedě Hornové užil jakékoliv násilí, *„kdo zná mentalitu německých žen a byl v pohraničí, může tuto situaci posoudit docela jinak, poněvadž Němky byly tak dotěrné a přímo se k milostným stykům nabízely.“* Během výslechu upozorňoval na německý původ ženy, na to, že konverzaci s ní vždy vedl v německém jazyce a že i potvrzení o péči o dítěti výslovně požadovala v němčině.

Trestní nalézací komise přihlédla k doloženému písemnému závázání obviněného nenarozenému dítěti, shledala přitěžující okolnosti ve spáchání skutkové podstaty činu „v souvislosti s úředním výkonem nikoliv z pouhého osobního zájmu o Friedu Hornovou“ a na zasedání dne 9. dubna 1947 potrestala Josefa Růtu vězením v délce 14 dnů a veřejným pokáráním.³¹⁵

A zmiňovaná zvrácenost v logice doby? Pomineme-li nemožnost prokázání údajného znásilnění vlivem dlouhého časového odstupu mezi činem a jeho ohlášením, retribuční orgány se zajímaly o nevhodný česko-německý „vztah“, nikoliv o skutkovou podstatu obvinění.

4.8.4. Politická spolupráce s Němci, členství ve fašistických organizacích

Jakékoliv podporování okupačního režimu odporovalo smýšlení o „oddaném občanovi československého státu“. Pokud trestní nalézací komise posuzovaly členství ve fašistických organizacích, zajímaly se především o postavení v daných organizacích a o odůvodnění

³¹⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Josef Růta.

vstupu do nich. Před mimořádnými lidovými soudy stanuly činovníci, před menší instancí spadali řadoví členové. Komise často přihlížely k tomu, zda se jednalo o aktivního člena, nebo toho, který „pouze“ platil členské příspěvky.

Jakýkoliv totalitní režim se snaží působit na široké vrstvy společnosti a organizace sdružující různé skupiny patří k jejím základním pilířům. Případy žen a mládeže před trestními nalézacími komisemi ukazují vliv věku a společenského postavení na vstup do různých organizací a aktivity okupačního režimu na převýchovu společnosti.

Nacionálně socialistický režim si stanovil za cíl vychovat ideologicky spolehlivé ženy. Jejich činnost se zaměřovala na péči o rodinu a zaměstnání žen. Nejčastěji se sdružovaly ve spolku Nationalsozialistische Frauenschaft (NSF, Národně socialistickém ženském hnutí) založeném roku 1931.³¹⁶ Ženy měly figurovat ve válečné výrobě, ve které se snažily nahradit muže bojující na frontách. Vstupovaly do Deutsche Frauenwerk (DFW), organizace založené roku 1938 a stojící po boku NSF.³¹⁷ Mládež se ideologizovala v organizaci Hitlerjugend (Hitlerova mládež, HJ), která vznikla roku 1922. Vzhledem k tomu, že členství bylo povinné, stala se skutečně masovou organizací, která čítala miliony členů. Strukturu organizace tvořilo několik svazů rozdělených podle pohlaví a věku. Chlapcům od 10 let navštěvovali Deutsches Jungvolk (DJ), poté přešli do Hitlerjugend. Dívky příslušely do 14 let do Jungmädel, poté do Bund Deutscher Mädel (BDM). Pro dívky se jednalo o předzvěst organizací pro ženy, už zde byly připravovány na roli „ideologicky nezávadné ženy“.³¹⁸

Členové ženských a mládežnických organizací velmi často opakovali, že museli podepsat přihlášky pod tlakem okolí nebo že jejich členství bylo povinné a nemohli se mu vyhnout. Anna Möhwaldová uvedla, že se stala členkou Deutsche Frauenwerk důsledkem volby národnosti roku 1939, kdy podlehla argumentům sčítacího komisaře a uvedla národnost po svém manželovi, tj. německou. Několikrát neměla reagovat na oslovení kvůli vstupu do organizace, ale přihlášku nakonec podepsala. Trestní nalézací komise se rozhodla, že zvolení německé národnosti pod nátlakem lze považovat za polehčující okolnost, a vyměřila trest veřejného pokárání a pokutu ve výši 1 000 Kčs (s možností náhrady vězením v trvání 14 dnů).³¹⁹

Odlišně se pohlíželo na organizace, které se projevovaly politickou aktivitou ve prospěch nacionálně socialistického režimu. Jednalo se především o krajinně pravicovou

³¹⁶ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*, s. 373.

³¹⁷ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*, 1. vyd. Praha, Prostor – Argo 2001, s. 114–115. ISBN 80-7203-390-5.

³¹⁸ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*, s. 395.

³¹⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Anna Möhwaldová.

Národně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP, Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), která vznikla roku 1920 přejmenováním Deutsche Arbeiterpartei (Německé dělnické strany, DAP). Na území Československa vznikla Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta), která hájila zájmy sudetských Němců. V jejím čele stál Konrad Henlein. Přejmenovala se na Sudetendeutsche Partei (SdP, Sudetoněmecká strana), aby mohla kandidovat v parlamentních volbách roku 1935. Roku 1938 došlo k jejímu sloučení s NSDAP, která měla mnohem přísnější pravidla pro členství, a tak se ne každý člen SdP stal součástí NSDAP, nejprve musel zažádat.³²⁰

Hospodářská krize 30. let výrazněji postihla české pohraničí, a tak se někteří obvinění hájili tím, že je ke vstupu do těchto stran vedlo tíživá životní situace a víra v lepší budoucnost. František Hermann vypovídal, že byl nezaměstnaný několik let a hledal novou šanci. Z NSDAP byl údajně vyloučen roku 1942, protože se stýkal s francouzskými zajatci. Tuto obhajobu označila trestní nalézací komise za bezpředmětnou a vyměřila mu trest veřejného pokárání, pokutu ve výši 5 000 Kčs (v případě nedobytnosti vězení v trvání 42 dnů) a odnětí svobody v délce 2 měsíců.³²¹

Ve vnitrozemí vstupovali obvinění nejčastěji do kolaborantské organizace Vlajka,³²² která vznikla roku 1930 jako silně protiněmecká organizace, ale po Mnichovu přijala radikální antisemitskou rétoriku nacistického Německa. Protože kritizovala ostatní kolaborantské organizace, byla její činnost zastavena.³²³ I poté využívali nacisté, slovy Benjamina Frommera, „hrozbu vlajkařské vlády velmi efektivně,“ aby mohli vytvářet nátlak „na umírněnou protektorátní vládu.“³²⁴ Nemělo by nás tedy překvapit, že čelní představitelé skončili před Národním soudem a nemalá pozornost se věnovala prošetřování činnosti řadových členů. Rada železnobrodské expozitury se usnesla na nekompromisním postupu trestních nalézacích komisí při „zjišťování, posuzování a potrestání viny“ všech vlajkařů, a to s ohledem na fakt, že jejich činnost „vzbuzovala u zdejšího obyvatelstva nejvyšší pohoršení.“³²⁵

„Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ uváděla, že měly

³²⁰ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich. Dějiny českých zemí, s. 330.

³²¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis František Herrmann.

³²² Na Semilsku vstoupilo do fašistických organizací 49 osob, z toho více než polovina právě do Vlajky. LOUDA, Jiří. Diplomová práce, s. 51.

³²³ Více například PASÁK, Tomáš: Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha 1999, s. 348.

³²⁴ FROMMER, Benjamin. Národní očista, s. 358.

³²⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, Pátrání po členech vlajky.

být potrestány přečiny tehdy, „jednal-li pachatel s obzvláštní horlivostí, překračuje tak ve značné míře normální rámec svých členských povinností.“ Trestní nalézací komise v Železném Brodě se usnesla na potrestání Josefa Maška, který se doznal k funkci místního vedoucího Vlajky, a na zasedání dne 5. března 1946 vyměřila trest veřejného pokárání a pokuty ve výši 3 000 Kčs (s možností náhrady vězení v trvání tří týdnů).³²⁶ Antonína Plíhala, činovníka Vlajky, uznala vinným a na schůzi dne 11. března 1946 postihla veřejným pokáráním a odnětím svobody na šest týdnů (do trestu se započítala čtyřiceti denní vazba).³²⁷

Ministerstvo vnitra nevydalo bližší pokyny, záleželo tak na uvážení každé trestní nalézací komise, co považovala za únosnou hranici běžného členství. V případě železnobrodské retribuční instance si vyslechli obvinění často přísnější trestní nálezy za „pouhé“ členství ve Vlajce. Bohumila Boučka potrestala veřejným pokáráním, pokutou ve výši 10 000 Kčs (popřípadě deseti týdny vězení) a odnětím svobody v trvání 18 dnů (přičemž tuto dobu již pobyl ve vazbě).³²⁸ Bohužel se nedochovala odůvodnění k jednotlivým kauzám, tak nemůžeme posoudit rozhodování. Jistě bychom si měli povšimnout, že vězením zpravidla potrestaly trestní nalézací komise ty obviněné, kteří pobývali ve vazbě.

V případě Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě³²⁹ měly být stíhány osoby, které neměly očistné listy vydané ministerstvem vnitra. Vladislav Soukup, činovník Kuratoria, vystupoval, podle obvinění, ve výkonu funkce vždy horlivě a železnobrodská trestní nalézací komise ho potrestala veřejným pokáráním, pokutou ve výši 3 000 Kčs (nebo jeden měsíc vězení) a odnětím svobody na 14 dnů. O téměř půl roku později se o jeho případu rozhodovalo znovu, původní trestní nález byl zrušen a Soukup zproštěn obvinění.³³⁰ Stejná komise shledala vinným bývalého činovníka (okresního pověřence) Kuratoria Jaroslava Kočárka a vyměřila mu trest veřejného pokárání a vězení v trvání deseti dnů, které již strávil ve vazbě.³³¹

³²⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Josef Mašek.

³²⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Antonín Plíhal.

³²⁸ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Bohumil Bouček.

³²⁹ Organizace vznikla roku 1942, měla zajistit postupnou převýchovu mládeže v duchu nacionálního socialismu. Zakladatelem se stal ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec.

³³⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Vladislav Soukup.

³³¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Jaroslav Kočárek.

4.8.5. Odborná spolupráce a hospodářský styk s Němci

Obvinění z hospodářského styku s Němci často čelili ti, kteří během okupace nesli nějakou hospodářskou odpovědnost, jednalo se například o obchodníky, kteří samozřejmě přicházeli do kontaktu s představiteli okupační správy. Aby byli potrestáni, mělo se jednat o styk, který „přesáhl míru nezbytné nutnosti“. Po válce se často poukazovalo na nově jmenované národní správce, kteří podle leckterých udání „neměli čistý štít“.

Trnem v oku některých lidí na Jablonecku se stal František Košťák, a to pro své obchody s německou armádou a gestapem. Společnost v jeho chování viděla černé obchody, za které dostával benzín – během války nedostatkové zboží. Trestní nalézací komise ho potrestala veřejným pokáráním a pokutou ve výši 5 000 Kčs (popřípadě 60 dnů vězení). Především přihlížela k tomu, že Košťák – národní správce – měl jít ostatním příkladem.³³²

4.8.6. Schvalování, podpora a obhajování nepřátelských projevů a činů a propagace nacismu

Pod tímto obviněním se často skrývalo jak samotné schvalování nacismu, například formou hanění československého národa, vyjadřování spokojenosti se zábořem pohraničí roku 1938, kritikou spojeneckých vojsk a naopak vychvalováním postupu wehrmachtu.

Eliška a Emilie Kasperovi byli obviněny z podporování nacismu tím, že během záboru pohraničí roku 1938 projevovaly radost nad nastalou situací a hanily československý národ. Trestní nalézací komise je nepotrestala, protože toto udání nebylo podloženo svědeckými výpověďmi.³³³

Antonín Řáha byl potrestán veřejným pokáráním a pokutou ve výši 10 000 Kčs (s možností uložení náhradního trestu vězení v délce 90 dnů) za to, že napsal Rudolfu Rosenbaumovi (úředníkovi magistrátu v Praze, německé národnosti) obdivný dopis o pochybných vítězstvích německé armády.³³⁴ Bedřich Kořínek se prohlašoval za Němce, oznamoval zbohatnutí mezi Němci, podepisoval se dle německého pravopisu, projevoval nelibost vůči českým zaměstnancům, ale společnost především kritizovala to, že zdobil dům nacistickými symboly. Byl potrestán veřejným pokáráním a pokutou 20 000 Kčs (popřípadě

³³² SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 303, spis František Košťák.

³³³ SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Eliška a Emilie Kasperovi.

³³⁴ SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 303, spis Antonín Řáha.

jako náhrada vězením v trvání 120 dnů).³³⁵

4.8.7. Nesprávné prohlášení o státní spolehlivosti

„Dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti“ přidal desátý přečin, a to jako písmeno i), který se týkal obviněných, jenž se „*vědomě nebo z hrubé nedbalosti*“ provinili tím, že podali „*nesprávné prohlášení o státní a národní spolehlivosti osoby, která se provinila proti Československé republice nebo národu českému nebo slovenskému*“, a to v případě, „*mohl-li ten, kdo prohlášení učinil, důvodně předpokládati, že prohlášení může býti předmětem úředního jednání*“. Vzhledem k zařazení tohoto přečinu mezi „*provinění proti národní cti*“ můžeme důvodně předpokládat, že k takovému jednání – křivému svědectví o bezúhonnosti osob obviněných podle „*retribučních*“ dekretů – docházelo a okresní národní výbory požadovaly za nutné taková křivá svědectví trestat. Jednalo se o provinění, které obvinění mohli spáchat jako jediné pouze po skončení druhé světové války. V neojedinělých případech stíhaly bezpečnostní orgány celé skupiny, které se provinily tímto přečinem.

Zmíněné „*provinění proti národní cti*“ páchaly osoby, jež měly důvěrnější vztah s lidmi, kterým podepsaly nějaké dobrozdání, například ze sousedské náklonnosti. Na druhou stranu se provinily i ty, které žadatele o svědectví znaly jen z náhodného či nepravidelného kontaktu a neměly správné informace o jeho chování v době okupace.

V květnu 1946 došlo OSK v Jablonci nad Nisou oznámení od předsedy MSK v Rádle Vojtěcha Pavlaty, ve kterém doporučoval neudělit československé státní občanství Bohumilovi Demuthovi. Pavlata upozorňoval na to, že se jednalo o člena SdP a NSDAP, který za tuto stranu v roce 1938 kandidoval ve volbách do obecního zastupitelstva. Žádal, aby byl odsunut, „*kam ho srdce táhne (tj. do Německa)*“, a aby ti, kteří svědčili v jeho prospěch byli potrestáni, protože si museli být vědomi Demuthovy protistátní činnosti. Následkem toho stanulo před TNK pět osob – Rudolf Mizera, Anna Schwarzbachová, Marie Peukertová, Marie Langová a Františka Schöffelová. Spolu s nimi měla řešit také osobu Ervína Hnídka, jehož nález ve spisu uveden nebyl. Před TNK pravděpodobně vůbec nestanul, protože kvůli neprávem získanému osvědčení o národní spolehlivosti mu bylo v únoru 1947 odejmuto osvědčení o československém státním občanství, které získal v srpnu předešlého roku. K německé národnosti se hlásil již roku 1930. Obvinění shodně argumentovali neznalostí

³³⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 303, spis Bedřich Kořínek.

skutečného Demuthova jednání v době tzv. zvýšeného ohrožení republiky. Schwarzbachová svou výpověď podložila tím, že neviděla kandidátní listinu, protože v té době nebydlela v Rádle. Stejně tak se vyjádřil Mizera a také vypověděl, že slyšel o tom, že byl Demuth „*napůl židovské krve*“, proto si myslel, že by členem strany jistě být nemohl. Schöffelová se hájila tím, že si pečlivě nepřčetla komu podepisuje prohlášení o národní spolehlivosti. Domnívala se, že manželce Demutha, která za ní přišla s žádostí o podepsání dokumentu a tvrdila, že je to pro ni. Ve stejném duchu se nechala slyšet Langová. Peukertová svou neznalost věci omlouvala nezájmem o politické dění. Naopak vyzdvihla závazání Demuthově rodině za podporu v době okupace. Všichni obvinění svou vinu omlouvali shodně: „*kdybychom věděli ...*“ Naopak ve svědecké výpovědi Bohumil Demuth uvedl, že ti, kteří mu prohlášení podepsali, museli vědět, že byl členem nacistických stran. TNK rozhodla ve smyslu: neznalost neomlouvá. Všichni byli shodně potrestáni dne 29. dubna 1947 veřejným pokáráním a pokutami v rozmezí 1 000 Kčs až 3 000 Kčs.³³⁶ Výše pokut se tedy lišily (dvakrát 1 000 Kčs, dvakrát 2 000 Kčs a jednou 1 000 Kčs), a to při stejném provinění, jedné kauze a jednom zasedání. Jakým způsobem členové komise rozhodovali se ze spisu nedalo vyčíst. Svou roli mohlo sehrát několik faktorů, kterým se budeme věnovat v kapitole „Rozhodnutí o vině či nevině“.

Mimo blízkých se jednalo o společensky nadřazené osoby, například v zaměstnání. Za podepsání dobrozdání podepsala trestní nalézací komise Augustina Trdla a Josefa Šimáčka, členy závodní rady fy. Arnošt Máhla ve Smržovce, kteří v lednu 1946 podepsali potvrdili Rudolfu Záděrovi, „*který byl po dobu okupace u téže fy. zaměstnán, že se vždy loyálně a nepochiticky choval a není nám známo, že by jmenovaný se národnostně provinil.*“

Podle Místního národního výboru městyse Polubného vyvracel tvrzení o bezúhonnosti Rudolfa Záděry, který „*se hlásil v roce 1930 s národností německou, v závodě Arnošta Mahla obdržel v době okupace prémii za zlepšovací návrh (jednalo se o výrobu granátů, pozn. M. R.), tudíž pracoval více než měl zapotřebí pro okupanty*“ a „*hlásil se jako Freiwilliger f. d. Wehrmacht.*“

Augustin Trdla popíral, že by věděl o Záděrově službě ve wehrmachtu a jeho zlepšovacích návrzích, naopak podle jeho slov ho navštěvoval „*při nočních službách*“ v kotelně „*kde si někdy i lehl a spal, namísto aby pracoval.*“ Josef Šimáček přiznával, že věděl o krátkém působení ve wehrmachtu, ze kterého byl propuštěn pro český původ, a to považoval za odčinění vinny, a „*že z bezpečnostních důvodů [...] zlepšil automatický stroj.*“ Oba obvinění považovali Rudolfa Záděru za člověka, který se vysmíval vedení NSDAP a

³³⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 289, spis Hnídek a spol.

nacistickému režimu, „*např. když zprávy hlásily postup německé armády, vždy toto kritizoval a říkal, že je to lež,*“ a vždy s nimi mluvil česky.

Přestože vyšetřovatelé v Jablonci nad Nisou považovali za trestnější případ Augustina Trdly, protože se měl tímto přečinem provinít podruhé, trestní nalézací komise rozhodla na svém zasedání dne 12. března 1947 o výměře stejného trestu pro oba zúčastněné, a to veřejné pokárání a pokuta ve výši 1 000 Kčs s náhradní možností vedení na 14 dní. Přihlédla přitom k faktu, že Záděrova služba ve wehrmachtu s náruživou prací ve zbrojení byla veřejnosti všeobecně známa.³³⁷

4.8.8. Týrání a urážení Čechů

Těžká ublížení na zdraví, zabití a zločiny typu urážení a vydírání Čechů se trestala podle §5 „velkého retribučního“ dekretu. Pokud se jednalo o přečiny menšího rozsahu, připomeňme, že nejnižší trestná sazba u dekretu prezidenta republiky č. 16 činila pět let odnětí svobody, spadaly pod pravomoc trestních nalézacích komisí. Železnobrodská retribuční instance potrestala veřejným pokáráním a pokutou ve výši 500 Kčs (s náhradním trestem vězení 14 dnů) Růženu Flöglovou, protože měla urážet české spoluobčany.³³⁸

Obvinění tohoto rázu vznášeli často podřízení vůči svým nadřízeným. Již na konci května 1945 obdržel Národní výbor v Dobrušce dopis od více než desítky žen, které si stěžovaly na chování německé tlumočnice ústavu práce v obci Věry Dlabové, jež je přidělovala na práci do kasáren. Měla s nimi jednat „*velmi hrubým způsobem*“, když namítaly, „*že by to měl mýti někdo, kdo to zašpinil.*“ Poté je měla napomínat, aby byly ticho a udržovaly čistotu ubikací. Podepsané požadovaly, „*aby tato horlivá zastánkyně německé čistoty dnes byla přivlečena k odklizení nečistoty, kterou po sobě zde zanechali němečtí katani.*“

Dlabová se bránila tím, že ženy předvolané na úřad přicházely již rozhněvané „*a styk s nimi byl těžký.*“ Popírala hrubé zacházení vůči Češkám a jako svědka uvedla kolegu Jana Mizeru. K jejímu překvapení se obrátila jeho výpověď vůči ní. Zastával názor, že v případě většího množství práce se chovala nervózně a z toho plynula hrubost vůči jiným lidem. Pokud ženy namítaly, že jim stojí práce v domácnosti, měla argumentovat, že mají dostatek času po večerech a ve dnech volna. Zároveň podle jeho slov měla mít intimní styky s německým vojákem. Protože údajně „*inklinovala k německému systému*“, nepovažoval za vhodné, aby

³³⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Augustin Trdla ...

³³⁸ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Růžena Flöglová.

konala „*službu v pohraničí, kde jest třeba pevných charakterů.*“ Dlabová nechápala jeho zášť vůči vlastní osobě a bránila se, že tak vypovídá snad proto, že „*chtěl dostat svou dceru na úřad práce, ale jelikož jsem tam byla již já, tak to nebylo možné.*“

Pokud osoby vystupující proti Čechům za okupace zastávaly nějaké funkce, ozývaly se hlasy na jejich odvolání. V červnu 1945 si stěžovalo více než dvě stě lidí, že „*na pobočce úřadu práce vykonává dosud svou činnost několik zaměstnanců, kteří se svým postojem proti českému dělnictvu v době okupace a hlavně hrubým nakládáním při jejich předvolání na úřad práce zapsali do myslí dělnictva.*“ Mezi nimi jmenovali i Věru Dlabovou. Žádali, „*aby tito lidé byli zbaveni svých vedoucích míst a na jejich místa nastoupili lidé slušní.*“ Možná právě proto se přestěhovala do Jablonce nad Nisou.

Případ Dlabové měl zvláštní průběh oproti obdobným kauzám. Nejprve jej zamítl veřejný žalobce Mimořádného lidového soudu v Hradci Králové, protože nenašel podklad pro podání žaloby na základě „*velkého retribučního*“ dekretu. Její případ nejprve řešila Trestní nalézací komise v Dobrušce, která čekala na rozhodnutí očištné komise pro veřejné zaměstnance. Protože se mezitím Dlabová přestěhovala do Jablonce nad Nisou, její kauzy převzaly místní orgány. Zarážející se stal fakt, že trestní nalézací komise o případu rozhodovala dvakrát a vždy s rozdílným výsledkem. Na zasedání dne 27. září 1946 zastavila řízení s tím, že nenalezla skutkovou podstatu obvinění. Tento zápis byl škrtnut a na zadní stranu připsán rukou předsedy Trnovského, že došlo ke změně návrhu. „*Trestní nalézací komise se usnází na potrestání obviněné pokutou 1 000 Kčs, případně náhr. tr. vězení 14 dnů,*“ což odůvodnila výpověďmi čtyř svědků. Náhradní trestní nález vydala dne 15. listopadu 1946.

Ze spisů nebylo možné vyčíst důvod opravy rozhodnutí, ani postup při změně návrhu nebyl zanesen do dokumentace. Můžeme důvodně předpokládat, že zasáhl někdo z vyšších míst okresního národního výboru v souvislosti s osobou Karla Matouška, přednosty pobočky okresního úřadu ochrany práce v Jablonci nad Nisou. S ohledem na minulé působení Dlabové na pozici „*pomocné zprostředkovatelky, tj. místo pod dohledem jiné vedoucí síly*“ na této pobočce, se mohlo jednat o střet zájmů a druhý nález ho měl napravit, aby nemohlo být rozhodnutí napadeno pro zmateční řízení. Sám Matoušek vyslyšel obviněnou a napsal Okresní vyšetřovací komisi v Dobrušce: „*musí býti prominuto též úředníku práce, který při návalu různých stran a při úkolech na něho vložených použil někdy ostřejších výrazů než jest obvyklo, obzvláště byl-li k tomu stranou vyprovokován. Toto podotýkám, aniž bych chtěl sl. Dlabovou některak obhajovati.*“³³⁹

³³⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Dlabová.

Obvinění z urážení Čechů čelili v nejednom případě lidé kvůli vyhoceným sousedským vztahům. 30. července 1946 potrestala jablonecká TNK Karla Weisera, a to pokutou ve výši 5 000 Kčs (s možností náhrady v podobě vězení v délce 60 dnů), odnětím svobody v trvání 90 dnů a veřejným pokáráním. Byl obviněn z přihlášení k německé národnosti, německého vystupování, hrubého chování vůči osobám české národnosti a jejich urážení. Podle rozhodnutí TNK mu přitěžovala „*zralá rozvaha, se kterou provinění spáchal, dále okolnost, že se dopustil více provinění různého druhu a že jimi způsobil značné veřejné pohoršení.*“ V jeho případě mohl výši trestu ovlivnit zájem ze strany společnosti o jeho osobu. Součástí spisu byl novinový článek „*Pan Weiser žádá příslušnost,*“ který vycházel z udání několika občanek Proseče nad Nisou. Mimo výše zmíněných obvinění v něm byla pozornost věnována nacistické výzdobě Weiserova domu a údajnému vyhrožování pověšením českému chlapci, obviněný v něm byl označen za „*rozeného desperada a nacíka*“. Článek s ironií hodnotil jeho postoj vůči českému obyvatelstvu: „*Jinak se za okupace choval k Čechům přívětivě. I na chodbě domu jim kategoricky zakazoval mluvit česky a tytéž manžele v sousedství bedlivě hlídal (manželé Schramovi, pozn. M. R.), neposlouchají-li zahraniční rozhlas. Patrně se obával o jejich osud, aby je gestapo neodhalilo, a proto zuřivě bouchal na zeď i dveře, i když si nenároční posluchači vytočili třeba jen dechovku z Prahy.*“ S tvrzením o podlehnutí nátlaku, zaujatosti svědků Schramových kvůli osobním sporům a popřením obvinění psaných v inkriminovaném článku neuspěl

Weiser ani po podání odvolání a trestní nález byl potvrzen. Podle trestní odvolací komise zaujatost svědků nebyla ničím podložena a naopak „*nemůže pochybovati o nezaujatosti*“ dalších svědkyň. Nelze opomenout, že žena, která byla označena jako důvěryhodná, se potkávala s Weiserem pouze do roku 1938 (a podle své výpovědi asi jen čtyři roky) a oznámení podala po osvobození, protože obviněný chtěl údajně jejího syna oběsit kvůli docházení do české školy (podle její výpovědi tak učinila až po válce, neboť za první republiky by to „*v tomto území nebylo možné*“).³⁴⁰

Kvůli urážení Čechů stanuli před trestními nalézacími komisemi ti, kteří se vyjádřili hanlivě o exilové vládě a významných osobnostech. Trestní nalézací komise v Železném Brodě potrestala pokutou ve výši 8 560 Kčs (popřípadě tříměsíčním vězením) Ladislava Tomeše. Roku 1939 měl požadovat odstranění obrazu prezidenta republiky Beneše ze spolkové místnosti a hrubě se o něm vyjádřit.³⁴¹

³⁴⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 304, spis Karel Weiser.

³⁴¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Ladislav Tomeš.

4.8.9. Provinění nespádající pod „malý retribuční“ dekret

„Malý retribuční“ dekret sice definoval vágně pojem kolaborace a bylo problematické zařadit provinění pouze do jedné skupiny, vlivem kombinace různých přečinů, ale v některých případech předávaly vyšetřovací komise kauzy trestním nalézacím komisím, ačkoliv nespádaly pod jejich jurisdikce. Jednalo se například o udavačství spadající do pravomoci mimořádných lidových soudů a krádeže, které měl řešit trestní soud. Logicky bychom očekávali, že trestní nalézací komise zastavila řízení a předala spisy příslušným orgánům. K překvapení ovšem nalezneme i kauzy, ve kterých – i přes to, že nespádají skutkovou podstatou pod „malý retribuční“ dekret – komise při okresních národních výborech rozhodla o vině obviněných a potrestala je.

Jaroslav Sameš podal oznámení na Františka a Annu Mastníkovu kvůli „*udavačství, kterého se na něm za doby okupace dopustili*.“ Měli oznámit německým četníkům, že drží tři zbraně a vyhrožoval jim postřílením. Zároveň obviňoval Františka Mastníka z přílišné horlivosti vůči okupačnímu režimu, za které získal „*nějakou pochvalu*.“ Sameš zdůrazňoval, že oznámení neučinil ze msty, i když přiznával, že jejich vztahy nebyli „*v sousedské-přátelské shodě*.“ Mimořádný lidový soud zastavil trestní řízení proti Františkovi Mastníkovu, stejně tak rozhodla Trestní nalézací komise v Železném Brodě. Za zmínku stojí, že veřejný žalobce při Mimořádném lidovém soudu v Jičíně získal spis Jaroslava Samše.³⁴²

4.9. Odvolací řízení

Podle Andrey Lněničkové můžeme považovat odvolací řízení v českém poválečném retribučním soudnictví za „*unikum, protože retribuce fungovaly na principu stanných soudů. Tento princip sám o sobě oklešťoval celé trestní řízení na nezbytné minimum úkonů, neboť důraz byl kladen na rychlost jednání*.“³⁴³ Proti rozhodnutí mimořádných lidových soudů a Národního soudu nebylo opravných prostředků. Vzhledem k tomu, že řízení před trestními nalézacími komisemi mělo správní charakter, nebylo možné zamezit odvolacímu právu, a to k trestním odvolacím komisím u Zemského národního výboru v Praze, Brně a Ostravě, poté k Nejvyššímu správnímu soudu.

Trestní odvolací komise kopírovaly řízení a strukturu trestních nalézacích komisí.

³⁴² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 21, vyšetřující materiály manželů Mastníkových.

³⁴³ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Disertační práce, s. 85.

Alespoň jeden z členů měl mít právnické vzdělání. Vyřízená jablonecká odvolání podepisoval předseda trestní odvolací komise. Těch se ve spisech objevilo jedenáct – Mašek, Horný, Gärtner, Čeřovský, Šimanovský, Jedlička, Barbaš, Duba, Hart, Major a – oproti členům jablonecké trestní nalézací komise – jedna žena Hejzlarová (všichni jmenovaní s titulem Dr.). Svá rozhodnutí opírali o odvedenou práci vyšetřovací a trestní nalézací komise.

Odvolání bylo možné podat po obdržení rozhodnutí, tj. osobně během řízení nebo po doručení, pokud se obviněný jednání neúčastnil. Odvolací lhůta se lišila. V pohraničních oblastech byla často pouze třídní, v jiných osmidenní a patnáctidenní. Trestní odvolací komise nemohla zhoršit rozhodnutí v neprospěch obviněných, pouze je potvrzovala, zmírňovala nebo rušila. Není potřeba více dokládat, že se tak agenda hromadila, protože obvinění této možnosti – bez rizika zvýšení trestu – hojně využívali. Složitost práce trestní odvolací komise dokládá skutečnost, že kauzy musela prošetřit v plné míře, nejen pasáže napadané obviněnými. V případě pozdního doručení odvolání požadovali potrestání zmírnění trestu cestou milosti. Zprávy podepisovali předsedové trestních nalézacích komisí a okresních národních výborů.

Jak dokazují spisy z Jablonecka, během odvolání využívali obvinění služeb právních zástupců. Jejich úloha byla v první instanci značně omezena, při odvolání využívali jejich rad a s jejich pomocí napadali pochybení v procesních úkonech a odkazovali na platné legislativní normy. Veřejným pokáráním potrestala jablonecká trestní nalézací komise 15. ledna 1947 Marii Fischerovou, narozenou 25. ledna 1929, která se během druhé světové války stala členkou Hitlerovy mládeže. Nezletilost obviněné v době spáchání provinění uznala pouze jako polehčující okolnost. Nízký věk se stal podnětem podání odvolání proti vyslovenému trestnímu nálezu, kterému bylo vyhověno s tím, že obviněná byla na základě „*analogie trestního práva za své činy nezodpovědná*.“³⁴⁴ Další poukazovali na nové svědky a důkazy, poukazovali například na svou „podzemní“ činnost za okupace či příslušnost k Svazu osvobozených politických vězňů.

Někteří z potrestaných požadovali vyměření alternativního trestu. Trestní nalézací komise v Železném Brodě vyměřila dne 26. dubna 1946 trest veřejného pokárání a vězení v trvání 1 měsíce Karlu Bublovi, a to za společenský styk s Němci a přivedení německé policie k jeho domovníkovi. Ten se v zákonné lhůtě odvolal a žádal nahradit udělený trest přiměřenou finanční částkou. Poukazoval na to, že skutek nezavinil, protože jako obuvník v Jablonci nad Nisou přišel „*přirozeně do styku s Němci, jako svými zákazníky*.“ Když si postěžoval jednomu

³⁴⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 304, spis Marie Fischerová.

z nich, Maxi Hildebrandtovi, „*který byl ve vojenském stejnokroji německé policie,*“ že „*má nepříjemnosti a rozmlísky se svým spolunájemníkem,*“ neměl po něm žádat, aby proti němu zasáhl. To učinil Max Hildebrandt údajně „*z jeho vlastního popudu*“ a měl mu sice domlouvat, ale nepřivolal k tomu německé úřady. Zároveň Bublův žádal, aby odvolací komise vzala v potaz zajišťovací vazbu, ve které pobyl 8 dní, čímž podle vlastních slov „*již dosti vytrpěl*“ a byl „*již za toto nepatrné provinění dostatečně potrestán.*“ Odvolací komise při Zemském národním výboru v Praze se rozhodla zamítnout Bublův požadavek na zasedání dne 5. května 1948 s ohledem „*na správné odůvodnění naříkaného nálezu*“ první instance.³⁴⁵

Na útrapy zapříčiněné vazebním zajištěním si stěžoval také František Tom.³⁴⁶ Nemůžeme opomenout, že ministerstvo vnitra nařídilo již na podzim roku 1945, aby byly „*osoby české národnosti zajišťovány od Němců odděleně a v příznivějším prostředí*“ s ohledem na fakt, že „*mnohé z nich mohou býti nebo budou lidovými soudy osvobozeny.*“ Proto se mělo zabránit tomu, „*aby snášely nepřízeň a šikany Němců,*“ protože ti se k nim chovali „*velmi nevlídně a nesnášenlivě*“ a „*osobám české národnosti svými jízlivostmi a provokacemi působí pravá muka.*“ Toto nařízení nemělo platit pro usvědčené udavače a donašeče Gestapa.³⁴⁷

Odvolání mělo odkladný účinek na výkon trestu, tj. dokud nebylo rozhodnuto o původním verdiktu trestní nalézací komise, nemohl být vykonán. Můžeme pouze spekulovat, kolik trestů tak bylo skutečně vykonáno. Některá odvolání se dořešila po několika měsících až roku 1948, někdy tedy minimálně s roční prodlevou. Nakonec se na většinu potrestaných vztahovala amnestie. Kvůli ní považovali odvolání za bezpředmětné u 14 případů.

Obvinění mohli mimo odvolání požádat o zmírnění trestu, podle Andrey Lněničkové se de facto jednalo o žádost o milost. Ta ale „*předpokládala, že byl odsouzený o své vině přesvědčen a tomu se většina z nich bránila. Volili spíše cestu obnovy řízení.*“³⁴⁸ Obvinění této možnosti například využívali tehdy, když se jim udělená pokuta jevila nad jejich životní poměry (argumentovali svízelnou životní situací a nízkými příjmy) a žádali o snížení částky (v některých případech o možnost částku splácet).

Vynesená rozhodnutí napadali i ti, kteří původně podali oznámení o přečinech obviněných. Například Místní národní výbor ve Smržovce podal stížnost v případě Romana

³⁴⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, trestní nález Karel Bublův a karton 20, odvolání Karel Bublův.

³⁴⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, František Tom.

³⁴⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 19, Vazební zajištění.

³⁴⁸ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Disertační práce, s. 90.

Pospíšila, protože nesouhlasil s tvrzením svědků o bezúhonném chování Pospíšila během okupace. V dopise zaslaném ONV v Jablonci nad Nisou zdůrazňovala rada smržovského výboru zjištěné úmysly za války podporované přihlášením k německé národnosti, změnou jména na Pospischil, německou výchovou syna, který sloužil u wehrmachtu, vyzdobování obchodu nacistickými symboly a upřednostňováním němčiny nad češtinou. Řízení tedy bylo znovu zahájeno a obvinění měl stanout před okresním soudem. Jak toto řízení dopadlo, ve spisu nebylo uvedeno. Můžeme důvodně předpokládat, že byl soudem zproštěn, protože mu byla zamítnuta žádost o přiznání československého státního občanství.³⁴⁹

V Železném Brodě podalo odvolání z dochovaných spisů 12 osob. Leckdy se o něm dozvídáme pouze z trestních nálezů, do kterých bylo tužkou připsáno „odvolání“. Na Železnobrodsku i Jablonecku argumentovaly komise obdobně. Na Jablonecku podalo odvolání 38 osob ze všech dochovaných spisů. Jedenácti z nich bylo vyhověno. Deset jich zamítla, a to s ohledem na správné odůvodnění prvního nálezu a neshledání polehčujících okolností. Odvolací komise poukazovala například na vadu v původním trestním řízení, přihlížela k sociální situaci obviněných a zajímala se o to, jestli se jednalo o hrubou neznalost, která vedla k provinění. Jednou rozhodla o snížení trestu s ohledem na obtížnou sociální situaci potrestané osoby. Jeden spis byl postoupen okresnímu soudu. Jedno rozhodnutí odvolací komise neznáme. Čtrnáct odvolání považovala komise za bezpředmětné kvůli amnestii prezidenta republiky, protože udělené tresty by se nevykonaly. Můžeme jen spekulovat, jestli ji potrestaní považovali za dostačující. Stále byli považováni za potrestané, ale trest se nevykonával.

4.10. Okresní soudy a „malá retribuce“

„Zákon č. 246/1946 Sb., kterým se mění ustanovení dekretu presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti“ stanovil jako datum konce „malé“ i „velké“ retribuce 4. květen 1947. Případy, které nestihla trestní nalézací komise pravomocně ukončit do tohoto dne, převzal příslušný okresní soud.³⁵⁰ Proces se měl řídit hmotně-právními ustanoveními dekretu č. 138/1945 Sb. V praxi okresní soudy přebíraly ty kauzy, které trestní nalézací komise ještě neprojednaly nebo pravomocně neukončily.

Trestní nalézací komise mohly sdělit své rozhodnutí na konci zasedání nebo doručit trestní nález písemně. Komplikace nastaly ve chvíli, kdy obviněný nebyl přítomen jednání a

³⁴⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 301, spis Roman Pospíšil.

³⁵⁰ Trestní nalézací komise tedy měly zaniknout a jejich úlohu převzít okresní soudy. Je zářející, že v Ostravě nadále komise působily. Podrobněji LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Disertační práce, s. 95.

usnesení bylo doručeno až po 4. květnu 1947. I tyto případy musely být považovány za pravomocně neskončené – ačkoliv trestní řízení proběhlo – a následně znovu otevřené okresními soudy na návrh funkcionáře státního zastupitelství.

Aktivitu okresních soudů v rámci „malé“ retribuice si můžeme představit na příkladu Jablonecka. Případy zdejšího okresu přebraly Okresní soud v Jablonci nad Nisou a Tanvaldu se stánými zástupci Josefem Knížkem, Marouskem a J. Zadrobílkem. Úlohu „retribučních soudců“ sehráli Jan Kotva, Soudil, Kubů, Josef Vulterýn, Josef Malý a Alois Lehký (všichni s titulem JUDr.). Poslední jmenovaný se narodil 13. února 1909 v Rychnově u Jablonce nad Nisou. Maturitu složil na libereckém gymnáziu a práva absolvoval na Karlově univerzitě v Praze ve třicátých letech, soudcovskou zkoušku úspěšně podstoupil roku 1935. Případy železnobrodské trestní nalézací komise se mohly předávat Okresnímu soudu v Železném Brodě. K této činnosti se nedochovali bližší informace.

Pokud budeme vycházet z údajů podacího protokolu okresní vyšetřovací komise, okresním soudům předala 2 155 případů.³⁵¹ Nejednalo se tedy o malou zátěž pro soudce, a to i ve srovnání s jinými okresy. Například na Benešovsku u Prahy projednávaly soudy 27 (nebo 29) až 35 případů.³⁵²

Na Jablonecku se jednalo o výrazný nepoměr mezi nedořešenými a uzavřenými kauzami, především s ohledem na náročnost dalšího vyšetřování. Okresní soudci se snažili dostat svým znalostem legislativy a rozhodovat na jejich základě. Proto často dávali najevo nespokojenost s prací vyšetřovacích komisí a nedostatečným vedením spisů. Naráželi především na otázku zmatečnosti pojmů národnost, státní příslušnost, podání žádosti o ni a přihlášení se k ní. Požadovali, aby se znovu vyslyšali svědci (nebo dali slovo novým) a chybějící údaje byly doplněny. U národnosti požadovali úřední potvrzení, aby zjistili, která národnost byla skutečně zvolena. V případě žen a dětí žádali zjistit, kdo sčítací archy podepsal. Žádali o předložení výpisů z rejstříku trestů. Pokud byli soudu předloženy písemné důkazy, žádali o vyjádření soudní znalce v oblasti písma. U řady kauz to znamenalo další zdlouhavé papírování, složitou korespondenci s archivy a ministerstvy a časové prodlevy před vnesením rozsudku. Na druhou stranu nemůžeme neocenit snahu o důsledné vyšetření před konečným verdiktem. Důkazní materiál se hojně rozrostl a jeho kvalita byla leckdy několikanásobně vyšší.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o soudní řízení, nemusel se ho obviněný účastnit osobně, ale měl možnost nechat se zastupovat právním zástupcem. Obhájci tedy získali větší

³⁵¹ SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, i. č. 107, kn. 30, Podací protokol OVK 1946–1947.

³⁵² KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 109.

pravomoci ve srovnání s trestním řízením před trestními nalézacími komisemi. V oblibě bylo několik jmen: Josef Vlček, Oldřich Ježek, Bohumil Hein a Katzburg (všichni jmenovaní s titulem JUDr.).

Současné výzkumu ukazují, že okresní soudy vynášely převážně zprošťující rozsudky. Převážná většina rozhodnutí byla ovlivněna novými skutečnostmi a důkazními materiály. Delší časové období pro vyšetřování neslo své ovoce pro obviněné. Zároveň soudci velmi citlivě pohlíželi na problematiku žen a dětí, které se většinou provinily pod nátlakem nebo „pouze“ poslouchaly hlavu rodiny.

Z dochovaných rozsudků zjistíme, že Okresní soud v Tanvaldu potrestal pouze jedinou ženu, a to Růženu Seidlovou, která měla za okupace navázat „*styk s německým četníkem Gleisnerem, od kterého přejímala dárky a přespávala s ním.*“ Proto ji soudce vyměřil veřejné pokárání, pokutu ve výši 1 000 Kčs (nebo náhradním trestem vězení v délce 1 měsíce) a odnětí svobody v trvání 4 týdnů.

Na chování obviněné poukázala Bedřiška Gattermannová ze Smržovky. Kritizovala její přihlášení k německé národnosti roku 1939, odebrání dcery z české školy a posílání do německé, členství v N.S.V. a především vztahy s příslušníky bezpečnostních složek okupační moci. Bedlivému čtenáři spisů neušla sousedská zášť mezi oběma ženami. Gattermannová měla být podle své výpovědi udána Seidlovou na NSDAP kvůli sousedským sporům.

Při hospitalizaci manžela v Kosmonosech se stýkala, což obviněná Růžena Seidlová potvrdila, každou sobotu se strážníkem Hermannem Gleisnerem, „*a tam (v Turnově, pozn. M. R.) s ním přespávala v nejlepším hotelu. Často se pochlubila s jakými pány od gestapa se dobře bavila, pila a tančila.*“ Předmětem kritiky se staly „*veliké dárky, hedvábné prádlo a jiné věci, které se nějakým trestem českým lidem zabavily,*“ stejně jako obdarovávání milence fotografií s věnováním.

Podle udání Gattermannové se účastnila s Gleisnerem také zatýkání dvaceti mužů v Pardubicích „*a dívala se na to, jak gestapáci tyto mladé lidi bili, kopali až jeden z nich omdlel,*“ což Seidlová odmítla. Měla se stýkat s dalšími německými četníky Wernerem a Beckertem, „*hostila je vínem a buchtou, do půl noci se hrál šach,*“ podporovala německou armádu darováním lyží a chtěla udat tanvaldské partyzány. Seidlová se hájila tím, že Werner poslouchal v jejím bytě zahraniční rozhlas, lyže neodevzdala dobrovolně a partyzány naopak podporovala.

Seidlová se snažila zmírnit svou vinu poukázáním na chování Gattermannové v prvních dnech osvobození, ve kterých měla ustupovat ozbrojená s německou armádou. Podle velitele stanice SNB v Lučanech „*počala*“ i Seidlová v revolučních dnech „*ihned velkou činnost, aby*

za sebou zamazala věci, které by jí byly k tíži.“ Protože se vědělo o chování Gattermannové v době okupace, „měla muže německé národnosti a byla proto hlášena jako němka a jako němka se i chovala,“ nebralo se její oznámení jako pravdivé a objektivní, ale příslušníci bezpečnosti vyslechli svědky mimo příbuzenský poměr s ní, kteří potvrdili nevhodné chování obviněné.³⁵³

Okresní soudce přihlédl k dobovému veřejnému mínění o německých četnících. „Obžalovaná pěstovala s Němcem styk nad míru nutný a že tak u mnoha českých lidí vzbudila svým jednáním veřejné pohoršení, zejména tím způsobem, že s německým četníkem, z nichž všichni byli známí svou surovostí a krutostí vůči Čechům, přespávala a přejímala od něho dárky.“³⁵⁴

Benjamin Frommer předpokládá, že okresní soudy „odmítaly obvinění ještě ve větší míře, než tak činily trestní nalézací komise,“ a že většina z 44 629 nedořešených případů skončila zastavením řízení.³⁵⁵ Toto tvrzení potvrzuje mimo jiné retribuční praxe na Benešovsku u Prahy, kde místní okresní soud zastavil veškeré kauzy postoupené pod jeho jurisdikci po 4. květnu 1947.³⁵⁶ Můžeme důvodně předpokládat, že nemalou roli sehrála soudcovská čest a, jak dokazuje příklad Jablonecka a odůvodnění řady rozsudků, potřeba rozhodovat podle platné legislativy, aby verdikt nemohl být napaden.

Problematikou, která vedla ke sporu mezi Okresním soudem v Jablonci nad Nisou a místní vyšetřovací komisí, se stala otázka promlčení „provinění proti národní cti“. Okresní soudce si dopisem stěžoval na velké množství takových případů. Tehdejší předseda komise JUDr. Švarc mu odpověděl, že se na jaře roku 1947 nahromadilo velké množství případů, u nichž vyšetřovatelé posílali obviněným pouze výměry s tím, že obsílky obdrží později. Protože se tak nestalo, předávali kauzy okresním soudům nehotové a docházelo velmi často k promlčení retribučních přečinů.³⁵⁷ Množství spisového materiálu, které se vyšetřovatelům hromadilo převážně od dubna 1947, zapříčinilo, že čas na zpracování a řádného zahájení správního řízení byl velmi krátký. Tomu odpovídá fakt, že tyto případy již nestihla převzít trestní nalézací komise, ale přešly do pravomoci okresních soudů.

Soudní řízení znamenalo možnost odvolání ke krajským soudům. V rámci Jablonecka se jednalo o Krajský soud v Liberci. Kvůli nespokojenosti se zprošťujícími rozsudky se k této

³⁵³ V citaci si můžeme povšimnout slova „němka“. Po druhé světové válce zasáhla německé obyvatelstvo v českých zemích vlna omezujících nařízení, například omezení doby vycházení a nákupu. Za jakousi formu nenásilné represe můžeme považovat i psaní etnonyma Němec s malým počátečním písmenem.

³⁵⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Růžena Seidlová.

³⁵⁵ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 293–294.

³⁵⁶ KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 108.

³⁵⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 273, spis č. 19 964/48.

odvolací instanci několikrát obraceli funkcionáři státního zastupitelství. JUDr. Miloslav Haertl – který odvolacímu soudu předsedal – verdikt okresních soudů zpravidla potvrdil, jen v několika málo případech spisy vrátil k doplnění nejasností a novému projednání.

4.11. Revizní řízení

V souvislosti s komunistickým převratem v únoru 1948³⁵⁸ se podařilo prosadit „zákon ze dne 25. března 1948 č. 34/1948 Sb., o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti“. Následovalo vydání „směrnic ministra vnitra ze dne 12. dubna 1948 k provedení zákona ze dne 25. března 1948, č. 34 Sb., o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti“. První retribuici podrobili komunisté přísné kritice, kterou způsobila nespokojenost s výsledky práce mimořádných lidových soudů a trestních nalézacích komisí plynoucí především z pocitu přílišné benevolentnosti vůči obviněným, a to především z řad majetných občanů.

Nové předpisy odpovídaly komunistickým představám o retribuici a umožňovaly otevření zastavených, promlčených i odsouzených případů před trestními nalézacími komisemi a po 4. květnu 1947 i okresními soudy. Znění nových norem zároveň dávalo možnost otevřít ty kauzy, ve kterých původně žádná obvinění nepadla a nebyly v první retribuici vůbec otevřeny, a to tehdy, jestliže se dokumenty, dávající podnět k zahájení řízení, nacházely u příslušných orgánů k 31. prosinci 1947, u činů spáchaných v cizině do 30. června 1948. Nového stíhání se tedy mohl dočkat de facto kdokoliv. Podle Pavla Kmocha „*se pravděpodobně počítalo s otevřením velkého množství kauz.*“³⁵⁹ Možnou politizaci „druhé retribuice“ můžeme doložit na příkladu Kamily Schwarcové, u které železnobrodská trestní nalézací komise zastavila řízení dne 16. prosince 1946, protože nezjistila skutkovou podstatu přečinu. V jejím spisu se dočteme o návrhu Místního akčního výboru Národní fronty ve Velkých Hamrech, který požadoval zahájení revize, protože „*proti jmenované bylo zakročeno v únoru (1948, pozn. M. R.) pro její záporný poměr k nynějšímu režimu.*“ Tento požadavek byl zamítnut.³⁶⁰

Ze závažných důvodů bylo možné využít revizi ve prospěch obviněného, a to na příkaz ministerstva vnitra nebo s jeho souhlasem.³⁶¹ V činnosti železnobrodské retribuice se můžeme

³⁵⁸ Podrobněji například KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o Únoru*. Brno. Doplněk 1997. KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha. Panorama 1990.

³⁵⁹ KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 57.

³⁶⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Kamila Schwarcová.

³⁶¹ KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 57.

setkat s případem Františka Sochora, řezníka z Albrechtic, který chtěl ochotně postoupit znovu celé martyrium a žádal revizi vlastního případu, protože odsouzení nepovažoval za správné, považoval se za nevinného a poukazoval na vady v řízení před první instancí. Byl obviněn ze zažádání o německou státní příslušnost roku 1942 a na zasedání trestní nalézací komise dne 18. května 1946 potrestán vězením v délce dvou měsíců (s možností nahradit je pokutou ve výši 4 000 Kčs). O obnovu trestního řízení žádal již 16. června téhož roku, ale bylo zamítnuto trestní odvolací komisí 24. března 1947. Nakonec podal ještě několik stížností a žádostí o nové projednávání případu. Ze spisu nemůžeme vyčíst, zda nakonec revize proběhla, případně s jakým výsledkem. Pouze se dočteme, že Sochor měl sdělit úřadům, zda na revizi trvá.³⁶²

Revize měla účinek zahájení podle „malého retribučního“ dekretu a nebyl proti němu opravný prostředek. Pokud byly trestní nálezy doručeny obviněným až po 4. květnu 1947, považovaly se za včas doručené. Promlčenost přečinu nebyla překážkou pro zahájení revize, muselo se tak stát do 31. července 1948. V neveřejném jednání o ní rozhodovaly tříčlenné komise volené radou okresních národních výborů.³⁶³ Z jablonecké retribuční praxe se nám nedochovaly informace o těchto lidech, ze spisů vyčteme pouze jméno předsedy, a to Josefa Koubovského, kancelářského oficianta, od roku 1948 člena rady Místního národního výboru v Jablonci nad Nisou a předsedy národnostní komise.³⁶⁴ V čele jedné železnobrodské revizní instance stál Kouřil, spolu s ním se jednání účastnili Korda a Horáček.³⁶⁵

V rámci obnovené retribuce nemůžeme opomenout „vládní usnesení ze dne 18. června 1948 o amnestii ve správních věcech trestních,“ vydané při příležitosti zvolení Klementa Gottwalda prezidentem Československé republiky namísto abdikovaného Edvarda Beneše, které mělo zásadní význam pro valnou většinu dosud nevykonaných trestů. Amnestovalo ty, které nepřekročily 1 rok vězení (přičemž toto byla horní hranice „malého“ dekretu) a pokutu do výše 100 000 Kčs. Nutno podotknout, že tyto limity nepřekročilo ani jedno usnesení jablonecké trestní nalézací komise. S podobnou situací se setkáme na Benešovsku i Ostravsku.³⁶⁶ V železnobrodské retribuční praxi máme dochovaný jeden případ, ve kterém pokuta překonala tuto částku, a to až po novém výměru vystaveném revizní komisí.

František Tom, vlastník brusírny skla, se měl provinit udržováním společenského styku

³⁶² SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, František Sochor.

³⁶³ KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 57.

³⁶⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, k. 374, Evidenční listy členů MNV (A – JA).

³⁶⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, Schwarcová.

³⁶⁶ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Disertační práce; KMOCH, Pavel. Diplomová práce.

s Němci, a to pořádáním různých zábav „*jak pro Gestapo tak pro úřednictvo německé národnosti*“, a na svém autě údajně používal německou vlajku s hákovým křížem. Okresní národní výbor v Železném Brodě zároveň udával, že změnil svou živnost na říšský podnik a „*byl postrachem okolí pro jeho drzé vystupování*“, které se mělo bát „*před ním dáti svoje mínění najevo jak ve schůzích společenstva tak soukromě*“. Trestní nalézací komise se usnesla na svém zasedání dnes 6. května 1946 o výměře pokuty ve výši 50 000 Kčs (s možností náhradního trestu odnětí svobody v trvání pěti měsíců). Tom se odvolal a dosáhl snížení částky na 30 000 Kčs (popřípadě tři měsíce vězení). Zemský národní výbor dospěl k závěru, že hospodářské a společenské styky se nepodařilo spolehlivě prokázat. Jeho případ byl obnoven podle „zákona ze dne 25. března 1948 č. 34/1948 Sb., o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti“ a rozšířen o provinění členstvím ve Vlajce. Trestní nalézací komise mu vyměřila pokutu ve výši 150 000 Kčs (s náhradním trestem vězení v trvání 9 měsíců). I tento výměr Tom napadl. Argumentoval tím, že zestátněním jeho podniku se stal „obyčejným“ zaměstnancem a neměl prostředky na zaplacení tak vysoké částky. Trestní odvolací komise u Krajského národního výboru v Liberci potvrdila nález s ohledem na „*správné odůvodnění*“ a snížení částky odmítla s tím, že „*neshledala okolností zvláštního zřetele hodných*“. ³⁶⁷

O revizním řízení na Jablonecku se nedozvíme příliš informací z jednotlivých spisů. K dispozici máme pouze tiskopis o tom, zda bylo revizní řízení zahájeno či zastaveno, zpravidla bez bližšího odůvodnění (zcela výjimečně se setkáme s ruční poznámkou v tiskopisu, která rozhodnutí vysvětlovala, například „trest byl již vykonán“, „Němec“). Výše zmiňovaná amnestie se týkala i těch kauz, ve kterých měl verdikt teprve padnout. V ojedinělých případech tedy bylo do tiskopisu rukou připsáno, že revizní řízení bylo zastaveno, protože by „trest nebyl vykonán“. Revize se týkala 80 dochovaných nálezů Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou. Řízení se zastavilo v 74 případech, revize byla zahájena u 6 osob. Většinou se týkala případů, které skončila osvobozujícím rozsudkem před Okresním soudem. Ale i u těch rozhodla revizní komise o zastavení řízení, přičemž argumentovala obdobně jako okresní soudci, obviněné považovala za Němce nebo obvinění nepovažovala za dostatečně podložená.

Informace k železnobrodské revizi můžeme označit za mnohem omezenější. Pouze u dvou obviněných víme o zahájení revize, případ Františka Toma jsme si představili výše a musíme znovu připomenout, že byl jedním z těch, kteří na ni doplatili. U Františka Krykorky

³⁶⁷ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 22, František Tom.

neznáme výsledek revizního řízení. Pouze se dozvídáme o tom, že jeho spis byl postoupen trestní nalézací komisí Okresnímu soudu v Železném Brodě. 22. srpna 1948 obnovila komise řízení, a to „ze závažných důvodů.“ Údajně se na něj neměla vztahovat ani amnestie. Předsednictvo místní organizace KSČ mělo sdělit informace o jeho chování za okupace a stycích s Němci, ale zajímavostí je, že komise požadovala zprávy o jeho chování od 4. května 1945 do 27. února 1948, o postoji ke Košickému vládnímu programu a především o zapojení do „budovatelského“ programu. Zároveň mělo předsednictvo možnost navrhnout trest.³⁶⁸

Kvůli vyhlášené amnestii můžeme obnovenou retribucí považovat za fiasko. Andrea Lněničková došla k závěru, že „srovnáme-li bombastické vyhlášení revizního retribučního období a jemu předcházející silně negativní kritiku retribucí před únorem 1948 se samotným závěrem na konci roku 1948, vidíme velký rozpor.“ Ve srovnání s ukončením revize, které „proběhlo nenápadně, jaksi do ztracena, výsledky revize ani nebyly využity komunistickou propagandou.“ Z čehož můžeme vyvodit, „že revize ani zdaleka nesplnila komunistická očekávání a spíše představovala jeden z prvních neúspěchů nového režimu. Toto fiasko bylo tak lépe nechat ve veřejné paměti promlčet.“³⁶⁹

4. 12. „Malí“ lidé ve „velkých“ dějinách

„Historie nejsou jen data, místa a války. Jsou to především lidé, kteří zaplňují prostor mezi nimi,“³⁷⁰ Jodi Picoultová se zabývá ve své knize Vypravěčka otázkou viny a odpuštění zločinů druhé světové války, ale její uvedený citát odráží moderní pojetí dějin, které se v současnosti prosazuje třeba ve školách. V popředí dějin je člověk, nikoliv událost. „Malá retribuce“ je toho důkazem.

Kauzy mimořádných lidových soudů a Národního soudu představují politickou elitu a výrazné charaktery kolaborace zastoupené například členy protektorátní vlády a příslušníky gestapa. Spisy trestních nalézacích komisí nelíčí dramatické příběhy „velkých dějin“, ale vypráví příběhy lidové kultury čtyřicátých let dvacátého století a umožňují badateli proniknout do mentality „běžného“ člověka, „každodenní“ kolaborace a proměn významu „občanství“ v letech 1938-1948. Ve výpovědích obviněných se odráží způsob myšlení poválečné společnosti, ve kterém je možné vysledovat určité společné rysy a stereotypy.³⁷¹

³⁶⁸ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, karton 21, dokumenty František Krykorka.

³⁶⁹ LNĚNIČKOVÁ, Andrea. Dizertační práce, s. 62.

³⁷⁰ PICOULTOVÁ, Jodi: *Vypravěčka*, 1. vyd. Praha, Ikar 2014, s. 414. ISBN 978-80-249-2607-0.

³⁷¹ Podrobněji LNĚNIČKOVÁ: Dizertační práce.

„Malá retribuce“ na Jablonecku a Železnobrodsku se diametrálně liší při genderovém pohledu. Pokud budeme vycházet z podacího protokolu vyšetřovací komise, na Jablonecku se evidovalo 2 768 osob spadajících pod „malý retribuční“ dekret, z toho se jednalo o 1 764 žen.³⁷² Trestní nalézací komise v Železném Brodě projednala od března 1946 do ledna dalšího roku 169 případů. Provinít se mělo 119 mužů a 21 žen, u 29 kauz bylo uvedeno pouze číslo.³⁷³

„Malá retribuce“ představuje pestré věkovou škálu obviněných. Materie železnobrodské TNK nevyovídá dostatečně o datech narození vyšetřovaných osob, jablonecká je pro možné statistické zhodnocení sdílnější. Největší počet zdejších stíhaných osob se narodil v první dekádě 20. století. Nejstarší obviněnou se stala v době potrestání devětasedmdesátiletá Karolína Karnethová,³⁷⁴ nejmladší v době zproštění sedmnáctiletý Josef Karneth.³⁷⁵ Můžeme vysledovat jisté stereotypy související s věkem, proviněním a uváděnými důvody spáchání přečinu podle „malého retribučního“ dekretu. Mladší ročníky často uváděly, že se neprovinily na základě vlastní vůle, ale rozhodující slovo mívali rodiče, starší argumentovaly obavami o existenční zajištění.

Železnobrodsko a Jablonecko neoddiskutovatelně spojuje sklářská a bižuterní tradice, o čemž vypovídá profesní zaměření obviněných osob. Většina pocházela z dělnického prostředí a věnovala se sklářství, brusičství, malování skla, pasířství a vzorkářství. S regionálním sortimentem se spojovali také obvinění místní obchodníci. Nemalá pozornost se zaměřovala na národní správce a majitele podniků, kteří bývali napadáni ve svých funkcích pro skutečnou i domnělou kolaboraci s okupačním režimem. Ženy často uváděly, že jsou v domácnosti.

4.12.1. Král komiků a další slavné případy „malého“ dekretu

Osobnosti české kultury se dostaly do hledáčku poválečné radikální veřejnosti, která očekávala potrestání veřejně známých lidí, co si za války žili dobře, a která, slovy J. Pernese, „objektivní hodnocení minulosti hodila za hlavu a preferovala raději líbivá politická hesla,“ což se ukázalo „na příkladu českých herců, obviněných ze spolupráce s Němci – Adiny Mandlové, Lídy Bárové a Vlasty Buriana“.³⁷⁶ Mohli bychom se zamyslet nad tím, jak poznamenal Pavel Kmoch, že „mnozí jiní, u kterých by se byl i podobný důvod našel (např.

³⁷² SOkA Jablonec nad Nisou, fond Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, i. č. 107, kn. 30, Podací protokol OVK 1946–1947.

³⁷³ Trestní komise nalézací ONV v Semilech. Expositura Železný Brod. SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Semily, expositura Železný Brod, přír. č. 26/2010.

³⁷⁴ SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 291, spis Karolína Karnethová.

³⁷⁵ SOkA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, č. k. 299, spis Josef Karneth.

³⁷⁶ PERNES, J. *Dějiny Československa očima Dikobrazu*, s. 15.

účast na manifestaci umělců v Národním divadle), se ale do problémů překvapivě nedostali.³⁷⁷ Měli bychom si uvědomit, že poválečný film spadl pod ministerstvo informací, v jehož čele stál Václav Kopecký, a komunistická strana hledala exemplární příklady kolaborace, přičemž nesmíme opomenout, že za jedno z hlavních kritérií považovala majetkové poměry obviněných.³⁷⁸ Její aktivitou byly potrestány i ty osobnosti, jejichž případy můžeme považovat za více než sporné. A leckdy stačilo pouhé obvinění, aby se nemohly prosadit ve filmovém průmyslu. V tom jim bránila disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků. Měli bychom si uvědomit, že do hledáčku veřejného mínění se nedostaly jen výrazné osobnosti, stíhání mohlo postihnout de facto každého řadového zaměstnance filmového průmyslu.

Tak jako k americkému filmovému snu patří Hollywood, české prostředí má svůj Barrandov. Vznik zdejších ateliérů a rozvoj české kinematografie si spojujeme se jménem Miloše Havla, filmového magnáta a producenta. Pokud se člověk pohyboval ve vyšších kruzích společnosti, třeba kulturních, bylo logické, jestliže se nerozhodl odejít ze své pozice, že se musel do jisté míry setkávat s příslušníky okupační moci. Toho využili vyšetřovatelé po válce a snažili se Miloše Havla zdiskreditovat obviněním z kolaborace s nacisty, přičemž se omílala také jeho homosexuální orientace.³⁷⁹ Možná můžeme za kontroverzní považovat osobní styky mimo pracovní rámec Miloše Havla na soukromých večírcích a pitkách v jeho vile na Barrandově, ale měli bychom si uvědomit, že i taková neformální setkání patří k podnikání ve filmovém průmyslu.

Miloš Havel byl zatčen 2. července 1945, a to na příkaz Komise pro vnitřní národní bezpečnost, a obviněn ze společenského styku s okupanty, z jejich uplácení a usilování o mimořádné odměny či vyznamenání, načež stanul před mimořádným lidovým soudem. Brzy začaly přicházet do Lucerny zprávy od lidí, kterým měl za války pomoci, zachránit je od totálního nasazení poskytnout peníze na odboj a třeba právník Josef Scheiner děkoval za záchranu před transportem do koncentračního tábora Mauthausen. I když ne všichni se vyjadřovali lichotivě o Havlově činnosti. Objevily se zlé jazyky, které vykládaly o tom, že vše dělal jen proto, aby si vytvořil alibi pro případ nouze. Přestože trestní řízení bylo 15. prosince 1947 zastaveno pro nedostatek důkazů, pro Miloše Havla a jeho další kariéru to mělo fatální důsledky. Byl vyloučen z jakékoliv filmové tvorby v poválečném Československu a ztratil Lucernafilm.³⁸⁰

³⁷⁷ KMOCH, P. Diplomová práce, s. 88.

³⁷⁸ HORNÍČEK, J. *Miloš Havel*, s. 106.

³⁷⁹ MOTL, Stanislav. *Mrazy nad Barrandovem*, Rybka Publishers, Praha, 2006, str. 216.

³⁸⁰ Jeho případu se podrobněji věnuje Jana Koželová ve své diplomové práci. KOŽELOVÁ, Jana: *Česká kinematografie v letech 1938–1948 a Miloš Havel*, Diplomová práce, Brno 2014.

Herec Vlasta Burian účinkoval v propagandistickém politickém skeči Hvězdy nad Baltimorem, který parodoval exilovou vládu. Tisk ho inzeroval jako satiru „*na židovskou panamerickou konferenci a na sociální poměry demokratické Ameriky*.“³⁸¹ V něm představoval Jana Masaryka. Vlasta Burian čelil obvinění pro své styky s Němci a byl zadržen v květnu 1945. Třeba i Lída Baarová, ve výpovědi učiněné pod nátlakem ve vazbě, uvedla, že hostil nacistické pohlaváry, a to ze zjištěných úmyslů. Umíme si představit, jak to vyznělo u herce, který si žil za války dobře. Veřejný žalobce, slovy Pavla Kmocha, „*nepodlehl všeobecné hysterii*“³⁸² a mimořádný lidový soud zastavil stíhání, protože neměl dostatek důkazů pro potrestání podle „velkého retribučního“ dekretu. V kopii dopisu ředitele rozhlasu dr. Očadlíka, který psal veřejnému žalobci při mimořádném lidovém soudu, se můžeme dočíst, že výkon Vlasty Buriana byl takový, „*že dodnes mezi pamětníky o něm koluje názor, že to byl výkon sabotážní*“, protože „*mu chyběla zcela osobitost herecká, vtip, atd., takže výkon působil mdle a bezbarvě*.“ Zároveň uváděl, že k vystupování v rozhlase musili herce vždy přemlouvat a sám se neucházel o role.³⁸³

Před trestní nalézací komisí stanul Burian několikrát. Čelil obvinění z přihlášení k říšské příslušnosti, spolupráce a styky s Němci, podporování nacistického režimu. Poprvé dospěla komise k závěru, že obecné šušky nelze považovat za důkazní materiál a zprostila ho obvinění. Až při obnovení řízení se dočkala ta část společnosti, která žádala potrestání osoby v takovém sociální postavení. Trestní nalézací komise mu vyměřila veřejné pokárání, pokutu ve výši 500 000 Kčs a předchozí vazbu legalizovala tříměsíčním odnětím svobody. Burianovo odvolání bylo zamítnuto a herec tak musel nuceně přerušit kariéru. Načas se dostal na práci do dolů. Teprve když přiznal údajnou vinu, mohl se vrátit po několika letech zpátky k milované profesi.³⁸⁴

4.12.2. Ženy a „malý retribuční“ dekret

Postavení žen se měnilo v závislosti na jednotlivých historických obdobích a vývoji společnosti, která spolu s kulturou definuje rozdíly mezi chováním, očekáváním a postoji muže a ženy a přiřazuje jim očekávané sociální role na základě univerzální kategorie, a to

³⁸¹ Hvězdy nad Baltimore (1941). *Panáček v říši mluveného slova stránky přátel rozhlasových her a mluveného slova vůbec* [online]. 2005 [cit. 2015-07-23]. Dostupné z: <http://mluveny.panacek.com/rozhlasove-hry/151-hvezdy-nad-baltimore-1941.html>.

³⁸² KMOCH, Pavel. Diplomová práce, s. 89.

³⁸³ Hvězdy nad Baltimore (1941). *Panáček v říši mluveného slova stránky přátel rozhlasových her a mluveného slova vůbec* [online]. 2005 [cit. 2015-07-23]. Dostupné z: <http://mluveny.panacek.com/rozhlasove-hry/151-hvezdy-nad-baltimore-1941.html>.

³⁸⁴ K osudům Vlasty Buriana např.: JUST, V.: Věc: *Vlasta Burian*.

biologického pohlaví. Jako typický příklad můžeme uvést dělení na mužské a ženské profese. Ačkoliv nesmíme zapomínat, že se podobné stereotypy mění, což můžeme vysledovat například u výrazné feminizace školství.³⁸⁵ Takovou společensko-kulturní podmíněnost označujeme pojmem gender, který patří mezi základní organizační principy lidské společnosti.³⁸⁶

Zájem o „dějiny žen“ nemá dlouhou tradici a vymezení pojmu není zcela jednoznačné. Podle Mileny Lenderové se jedná o pojem, který je „*epistemologicky spíše prázdný, neboť téma ženy je vždy současně tématem muže.*“³⁸⁷ Historie byla v minulosti často popisovaná z pohledu mužů v rolích politiků, zákonodárců a mnohých dalších. Jakou úlohu sehrály ženy v rámci „malé retribuce“? Kterých provinění se dopouštěly nejčastěji? Čím argumentovaly na svou obhajobu? Pokud si položíme tyto a další otázky, uvědomíme si, že poutavou kapitolou se může stát genderový pohled na retribuci a ženská otázka. Ukazuje nám každodennost válečného a poválečného života, postavení žen ve společnosti i v domácnosti a jejich (ne)omezený prostor pro vlastní realizaci.

Případy žen bývají často součástí spisu jiných mužských rodinných příslušníků, manželů, otců i synů.³⁸⁸ Pokud budeme vycházet z jednotlivých kauz, zjistíme, že můžeme vysledovat určité stereotypní jednání, jak v „proviněních proti národní cti“, tak v argumentech volených na obhajobu.

V nepříliš známém českém válečném dramatu režiséra Antonína Kopřivy z roku 1984 s názvem *Až do konce* můžeme zhlédnout scénu, kde je muž českého původu přesvědčován, aby se přihlásil k německé státní příslušnosti, protože má německou ženu a přineslo by mu to jisté výhody jako například lepší bydlení.³⁸⁹ Československo vzniklo jako mnohonárodnostní stát, před rokem 1938 spolu museli Češi a Němci vycházet v každodenním životě, důsledkem toho bylo mnoho smíšených manželství. Takové rodiny se dostaly po rozpadu první republiky do složité situace. Národní příslušnost najednou měla dalekosáhlý význam pro život. Národnostní kategorie mohla být předmětem pragmatické volby, nikoliv vnitřním přesvědčením jednotlivce, která zaručovala materiální a sociální zajištění (práce na určité pozici, bydlení, studium). Takové rozhodnutí zároveň mohlo znamenat ohromné morální dilema a nastalý stres mohl ničit rodinné vztahy. Zároveň tzv. smíšené rodiny musely čelit

³⁸⁵ Více například KAHÁNEK, Jakub: *Fenomén feminizace učitelské profese v prostředí českého školského systému*, Diplomová práce, Liberec 2012.

³⁸⁶ Podrobněji například GEIST, Bohumil: *Sociologický slovník*, Praha, Victoria Publishing 1992, ISBN 80-85605-28-7.

³⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 1. vyd. Praha, NLN 2009, ISBN 978-80-7106-988-1.

³⁸⁸ Ke stejnému závěru došel v diplomové práci také Jiří Louda. LOUDA, Jiří. Diplomová práce, s. 73.

³⁸⁹ *Až do konce*, režie Antonín Kopřiva, 1984.

předsudkům společnosti a v neojedinělých případech i nejbližšího okolí. Proto bychom se mohli dívat na retribuci z pohledu manželek a matek.

Emilie Hollmanová čelila obvinění z přihlášení k německé národnosti. Hájila se složitým soužitím s Rudolfem Hollmanem, německé národnosti, za kterého se provdala roku 1923, měla s ním dvě děti a tři roky po svatbě koupili společně hospodářství v Pulečném, ze kterého každý vlastnil polovinu. Jejich vztah se začal rozpadat poté, co se manžel seznámil s Němkou Johanou Šperlichovou, odstěhoval se od rodiny, rozprodával její inventář a nakonec se rozvedli roku 1938. Podle výpovědi obviněné byla i po rozvodu napadána bývalým manželem a tchánem kvůli českému původu. K německé národnosti se měla přihlásit roku 1941 kvůli obavám o majetek. Okresní soud v Jablonci nad Nisou ji zprostil obvinění dne 2. září 1947, a to na základě pozitivních výpovědí svědků v její prospěch Františky Mužákové a Rudolfa Masopusta, zároveň JUDr. Jan Kotva došel k závěru, že se přečinu dopustila ze strachu a proti své vůli.³⁹⁰

Pokud se zaměříme na postavení žen během druhé světové války, zjistíme, že se často odvozovalo od smýšlení muže. Berta Hübnerová čelila obvinění podle „malého retribučního“ dekretu, protože se měla nechat vědomě přihlásit roku 1939 k německé národnosti, a to svým manželem Engelbertem Hübnerem, s kterým byla sezdána od roku 1934. Okresní soudce Jaroslav Kubů zastavil řízení dne 21. října 1947 s tím, že přihlédl k výpovědi obviněné, která tvrdila, že sčítací arch vyplnil její manžel a ona mu zvolenou národnost vytýkala, přičemž ale jako manželka Němce měla mít stejnou. Zároveň tvrdila, že její muž se obával politického pronásledování.³⁹¹

Pro ženy se mohlo stát problémem neplánované početí potomka s mužem německého původu.³⁹² Marta Langová porodila roku 1931 dítě, jehož otcem se stal Němec Rudolf Lang. Protože její rodiče měli vystupovat proti smíšenému sňatku, žili spolu do roku 1939, podle jejích slov, v „konkubinátu“. Z její výpovědi vyplynulo, že po záboru pohraničních oblastí nebylo německé okolí k takovému svazku benevolentní a musela si vybrat mezi rozchodem a sňatkem. Protože považovala partnera za loajálního vůči osobám české národnosti, což dokazovala tím, že se jí zastával před nacisty a jeho rodiči, s kterými měla mít problémy pro český původ, vzala si ho, čímž podle svých slov následně získala německou národnost. Okresní soudce Kubů došel na zasedání dne 10. října 1947 k závěru, že se dopustila

³⁹⁰ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 271, Emilie Hollmanová.

³⁹¹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 271, Berta Hübnerová.

³⁹² Několik následně uvedených případů se věnuje provinění přihlášení k německé národnosti. Specifickým proviněním se stala tzv. horizontální kolaborace, tedy milostný a intimní poměr mezi Čechy a Němci, který mohl být prokázán právě těhotenstvím. Této problematice se věnuje samostatná kapitola.

„provinění proti národní cti“ pod nátlakem, protože jako žena nemohla vydržet.³⁹³

Růžena Šturmová se měla provinit přihlášením k německé národnosti. Podle jejích slov se jednalo o důsledek uzavření manželství s Němcem Jaroslavem Naschwitzem, s kterým přišla do jiného stavu a nechtěla, aby se dítě narodilo nemanželské. Přestože okresní soudce Kubů došel během přelíčení konaném dne 30. října 1947 k závěru, že její jednání neodpovídalo řádnému češství, zprostil ji obvinění na základě promlčení přečinu.³⁹⁴

Okolí vyvíjelo tlak také na děti ze smíšených manželství, proto můžeme na retribuci pohlížet optikou dívek – žákyň. Marta Linková stanula před okresním soudem dne 10. června 1947 kvůli přihlášení k německé národnosti a členství v BDM. JUDr. Jan Kotva zastavil řízení s tím, že přihlédl k výpovědím obviněné a několika svědků, kteří se shodovali, že na Linkovou byl vyvíjen nátlak kvůli německému původu otce Josefa, který jí roku 1939 zapsal do sčítacího archu národnost německou. Linková zároveň uvedla, že navštěvovala čtvrtý ročník měšťanské školy a obávala se německé učitelky Reckziegllové, která jí měla pohrozit nedokončením vzdělávání, pokud se nepřihlásí do spolku.³⁹⁵

Výhody plynoucí z volby německé státní příslušnosti jsme si nastínili výše. Zkusme si představit staršího člověka, který žije sám, pobírá různé příspěvky a je mu nabídnuta výhodnější alternativa. Příkladem může být kauza Eleonory Mastníkové, která se měla provinit členstvím ve Frauenschaftu. Okresní soudce ji zprostil dne 8. července 1947 s ohledem na její výpověď, ve které odpřisáhla, že do organizace nevstoupila z vlastní vůle, ale zapsali ji, protože pobírala sociální dávky ve výši 30 RM a díky spolku získala 15 RM navíc. Soudce dospěl k závěru, že jako „osoba stará“ byla závislá na obecné dobročinnosti, což se jí nemůže vyčítat.³⁹⁶

Výše jsme si představili především ženy, které se provinily přihlášením k německé národnosti. Výraznou pozornost veřejnosti budily navázané milostné či intimní styky česko-německých dvojic, pro který užíváme termín Benjamina Frommera tzv. horizontální kolaborace, tedy bližší kontakt s osobou, jejíž rasu či národnost označily státní orgány za nevhodnou. Jak uvádí Frommer, tohoto přečinu se dopouštěly nejčastěji ženy.³⁹⁷ Případy mužů, pokud se vyskytly, bývaly posuzovány benevolentněji. Můžeme považovat za logické, řečeno slovy Pavla Kmocha, „že byli německými muži v určitém postavení „loveny“ spíše Češky, než že by společensky nadřazené Němky učarovaly českým mužům.“ Druhý důvod

³⁹³ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 271, Marta Langová.

³⁹⁴ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 271, Růžena Šturmová.

³⁹⁵ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 271, Marta Linková.

³⁹⁶ SOKA Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou, karton 271, Eleonora Mastníková.

³⁹⁷ FROMMER, B. *Národní očista*, s. 272.

můžeme spatřovat v tom, že retribuční aparát spravovali především muži, proto lze podle Kmocha mluvit o jakési „národní žárlivosti“.³⁹⁸

Přímá svědectví o intimním sblížení můžeme považovat za ojedinělá. Ženy bývaly viděny za přítomnosti německých mužů v kavárnách, na procházkách a dalších dostaveníčkách, což vedlo k šuškanám a všelijakým pomluvám. Svě by o tom mohly vyprávět krásky filmového plátna Lída Baarová a dlouhou dobu nerozlučné kamarádky Adina Mandlová s Natašou Gollovou, které si podle obvinění zavdaly s německou kinematografií a příslušníky německé okupační moci.

Lída Baarová byla trnem v oku zejména pro vztah s říšským ministrem propagandy Joesephem Goebbelsem. Který svého času údajně uvažoval o rozvodu, a tak měl zasáhnou přímo Adolf Hitler. Před takovým poměrem ji měla varovat rodina i kamarádka Adina Mandlová. Možná z nevyzrálosti a třeba i z lásky tomu alespoň zpočátku nevěnovala pozornost. Přeci jen se zamilovala do Goebbelse v době, kdy nebyl válečný zločinec, ale kdy ho přijímali diplomaté celého světa. Ze strachu z možných následků prehla v dubnu 1945 do Německa, což ji pravděpodobně zachránilo před lynčováním „spravedlivého lidu“, ale Američané ji vrátili zpátky. Téměř rok a půl byla vyslýchána a vězněna na Pankráci. Obvinění se neprokázalo, a tak potrestána nebyla. Roku 1948 se jí podařilo emigrovat a na své herecké úspěchy poměrně dobře navázat. Přesto můžeme hovořit o krutém trestu. Baarová se vyhnula veřejnému lynčování, ale její matka zemřela na infarkt během jednoho z výslechů, sestra Zorka Janů spáchala sebevraždu poté, co ji kolegové vyhodili z divadla jako sestru kolaborantky Lídy Baarové, a otec přišel o nohu, když zanedbal zánět.³⁹⁹

Ještě během války se objevily šuškaný a barvitě historky o vztazích Adiny Mandlové s vlivnými německými muži, dokonce se zastupujícím říšským protektorem K. H. Frankem. Taková pomluva se šíří jako stepní požár a barvitě historky inspirovaly režiséra Vladimíra Slavínského, aby natočil film *Přítelkyně pana ministra*.⁴⁰⁰ Mandlová přecházela fámy s nadhledem, což dokázala už jen tím, že přijala roli Julinky Svobodové, hlavní protagonistky filmu.

Mandlová byla zatčena pod obviněním, že přijala německou státní příslušnost. Během dlouhodobého a opakovaného věznění na Pankráci se přidávala další obvinění. Mimo styků s nacisty čelila obvinění z účinkování v německých filmech. Ve skutečnosti hrála pouze v

³⁹⁸ KMOCH, P. Diplomová práce, s.

³⁹⁹ Podrobněji k osudu Lídy Baarové BAAROVÁ, Lída *Útěky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 2009. ISBN 978-80-87391-21-1; MOTL, Stanislav. *Prokletí Lídy Baarové*. Praha 2002; BAAROVÁ, Lída. *Života sladké hořkosti*. Ostrava 1998.

⁴⁰⁰ *Přítelkyně pana ministra*, režie Vladimír Slavětinský, Protektorát Čechy a Morava 1940.

jednom, Svěřuji ti svoji ženu,⁴⁰¹ a to pod pseudonymem Lil Adina. Nakonec se přidala informace o provedeném potratu. Případ Adiny Mandlové se táhl roky. Trestní nalézací komise rozhodla, že za styky s Němci a účinkování v německém filmu měla zaplatit pokutu ve výši 100 000 Kčs (popřípadě strávit čtyři měsíce ve vězení) a k tomu jí vyměřila trest veřejného pokárání a odnětí svobody v trvání dvou měsíců. Mandlová se odvolala proti vynesnému trestnímu nálezu. Vina byla potvrzena roku 1951, ale komise zrušila veřejné pokárání a udělenou pokutu, zůstal „pouze“ trest na svobodě. Nesmíme opomenout, že delší dobu pobyla ve vazbě.

Nepřekvapí nás, že stigma kolaborantky se s ní spojovalo i další roky. Oficiální politika ji dávala za příklad kolaborace s Němci a její herecká hvězda zhasínala. Disciplinární rada Svazu československých filmových pracovníků ji vyloučila z filmové a divadelní akademie, což potvrdila také očistní komise. Musíme pochopit, že herectví bylo jejím životem. Provdala se za Josefa Kočvářka, válečného pilota, který sloužil u RAF a měl anglické občanství. Sňatkem ho získala také a odjela s ním do Londýna. Ve filmu se už neprosadila, a to s ohledem na špatný akcent. O jejím životě plném zvrátů si můžeme přečíst v memoárech Dneska už se tomu směju.⁴⁰²

Stejně tak Nataše Gollové vyčítala poválečná společnost styky s Němci a účinkování v jediném „nepřátelském“ filmu. Možná aby odčinila vinu, odjela jako dobrovolnice do Terezína, kde se nakazila skvrnitým tyfem. Přestože nebyl vyřčen odsuzující nález, můžeme vysledovat potrestání formou zákazu hraní na pražských scénách. Když se provdala za režiséra Karla Konstantina, odjela s ním do Českých Budějovic a hrála tam.⁴⁰³

Jako perličku z kuloáru můžeme uvést fakt, že přátelství Mandlové s Gollovou narušil Wilhelm Söhnel, sudetský Němec, právní poradce oddělení kulturně-politických záležitostí Úřadu říšského protektora, který se stal milencem obou hereček.⁴⁰⁴ Složitější životní podmínky z pohledu poválečného práva nakonec zasáhly obě ženy. Po válce byl sice Söhnel zatčen kvůli majetkovému poškození firmy Moldaviafilm, ale trestní stíhání byla zastaveno „z důvodu převažujícího veřejného zájmu na odsunu obžalovaného“. Přestože se jednalo o člena NSDAP, který arizoval filmový průmysl, k vysídlení nakonec nedošlo, Söhnel dostal československé státní občanství zpět, až roku 1948 emigroval do Německa. Můžeme se domnívat, že na tom měly výrazný podíl výpovědi osobností českého filmu, které na něj

⁴⁰¹ *Svěřuji ti svou ženu*, režie Kurt Hoffmann, Německo 1943.

⁴⁰² MANDLOVÁ, Adina. *Dneska už se tomu směju*. Toronto 1977.

⁴⁰³ Více například CIBULKA, Aleš. *Nataša Gollová: život tropí hlouposti*. 1. vyd. Lidice: Sláfk, 2002. ISBN 80-86631-00-1.

⁴⁰⁴ K jeho působení ve filmovém průmyslu podrobněji např. BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. Praha. Karolinum 2003, s. 86–88.

vzpomínaly „jako na příjemného člověka, který se snažil českému filmu pomáhat a zachovat jeho samostatnost.“⁴⁰⁵

5. Závěr

Pokud se zajímáme o poválečné uspořádání Československa, neměli bychom opomíjet problematiku potrestání válečných zločinců. Badatelé se zabývali tématem retribuce do listopadu 1989 jen sporadicky. Často se zaobírali pouze otázkou dekretů prezidenta republiky. Musíme si uvědomit, že hlubšímu a nestrannému poznání tématu bránila politická situace, která výzkum limitovala omezeným přístupem k archivním pramenům.

S koncem druhé světové války se radikalizovala nálada obyvatelstva a hněv se obrátil proti skutečným i domnělým provinilcům, viníkům válečných zločinů, udavačů českého obyvatelstva, spolupracovníků gestapa a třeba i těm, kteří se přihlásili k německé národnosti. Cílem násilných aktů, tzv. poválečných excesů, se stávali členové ozbrojených složek i civilisté, Němci i Češi. Přestože jistou míru násilí můžeme považovat za očekávaný krok, nesmíme opomíjet, že leckdy nešlo o „spravedlivou odplatu“, ale o úmyslné zakrytí vlastního provinění. Tato radikalizace přinesla velké množství pozatýkaných osob. Situace se stala neúnosnou ve chvíli, kdy přeplněné věznice praskaly ve švech.

Pozornosti badatelů se těšila dlouhou dobu především „velká retribuce“. Na základě „deketu presidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech“ začaly vykonávat spravedlnost mimořádné lidové soudy, před kterými stanuli představitelé výrazné kolaborace a okupační moci. Internovaní začali být vyšetřováni na základě „velkého retribučního“ dekretu. Jablonecké případy řešil Mimořádný lidový soud v Liberci, železnobrodské Mimořádný lidový soud v Mladé Boleslavi.

Skutečný problém nastal ve chvíli, kdy značné množství obviněných muselo být propuštěno na svobodu, protože se neprovinili podle paragrafů „velkého“ dekretu. Neměli bychom opomíjet, že společnost očekávala trest a při tomto propouštění dávala najevo nespokojenost s prací vyšetřovacích orgánů. Pokud budeme vycházet z jablonecké a železnobrodské retribuční praxe, stávalo se, že místní národní výbory, pobočky Svazu osvobozených politických vězňů nebo i závodní rady zasílaly stížnosti na „volně se pohybující zrádce.“ Řešením se stalo vydání „deketu presidenta republiky č. 138/1945 Sb. o

⁴⁰⁵ KOŽELOVÁ, Jana. Diplomová práce, s. 53.

trestání některých provinění proti národní cti,“ který měl postihnout menší přečiny, především diskutované renegátství.

Badatelé dlouho věnovali pozornost právě „velké retribuci“ a jednotlivým kauzám Národního soudu, který stíhal protektorátní elitu zastoupenou vládou a novináři písíicemi podle rétoriky okupační moci. Pokud se začneme zabývat „malým retribučním“ dekretem a jeho aplikováním v regionální praxi, zjistíme, že se jedná o neméně zajímavé téma představující každodenní kolaboraci „obyčejných“ lidí, kteří jsou nedílnou součástí velkých dějin.

Především bychom si měli uvědomit, že tato právní norma vyšla téměř půl roku po skončení druhé světové války v Evropě a se zpětnou platností určila, které činy nebyly v souladu „s chováním řádného a uvědomělého Čecha“ a měly být potrestány během „doby zvýšeného ohrožení republiky.“ Jistě nás zaujme, že tato doba skončila více než půl roku po skončení války v Evropě. Při bádání mezi trestními spisy neunikne naší pozornosti jako zajímavé téma „horizontální kolaborace,“ tedy milostné a intimní styky Čecha a Němky nebo Češky a Němce. Svě by nám o tom mohli vyprávět hvězdy českého filmového plátna Adina Mandlová, Lída Baarová a Nataša Gollová.

Bylo by nemístné pohlížet na retribuci jako na černobílý obraz. Přeci jen lidé nejsou pouze dobří a pouze špatní. I přes určité extrémní retribuční nemůžeme opomenout jistou snahu o spravedlivé potrestání skutečných viníků. Můžeme vycházet z dochovaných trestních nálezů, které ukazují, že trestní nalézací komise posuzovaly obvinění z různých úhlů pohledu a zohledňovaly sociální postavení stíhaných osob, kontext spáchání přečiny a rozhodně vždy nevěřily každému došlému udání, která bývala motivována zjištnými úmysly nebo osobní mstou v rozjitřených sousedských vztazích. V dobovém kontextu skončila většina případů zastavením řízení.

Nemělo by nás překvapit, že provinění do určité míry závisela na specifické povaze každého regionu, především se jednalo o hospodářské charakteristiky a národnostní složení obyvatelstva. Můžeme vysledovat rozdíly mezi trestními nalézacími komisemi v pohraničních oblastech a ve vnitrozemí. Na Jablonecku se nejčastěji řešilo přihlášení k německé národnosti, na Železnobrodsku členství ve fašistických organizacích a styky s Němci, společenské i hospodářské. O tom, nakolik tento jev platil v republikovém kontextu, se budeme moci přesvědčit na základě jednotlivých lokálních sond do činností trestních nalézacích komisí. Na druhou stranu se jednalo o regiony po ekonomické stránce velmi podobné, zaměřené na sklářský a bižuterní průmysl. Proto můžeme vysledovat propojení v podobě obchodních styků. Tato spojitost regionů se odrazila také v profesním zaměření obviněných osob, z větší části se jednalo o dělníky, kteří se zabývali sklářstvím, pasířstvím, malováním skla a výrobou

bižuterie.

Retribuce se neoddiskutovatelně propojovala s řešením „nepřátelských“ minorit a vysídlením německého etnika. Proto se nedílnou součástí šetření stala problematika národnosti a státní příslušnosti. Ale jak ukázala praxe, tyto pojmy se často významově mísily a ne vždy řádně zjišťovaly. Národnost považujeme v současnosti za subjektivní volbu každého jedince. Tehdejší státní aparát se snažil určit „správnou“ národnost objektivně. Její volba se mohla stát po druhé světové válce osudnou.

Pokud se podíváme na retribuci v obou regionech z genderového hlediska, na Jablonecku převažovaly ženy, na Železnobrodsku muži. Obě oblasti se lišily v množství případů spadajících pod „malý retribuční“ dekret. Vyšetřovací komise v Jablonci nad Nisou se zabývala celkem 2 768 případy, z toho 1 764 připadlo na ženy. 457 kauz postoupila přímo jablonecké TNK, z toho se jednalo o 227 mužů. Nemalou část přečinů musel dořešit příslušný okresní soud, který získal 2 155 případů, a z toho 1 446 žen. Poměr mezi ukončenými a neukončenými kauzami se jeví na první pohled jako markantní. Nejvíce práce měla místní vyšetřovací komise od jara 1947, kdy se snažila předat včas co největší množství osob k potrestání před skončením činnosti TNK. Na Železnobrodsku se situace vyvíjela pravděpodobně klidněji, alespoň tak můžeme soudit podle dochovaných materiálů. Již na podzim 1946 se objevily zprávy, které naznačovaly, že zbývá k dořešení posledních několik případů. Přehled zasedání TNK končí 2. lednem 1947. Podle dochovaných trestních nálezů se konala do 4. května 1947 ještě další jednání. Přehled obsahuje celkem 169 případů, z toho se jednalo o 119 mužů, 21 žen a 29 osob se skrývalo pouze pod čísla. Tento seznam jistě nemůžeme považovat za úplný, pokud budeme vycházet z dochovaných výkazů od března do 10. října 1946, železnobrodská trestní nalézací komise projednala 249 případů.

Pokud bychom se podívali na vynesená rozhodnutí v obou regionech, ze 457 kauz předaných jablonecké TNK se dochovalo 128 trestních nálezů, ve 104 případech rozhodla o potrestání. Z případů předaných okresním soudům se dochoval pouze jeden odsuzující verdikt. Podle dochovaných výkazů od března do 10. října 1946 projednala železnobrodská trestní nalézací komise 249 případů, u 141 osob zastavila trestní řízení, potrestala 101 osob a sedmkrát uložila jiná opatření (pět obviněných zemřelo, jeden byl předán Okresnímu národnímu výboru v Turnově a poslední mimořádnému lidovému soudu). Za zmiňované období komise neprojednala, pravděpodobně je ukončila později, 34 případů. Z činnosti železnobrodské komise se dochovalo pouze 67 trestních nálezů a listů s rozhodnutími, a to 57 odsuzujících. Neznámý výsledek nalezneme u jednoho spisu. Z těchto 67 případů se jednalo o 18 žen, komise nepotrestala 4 z nich. Jednotlivé TNK se lišily při vyměřování trestů, můžeme

důvodně předpokládat, že každý případ posuzovaly individuálně.

Od začátků můžeme retribuci chápat jako nástroj politiky. Výrazný politický nádech získala po vydání „zákona ze dne 25. března 1948 č. 34/1948 Sb., o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti“, kterým se mohlo obnovit řízení u jakéhokoliv případu. Tuto „druhou retribuci“ nehodnotíme úspěšně, a to s ohledem na vyhlášenou amnestii, která zprošťovala většinu obviněných. V Železnobrodské praxi jsme se setkali pouze s jedním případem, ve kterém trest musel být vykonán.

Jako primární zdroj posloužily fondy uložené ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou týkající se „malé retribuce“. Přestože matérie Trestní nalézací komise v Železném Brodě není obsáhlá, nejedná se o materiál nezajímavý. Můžeme vysledovat zajímavosti týkající se například odměňování členů komise formou finančních náhrad za ušlé mzdy nebo pátrání po členech fašistické organizace Vlajka.

Možnosti dalšího výzkumu jsou stále velmi rozsáhlé. Vytvoření republikového průměru závisí na míře zpracování trestních nalézacích komisí v jednotlivých regionech. Zároveň můžeme pozornost zaměřit na dílčí témata retribuce, jedná se například o postavení žen, německou menšinu, vztah politiky a potrestání válečných přečinů. Stále se jedná o téma méně známé široké veřejnosti, proto je možné postupně téma začleňovat do výuky dějepisu na základních i středních školách.

6. Použité prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond: Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond: ONV Semily, expositura Železný Brod

Internetové zdroje:

Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv – Ministerstvo vnitra České republiky. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. © 2015 [cit. 2015-09-10]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/>

Soudobý tisk:

Jablonecká pravda, ročník 1945

Stráž severu, ročník 1945 – 1947

Současný tisk:

HUJEROVÁ, Kateřina: Představujeme partnerské město Kaufbeuren, in: *Jablonecký měsíčník: radniční zpravodaj pro občany města Jablonec nad Nisou*, listopad/2009, s. II

KAŠPAR, Jan: Jablonečtí starostové. Z minulosti města, in: *Jablonecký měsíčník: radniční zpravodaj pro občany města Jablonec nad Nisou*, listopad/2006, s. 15

LNĚNIČKOVÁ, Andrea – CHROBÁK, Jakub: Malý dekret, in: *Tvar*, 20/1999, s. 5

VOSTŘÁK, Václav: Jablonec nad Nisou v letech 1945 - 1946, in: *Jablonecký měsíčník: radniční zpravodaj pro občany města Jablonec nad Nisou*, prosinec/2006, s. 20

Vydané prameny:

BAAROVÁ, Lída: *Života sladké hořkosti*, 3., dopl. vyd. Ostrava, Librex 1998, ISBN 80-7228-008-2

FUSEK, Jaroslav: *Provinění proti národní cti*. Praha 1946

HŮRSKÝ, Josef: *Zjišťování národnosti*. Praha 1947

JECH, Karel – KAPLAN, Karel (edd.): *Dekrety prezidenta republiky 1940 - 1945. Dokumenty*, Brno – Praha: Doplněk – Ústav pro soudobé dějiny 2002

- MANDLOVÁ, Adina: *Dneska už se tomu směju*. Toronto 1977
- MATOUŠKOVÁ, Markéta (ed.): *Benešovy dekrety I., II.*, Praha: Adonai, 2002
- Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý na první schůzi vlády dne 5. dubna 1945 v Košicích*, Praha 1945
- Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Praha: Československá statistika 1930
- STACH, Jindřich: *Provinění proti národní cti a jejich trestání podle dekretu presidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 138 Sb.* Brno 1946
- ŠEBESTÍK, Josef – LUKEŠ, Zdeněk: *Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce*. Praha 1946

Literatura

- ARBURG, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*, 1. vyd. Středokluky, Zdeněk Susa 2011, ISBN 978-80-86057-67-5
- ARBURG, Adrian – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*, 1. Vyd. Středokluky, Zdeněk Susa 2011, ISBN 978-80-86057-67-5
- ARBURG, Adrian – STANĚK, Tomáš, *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*, 1. Vyd. Středokluky, Zdeněk Susa 2011, ISBN 978-80-86057-67-5
- ARBURG, Adrian a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, 1. Vyd. Brno, Maticе moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy 2010, ISBN 978-80-86488-70-7
- BENEŠ, Zdeněk a kol.: *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*, 2. vyd. Praha, Gallery 2002, ISBN 80-86010-60-0
- BLAIVE, Muriel – MINK, Georges (edd.): *Benešovy dekrety. Budoucnost Evropy a vyrovnání se s minulostí*, Praha, CEFRES 2003, ISBN 80-86569-65-9 (brož.)
- BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945 - 1948)*, 1. vyd. Šenov u Ostravy, Tilia 1998, ISBN 80-86101-07X
- BRANDES, Detlef: *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*, München: R. Oldenbourg 2008, ISBN 978-3-486-58742-5 (váz.)

- BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*, 1. vyd. Praha, Academia 2008, ISBN 978-80-200-1637-9
- BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci: 1918–1938*, 1. vyd. Praha, Academia 2006, ISBN 80-200-1440-3
- BUBENÍK, Jaroslav – KŘEŠŤAN, Jiří: Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický. Zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky. In: *Paginae historiae*, 1. vyd. Praha, Státní ústřední archiv 1995/3, dostupné z: http://www.nacr.cz/Epubl/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_04.pdf
- COUDENHOVE – KALERGI, Barbara – RATHKOLB, Oliver (edd.): *Die Beneš – Dekrete*, 2. Aufl. Wien, Czernin 2002, ISBN 3-7076-0146-3
- ČEPIČKOVÁ, Jana: *Trestní nalézací komise Nymburk 1945–1948*, Diplomová práce, Brno 2010
- ČERVINKOVÁ, Zdeňka: *Trestní nalézací komise Trutnov*, Diplomová práce, Liberec 2012
- Emmert, František: *Dvojitý občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938–1945*, Bakalářská práce, Brno 2008
- FRANKL, Michal: *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století*, 1. vyd. Praha, Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy 2013, s. 109. ISBN 978-80-87366-28-8. Dostupné z: http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/2-09_Scitani_lidu.pdf.
- FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, 1. vyd. Praha, Academia 2010, ISBN 978-80-200-1838-0
- GEIST, Bohumil: *Sociologický slovník*, Praha, Victoria Publishing 1992, ISBN 80-85605-28-7
- HAMPLOVÁ, Zuzana: *Trestní nalézací komise Nymburk*, Bakalářská práce, Liberec 2011
- HAVLÍČKOVÁ, Petra: *Tábory na Jablonecku 1945–1947*, Bakalářská práce, Brno 2006
- HULVA, Radek: *Provinění proti národní cti podle tzv. malého dekretu v okrese Opava-Venkov v letech 1945–1948*, Diplomová práce, Opava 2002
- CHROBÁKOVÁ LNĚNIČKOVÁ, Andrea: *„Malý“ retribuční dekret v Ostravě 1945–1948*, Disertační práce, Brno 2011
- JANSA, Luděk: *Malý retribuční dekret v Brně 1945–1948*, Diplomová práce, Brno 2011
- JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku*. 1. vyd. Praha, Prostor 2008, ISBN 978-80-7260-206-3
- JARKOVSKÁ, Lucie: Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice? In: PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol. (eds.): *Okupace, kolaborace, retribuční*, 1. vyd. Praha, Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO 2010, s. 188–198, ISBN 978-80-7278-529-2

- JIŘÍK, Václav: *Nedaleko od Norimberku. Z dějin retribučních soudů v západních Čechách*, 1. vyd. Cheb, Svět křídel 2000, ISBN 80-85280-68-X.
- JUDT, Tony: *Poválečná Evropa: Dějiny od roku 1945*, 1. vyd. Praha, Slovart 2008, ISBN 978-80-7391-025-9
- JUST, Vladimír: *Věc: Vlasta Burian*, 1. vyd. Praha, Rozmluvy 1991, ISBN 80-85336-04-9
- Historie sčítání. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 17.4. 2014 [cit. 2014-07-07]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/historie_scitani
- HRACHOVÁ, Ivana: *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948*, Rigorózní práce, Hradec Králové 2007
- KÁBRT, Jan a kol.: *Latinsko/český slovník*, dotisk 1. vyd. Praha, Leda 2000, ISBN 80-85927-82-9
- KAHÁNEK, Jakub: *Fenomén feminizace učitelské profese v prostředí českého školského systému*, Diplomová práce, Liberec 2012
- KASAN, Daniel: *Trestní nalézací komise Dvůr Králové nad Labem*, Bakalářská práce, Liberec, 2012
- KAŠPAR, Jan: *Jablonec nad Nisou. Stručný průvodce sedmi stoletími města*, 1. vyd. Jablonec nad Nisou, Městský úřad v Jablonci nad Nisou, SOkA v Jablonci nad Nisou, Městská galerie MY v Jablonci nad Nisou 2006
- KLIMEŠ, Lumír: *Slovník cizích slov*, 3. upr. vyd. Praha, SPN 1986, ISBN 14-575-86
- KMOCH, Pavel: *"Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Diplomová práce, Liberec 2012
- KMOCH, Pavel: *"Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, 1. vyd. Praha, Academia 2015, ISBN 978-80-200-2475-6
- KMOCH, Pavel: „Malá retribuce“ 1945-1948. Trestní a nalézací komise v Benešově, in: *Historica Olomucensia, Sborník prací historických*, roč. XXIX, 2012, č. 41 s. 259–283, ISSN 1803-9561
- KMOCH, Pavel: KSČ a „malá retribuce“, in: VÁCHOVÁ, Jana (ed.): *Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus*, 4/2011, s. 7–64, Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky 2012
- KMOCH, Pavel – LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Pomsta nebo spravedlnost? Trestní nalézací komise v českých zemích, in: *Fontes Nissae*, roč. XII, 2011, s. 185–206
- KOČOVÁ, Kateřina: Druhá retribuce. Činnost Mimořádných lidových soudů v roce 1948, in: *Soudobé dějiny*, roč. 12, 2005, č. III.-IV, s. 586-619, ISSN 1210-7050
- KOČOVÁ, Kateřina: *Činnost mimořádných lidových soudů. MLS Česká Lípa, Liberec a*

Litoměřice, Disertační práce, Hradec Králové 2006

KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Mimořádný lidový soud v Liberci a pobočné koncentrační tábory KT Gross-Rosen, in: *Fontes Nissae*, Liberec, Technická univerzita 2006, s. 124-145.

KOČOVÁ, Kateřina – KUČERA, Jaroslav: „Sie richten statt unser und deshalb richten Sie hart" Die Abrechnung mit deutschen Kriegsverbrechern in der Tschechoslowakei, in: *Transnationale Vergangenheitspolitik. Der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechern in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg*, hg. v. Norbert Frei, Göttingen 2006, s. 438–473

KOČOVÁ, Kateřina: Mimořádný lidový soud v Liberci a firma Johann Wolfgang Liebig a Comp., in.: *Fontes Nissae*, č. 6/2005, s. 86–115

KOLOCOVÁ, Petra: *Politické procesy 50. let – kauza Josef Veverka*, Bakalářská práce, Liberec 2012

KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, 1. vyd. Praha, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů 2011, ISBN 978-80-87211-50-2

KOVAŘÍK, David: *Malý“ retribuční dekret v Ostravě 1945-1948*, Disertační práce, Brno 2011

KOŽELOVÁ, Jana: *Česká kinematografie v letech 1938–1948 a Miloš Havel*, Diplomová práce, Brno 2014

KRYNDLEROVÁ, Tereza: *Ženy před trestní nalézací komisí v Hradci Králové v letech 1945-1948*, Diplomová práce, Hradec Králové 2011

KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, Praha, Linde 2009, ISBN 978-80-7201-741-6

KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, 1. vyd. Praha, Linde 2002, ISBN 80-7201-352-1

KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol.: *„Sudety“ pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem, Albis international 2002, 80-86067-66-1

KŮRKOVÁ, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*, Diplomová práce, Brno, 2011

KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan: *Obžalována je vláda*, 1. vyd. Praha, Themis 1999, ISBN 80-85821-68-0

LENDEROVÁ, Milena: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 1. vyd. Praha, NLN 2009, ISBN 978-80-7106-988-1

LOUDA, Jiří: *Trestní nalézací komise Turnov*, Bakalářská práce, Liberec 2011

LOUDA, Jiří: *„Malá retribuce“ na Semilsku. Trestní nalézací komise Turnov, Semily a*

Jilemnice, Diplomová práce, Liberec 2013

LOUDA, Jiří: *Tzv. malá retribuce na Semilsku: Postavení žen a osob německé národnosti před TNK na Semilsku*, příspěvek na Celostátní vědecké studentské konferenci, KHI FPE ZČU, Plzeň, 11–12. 4. 2013

LOZOVIUK, Petr: *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*, 1. vyd. Pardubice, Univerzita Pardubice 2005. ISBN 80-7194-752-0

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – KMOCH, Pavel: *Zakázaná láska. Trestní postih milostných vztahů v letech 1935–1948*, in: MÄRC, J. a kolektiv: *Žena jako subjekt a objekt dějepisného vyučování (Genderová tematika ve výuce dějepisu)*, 1. vyd. Ústí nad Labem, UJEP 2010, ISBN 978-80-7414-367-0

MACHALA, Jan: *Projevy antisemitismu v případech projednávaných Trestní nalézací komisí v Holešově*, in: *Židé a Morava. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 9. listopadu 2005*, Kroměříž, Muzeum Kroměřížska 2006, ISBN 80-85945-46-0, s. 238–250

MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav (edd.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*, 1. vyd. Praha, Karolinum 2004, ISBN 80-246-0863-4

MANDLER, Emanuel: *Benešovy dekrety. Proč vznikly a co jsou*, 1. vyd. Praha, Libri 2002, ISBN 80-7277-139-6

MÁTLOVÁ, Tereza: *Trestní nalézací komise ve Velkém Meziříčí (1945–1948)*, Diplomová práce, Hradec Králové 2010

MIKŠOVSKÁ, Barbora: *Trestná nalézací komise Poděbrady*, Bakalářská práce, Liberec 2011

MOTL, Stanislav: *Mrazy nad Barrandovem*, Rybka Publishers, Praha, 2006

MOTL, Stanislav: *Prokletí Lídy Baarové: příběh české herečky ve světle nově objevených archivních dokumentů a autentických vzpomínek*, 1. vyd. Praha, Rybka Publishers 2002, ISBN 80-86182-61-4

NAKONEČNÝ, Milan: *Vlajka: K historii a ideologii českého nacionalismu*, 1. vyd. Praha, Chvojko nakladatelství 2001, ISBN 80-86183-24-6

NEČAS, Jaroslav: *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945–1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*, Bakalářská diplomová práce, Brno 2011

NĚMEČEK, Jan: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, 1. vyd. Praha, Littera 2002, ISBN 8083916-21-5

NOHEL, Tomáš: *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945–1948*, Bakalářská diplomová práce, Brno 2009

PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*, 1. vyd. Praha, Karolinum 2008, ISBN 978-80-246-1544-8

- PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, 1. vyd. Praha, Práh 1999, ISBN 80-7252-017-2
- PASÁK, Tomáš: *JUDr. Emil Hácha (1938-1945)*, 1. vyd. Praha, Horizont 1997, ISBN 807012-088-6.
- PAVLÍČKOVÁ, Jana: *Soužití Čechů a Němců v Jabloneckém okrese v letech 1938 a 1939*, Bakalářská práce, Brno 2008
- PEJČOCH, Ivo: *Fašismus v českých zemích: Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, 1. vyd. Praha, Academia 2011, ISBN: 978-80-2001919-6
- PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol.: *Okupace, kolaborace, retribuice*, 1. vyd. Praha, Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO 2010, ISBN 978-80-7278-529-2
- PEŠKOVÁ, Barbora: *Trestní nalézací komise Broumov 1945–1947*, Bakalářská práce, Liberec 2012
- PICOULTOVÁ, Jodi: *Výpravěčka*, 1. vyd. Praha, Ikar 2014, ISBN 978-80-249-2607-0
- REMISOVÁ, Monika: *Trestní a nalézací komise v Jablonci nad Nisou 1945–1947*, Bakalářská práce, Liberec 2012
- Poválečná justice a národní podoby antisemitismu: postih a provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích a v některých zemích střední Evropy*, BORÁK, Mečislav, Opava, Slezský ústav Slezského zemského muzea 2002, ISBN 80-86224-39-2
- Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu: židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945-1948*, BORÁK, Mečislav, Opava, Slezský ústav Slezského zemského muzea 2002, ISBN 80-8622435-X
- ROKOSKÝ, Jaroslav: *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*, 1. vyd. Praha, Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů 2011, ISBN 978-80-87211-47-2
- RYBÁŘ, Václav: *Trestní a nalézací komise v Liberci v letech 1945–1948*, Bakalářská práce, Liberec 2009
- SCHEINOST, Jan: *Prominentní katolický novinář před národním soudem*, Diplomová práce, Brno 2007
- SPIRIT, Michal: *Tzv. Benešovy dekrety. Předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*, 1. vyd. Praha, Oeconomica 2004, ISBN 80-245-0755-2
- STANĚK, Tomáš: *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*, 1. vyd. Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1996, ISBN 80-85241-99-4

- STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky 2005, ISBN 80-7285-062-8
- STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*, 1. vyd. Opava, Slezský ústav Slezského zemského muzea 2002, ISBN 80-86224-33-3
- STANĚK, Tomáš: *Tábory v českých zemích 1945–1948*, 1. vyd. Šenov u Ostravy, Tilia 1996, ISBN 80-902075-3-7
- SÝKOROVÁ, Veronika: *Mimořádný lidový soud Mladá Boleslav 1945–1947*, Bakalářská práce, Liberec 2005
- ŠAMANOVÁ, Gabriela. Národnost ve sčítání lidu v českých zemích. In: *Naše společnost: aktuální informace o české společnosti. Bulletin Centra pro výzkum veřejného mínění*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005/1, s. 10–15. ISSN 1214-438X. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3994/f11/Nase%20spolecnost%202005_1.pdf
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: *Obžalovaná je vláda*, 1. Vyd. Praha, Themis 1999, ISBN 80-85821-68-0
- TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert: *Causa Emil Hácha*, 1. vyd. Praha, Themis 1995, ISBN 80-85821-30-3
- TSCHOCHOHEIOVÁ, Iva: *Čeněk Ježek. Causa prominentního protektorátního novináře před Národním soudem*, Diplomová práce, Brno 2008
- ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*, 1. vyd. Praha, Prostor – Argo 2001, ISBN 80-7203-390-5

7. Seznam příloh

Příloha č. 1: Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb.

Příloha č. 2: Směrnice ministerstva vnitra k provedení dekretu č. 138/1945 Sb.

Příloha č. 3: Příloha směrnic ministra vnitra k provedení dekretu č. 138/1945 Sb. – seznam fašistických organizací.

Příloha č. 4: Dodatek ke směrnicím ministra vnitra k provedení dekretu č. 138/1945 Sb.

Příloha č. 5: Druhy dodatek ke směrnicím ministra vnitra k provedení dekretu č. 138/1945 Sb.

Příloha č. 6: Třetí dodatek ke směrnicím ministra vnitra k provedení dekretu č. 138/1945 Sb.

Příloha č. 7: Přehled obviněných u TNK Železný Brod

Příloha č. 1

Dekret presidenta republiky č. 138 ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti

K návrhu vlády ustanovují:

§ 1.

1) Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán – nejde-li o čin soudně trestný – okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1,000.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.

(2) Byla-li uložena pokuta, buď pro případ její nedobytnosti zároveň vyměřen náhradní trest vězení podle míry zavinění do jednoho roku. Byl-li vedle pokuty uložen i trest na svobodě, nesmí trest na svobodě spolu s náhradním trestem vězení přesahovati jeden rok.

(3) Směrnice, které v této věci vydá ministr vnitra, jsou pro národní výbor závazné.

§ 2.

Do trestu na svobodě se započítá doba, po kterou byl pachatel zajištěn (ústavní dekret presidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 137 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční).

§ 3.

Činy trestné podle § 1 se promlčují v šesti měsících. Promlčecí lhůta počíná se dnem, kdy čin byl spáchán; u činů spáchaných před účinností tohoto dekretu pak dnem počátku jeho účinnosti.

§ 4.

Tento dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení a platí jen v zemích České a Moravskoslezské; provede jej ministr vnitra.

Příloha č. 2

Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti

Podle § 1. odst. 3 dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti a podle § 1, odst. 2 vládního nařízení ze dne 5. května 1945, č. 4 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, ve znění vládního nařízení ze dne 7. srpna 1945, č. 44 Sb., vydávám tyto směrnice:

- 1) Za účelem konečného provedení očisty veřejného života pověřují se bezpečnostní komise, zřízené u místních národních výborů, aby u sebe soustředily všechna udání, jež se v obci vyskytnou a obsahují podezření z činů trestných
 - a/ podle dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, případně podle dekretu presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu, nebo
 - b/ podle dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.
- 2) Došlá udání (trestní oznámení) předloží místní národní výbor (bezpečnostní komise) – pokud se tak již dříve nestalo- okresnímu národnímu výboru (bezpečnostní komisi).
- 3) Zjistí-li okresní národní výbor (bezpečnostní komise) z trestního oznámení nebo během řízení, že jde o čin trestný soudem, odstoupí spis příslušnému soudu.
- 4) Vyplývá-li z trestního oznámení, že je dána skutková podstata činu trestného podle dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, provede bezpečnostní komise okresního národního výboru potřebné šetření, po případě zvláštní vyšetřující komisí. Vyšetřené případy předloží pak trestní komisi (odstavec 9).
- 5) Trestní řízení podle tohoto dekretu lze zavést jen proti československému státnímu občanu české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, který se provinil způsobem uvedeným v § 1, odst. 1 dekretu, a pokud jde o delikty uvedené v odst. 11, písm. g) a ch) těchto směrnic a jim podobné i proti občanu kterékoli národnosti a státní příslušnosti.
- 6) Dobou zvýšeného ohrožení republiky (§ 1 dekretu) se rozumí doba od 21. května 1938 do dne, který bude určen vládním nařízením.

7) Pro podezření z činů trestných podle dekretu prezidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti není podle platných předpisů zajišťovací vazba přípustná.

8) K provedení trestního řízení je příslušný okresní národní výbor podle místa spáchaného činu a, nezavede-li řízení, je příslušným okresní národní výbor, který nejprve nabyt vědomosti o spáchaném činu.

9) Trestní pravomoc příslušející okresnímu národnímu výboru vykonává jeho jménem čtyřčlenná trestní komise nalézací, kterou volí okresní národní výbor přihlížeje k tomu, aby alespoň jeden z členů komise byl znalý práva (dosáhl doktorátu práva nebo složil všechny předepsané státní zkoušky). Jest dbáti toho, aby dodržetím formálních náležitostí řízení bylo obviněnému znemožněno napadati nálezy po této stránce.

10) Nepřístojné chování, urážející cítění českého nebo slovenského lidu (§ 1, odst. 1 dekretu) je zejména:

a) hlášení se k německé nebo maďarské národnosti, nemělo-li již za následek ztrátu československého občanství podle § 1, odst. 4 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb., nebo vědomé podporování odnárodňovacích snah Němců nebo Maďarů,

b) politická spolupráce s Němci nebo Maďary, jakož i členství ve fašistických organizacích, jednali pachatel s obzvláštní horlivostí, překračuje tak ve značné míře normální rámec svých členských povinností. Seznam fašistických organizací je uveden v příloze těchto směrnic;

c) propagování (řečníci, pisatelé článků atd.-rukopisná poznámka), obhajování, vychvalování nebo podpora nacismu, fašismu nebo antisemitismu,

d) schvalování, podpora nebo obhajování nepřátelských projevů nebo činů nacistů, fašistů a českých nebo slovenských zrádců,

e) odborná spolupráce s Němci, Maďary a s českými nebo slovenskými zrádci, přesahující meze průměrného nařízeného výkonu (initiativní a mimoslužební návrhy, příkazy na zvýšení pracovní výkonnosti a pod.),

f) ucházení se o povýšení, vyznamenání, odměny, služby a jiné výhody u německých nebo maďarských úřadů nebo funkcionářů, nebo poskytování úplat a různých jiných výhod okupantům,

g) zneužívání postavení na vedoucím místě, dosaženého pomocí okupantů, k získání nebo zabezpečení osobního prospěchu přísluhováním okupantům na úkor podřízených,

h) společenský styk s Němci nebo Maďary v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti, jakož i hospodářský styk s Němci nebo Maďary přesahující tuto míru za účelem dosažení nadprůměrného obohacení a směřující k vědomému podporování okupantů,

ch) týrání, urážení nebo terorizování Čechů a Slováků, spáchané ve službách nebo v zájmu okupantů nebo ve snaze zalíbiti se jim.

11) Předpokladem trestnosti je, že činem bylo vzbuzeno veřejné pohoršení. Pokud toto veřejné pohoršení nemusilo být vzbuzeno již povahou činu samého, jak je tomu u deliktů uvedených v odstavci 10 pod písm. a) -d), f), g) a ch), dlužno je zjistiti (a to pokud možno v souvislosti se zjišťováním podstaty trestného činu)) objektivními důkazními prostředky, např. výslechem osob z prostředí, v němž obviněný žil nebo pracoval.

12) Od trestního stíhání buď upuštěno, byl-li čin spáchán pod nátlakem nebo lze-li bez průtahu prokázati, že pachatel jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo s úmyslem zabrániti národní, rasové nebo politické persekuci jednotlivce, nebo že se pachatel svou pozdější činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval. Tohoto ustanovení však nelze použít, převyšuje-li škoda pachatelem zaviněná neúměrně účel jím sledovaný.

13) Trestní řízení nutno prováděti urychleně se zřetelem k tomu, že činy spáchané před účinností tohoto dekretu se promlčují v šesti měsících ode dne, kdy tento dekret nabyl účinnosti. Zemský národní výbor jest v rámci své dozorní pravomoci oprávněn přidržovati okresní národní výbory k plnění této povinnosti, popřípadě dá podnět k použití ustanovení § 1, odst. 4 nebo § 5 vládního nařízení ze dne 5. května 1945, č. 4 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, ve znění vládního nařízení ze dne 7. srpna 1945, č. 44 Sb.

14) Pachatele lze potrestati podle míry zavinění a) veřejným pokáráním, b) pokutou, c) pokutou a veřejným pokáráním, d) vězením, e) vězením a veřejným pokáráním, f) pokutou a vězením, g) pokutou, vězením a veřejným pokáráním.

15) Trest veřejného pokárání se provede tím způsobem, že se pravoplatný nález, kterým byl uložen trest veřejného pokárání, veřejně vyvěsí nebo jinak veřejně vyhlásí v obci, v níž potrestaný bydlí a po případě i v obci, v níž byl čin spáchán.

16) Byl-li vedle pokuty uložen i trest na svobodě, nesmí trest na svobodě spolu s náhradním trestem vězení přesahovati jeden rok. Do trestu na svobodě se započítává doba, po kterou byl pachatel zajištěn (ústavní dekret prezidenta republiky č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční).

17) Trestní nález musí být vydán písemně, být řádně odůvodněn a opatřen poučením o opravném prostředku. O odvolání rozhoduje zemský národní výbor. Trest může být vykonán až po té, kdy

trestní nález nabyl moci práva. To platí i o trestu veřejného pokárání.

18) Tyto směrnice jsou pro národní výbory závazné (§ 1, odst. 3 dekretu č. 138/1945 Sb.).

Příloha č. 3

Příloha ke Směrnicím ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945, odst. 10, písm. b). Seznam fašistických organizací

Kromě fašistických organizací, uvedených v retribučním dekretu č. 16/1945 Sb., tj. **Vlajky**, **Hlinkovy gardy** a **Svatoplukovy gardy**, nutno za fašistické organizace považovati zejména:

Akci národní obnovy,
Akci „Národopisná Morava“ (organisátor Jan Úprka),
Arijskou pracovní frontu (organisátor Opletal),
Arijskou stráž,
Českou arijskou frontu (organisátor ing. Roček z Brna),
Českou pracovní frontu přidruženou k ČNST – Vlajce,
Česko-německou společnost (sdružující skutečné přátele říšské orientace, naproti tomu **Český svaz pro spolupráci s Němci**, zřízený Dr. Háchou, byl rázu oficiosního),
Český svaz válečníků,
Exekutivu býv. vojáků,
Fašistickou skupinu při Nár. souručenství na Moravě (organisátor Rob. Mišurec),
Hlavní vedení protektorátních fašistů (organisátor Jos. Rambousek v Brně),
Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (pokud jde o osoby, které nemají očistné listy, vydané ministerstvem vnitra),
Moravské národní socialisty (organisátor E. Pitlík v Brně), přezvané později na **Moravskou nac. soc. stranu a její Fašistické gardy** (přezvané později na „Ochranné sbory“),
Nacionální hnutí spolu s jeho gardami, přezvanými na **Černé šiky**,
Nár. akční komitét (organisátor bar. Procházka),
Nár. obec fašistickou – dělnický syndikát při Nár. souručenství (organisátor Jan Trojovský z Brna),
Nár.-soc. českou dělnicko-rolnickou stranu (NSČDRS, známější pod označením „**Strana zeleného hákového kříže**“, organisátor Mlčoch v Kroměříži),
Nár. soc. gardu státních aktivistů Velkoněmecké říše (NSGSA, zvanou též nac. soc. garda slovanských aktivistů osy Berlín-Řím, organisátor Fr. Löffler v Jihlavě),
Nár. soc. hnutí pracujícího lidu (organisátor Blažek),

Nár. soc. stranu dělnickou (organisátor Grasblum),
Nár. tábor fašistický (NTF, organisátoři Kasandra a Břetenář),
Nár. tábor fašistický-moravské křídlo (organisátor Jar. Vala),
Nár. arijskou kulturní jednotu,
Národní obec fašistickou (N.O.F., organisátor Rud. Gajda),
Protižidovskou ligu,
Stranu českých fašistů (SČF, organisátor Janík),
Svaz arijských mlynářů,
Svaz českých vojáků ze světové války, kteří bojovali po boku německé armády (při nár. obci fašistické),
Svaz vojáků z fronty,
Ústřední sekretariát Nár. tábora fašistického, velitelství fašistických gard (později z něho vzniklo „České arijské hnutí“- organisátor O. Peřina v Brně),
Zemské vedení moravských fašistů (organisátor J. M. Tichý),
Železnou gardu (organisátor Jos. Dostál v Brně).

Dále pak tyto organisace:

Českou ligu proti bolševismu,
Český svaz pro spolupráci s Němci (ČSSN),
Národní odborovou ústřednu zaměstnaneckou,
Svaz zemědělství a lesnictví,
Veřejnou osvětovou službu

(u těchto pěti posléze jmenovaných organisací jen pokud jde o činovníky, kteří měli politický vliv v těchto organisacích).

Příloha č. 4

Dodatek ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti

Směrnice ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (výnos minist. vnitra č. B- 2220-23/11-45-I/2/ doplňují se na podkladě § 1, odst. 3, takto:

I.

Odstavec 10 směrnic.

Do odstavce 10 směrnic ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, se za písmeno ch) zařazuje toto další ustanovení:

„i) vědomě nebo z hrubé nedbalosti učiněné nesprávné prohlášení o státní a národní spolehlivosti osoby, která se provinila proti Československé republice nebo národu českému nebo slovenskému, mohl-li ten, kdo prohlášení učinil, důvodně předpokládati, že prohlášení může býti předmětem úředního jednání“.

II.

Příloha ke směrnicím.

Příloha k odst. 10, písm. b) směrnic se doplňuje tak, že se za Národní obec fašistickou (N.O.F., organisátor Rud. Gajda) ještě uvede:

„Obóz Zjednoczenia Narodowego (tj. Tábor národního sjednocení), pokud jde o činovníky pracovavší ilegálně před odtržením Těšínska od Československé republiky“.

III.

Řízení proti veřejným zaměstnancům.

(poměr dekretu č. 138/1945 Sb. k dekretu č. 105/1945 Sb.):

Při konkurenci činů trestných podle dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, a podle dekretu presidenta republiky č. 105/1945 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, jest postupovati takto:

1/ Okresní národní výbory, u nichž bylo podáno proti veřejnému zaměstnanci trestní oznámení podle dekretu 138/1945 Sb., učiní po zahájení řízení oznámení služebnímu úřadu a vyčkají výsledku řízení podle dekretu č. 105/1945 Sb.

2/ Služební úřad (:úřad příslušný podle § 15 dekretu č. 105/1945 Sb.) uvědomí o svém rozhodnutí okresní národní výbor a to tím, že mu buď zašle opis kárného oznámení, nebo oznámí, proč kárné oznámení nečiní.

3/ Koná-li služební úřad šetření podle dekretu č. 105/1945 Sb. z vlastního podnětu, uváží v každém případě, zda jsou u něho dány též předpoklady pro stíhání podle dekretu č. 138/1945 Sb., t.j. bylo-li nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu vzbuzeno veřejné pohoršení. Dojde-li k tomuto závěru, zašle opis kárného oznámení zároveň příslušnému okresnímu národnímu výboru, který po zahájení řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb. vyčká výsledku očistného řízení.

4/. O výsledku provedeného očistného řízení vyrozumí služební úřad okresní národní výbor, u něhož bylo proti zaměstnanci zahájeno řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb.

5/. Okresní národní výbor přihlédně při svém rozhodování k výsledku řízení podle dekretu č. 105/45 Sb., pokud se týče ke sdělení služebního úřadu podle odstavce 2.

6/ Provinění veřejných zaměstnanců proti národní cti, spáchaná v době od 29. září 1938 a v době po 4. květnu 1945 nutno posuzovati podle dekretu č. 138/45 Sb. bez újmy stíhání podle disciplinárních předpisů platných pro veřejné zaměstnance. Podle dekretu č. 138/45 Sb. trestají se totiž provinění proti národní cti spáchaná v době zvýšeného ohrožení republiky, kterážto doba od 21. května 1938 dosud trvá, (vládní vyhláškou č. 162/1945 Sb., o ukončení stavu branné pohotovosti státu, nebyla prohlášena za skončenou) kdežto řízení proti veřejným zaměstnancům podle dekretu č. 105/45 Sb. vztahuje se jen na dobu nesvobody, tj. na dobu od 30. září 1938 do 4. května 1945 včetně. V těchto případech je postupovati podle obdoby předpisů uvedených pod body 1 až 5.

IV.

Řízení proti vojenským gážistům.

Pro řízení proti vojenským gážistům platí ustanovení vojenského kárného zákona ve znění vyhlášky č. 65/1935 Sb. Nutno proto příslušné trestní spisy okresního národního výboru předložiti ministerstvu národní obrany k dalšímu opatření.

U osob, které nejsou vojenskými osobami z povolání, buď řízení formálně zahájeno, leč s vydáním trestního nálezu buď posečkáno až do doby, kdy tyto osoby budou z vojenské služby propuštěny.

V.

Opatření proti promlčení deliktu.

Okresní národní výbory, které dosud z jakýchkoli důvodů nemohly zahájit trestní řízení proti osobám, na něž bylo učiněno trestní oznámení, zejména je vyslechnouti, zahájí neprodleně toto

řízení alespoň tak, že jim zašlou výměr tohoto znění:

„Okresní národní výbor v.....zahajuje proti Vám trestní řízení pro přestupek § 1 dekretu presidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. O tom se uvědomujete s tím, že obsílka k výsledku bude Vám doručena zvlášť.“

(datum, razítko, podpis).

Koncept tohoto vyřízení buď spolu s průkazem o doručení (návratkou) uložen u spisu. VI. Tento dodatek ke Směrnícím jest podle § 1, odst. 3 dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb. pro národní výbory závazný.

Ministr vnitra

Nosek v.r.

Příloha č. 5

Druhý dodatek ze dne 28. listopadu 1946 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.

Směrnice ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti (výnos ministerstva vnitra č. B- 2220-23/11-45-I/2/ ve znění prvního dodatku ze dne 7. května 1946 č. B-2220-12/4-46-I/2/ se na podkladě § 1, odst. 3 dekretu č. 138/1945 Sb. doplňují a pozměňují takto:

I.

(1) Věta první odstavec 9 směrnic se pozměňuje a zní takto:

„Trestní pravomoc, příslušející okresnímu národnímu výboru, vykonává jeho jménem jedna nebo několik pětičlenných trestních komisí nalézacích (dále jen komisí), které volí ve své plenární schůzi okresní národní výbor přihlížeje k tomu, aby v nich byly zastoupeny všechny politické strany, vyvíjející činnost na území okresního národního výboru (dále jen strany).“

(2) Do odstavce 9 směrnic vkládají se za první větu tato další ustanovení:

a) Při přiřazování mandátů v trestní komisi nalézací jednotlivým stranám se nejprve přidělí každé straně po jednom členu komise a zbývající mandáty, které zůstaly takto ještě neobsazeny, přidělí se postupně těm stranám, kterým by připadl podle zásady poměrného zastoupení největší počet členů komise.

b) Při volbě členů komisí přihlíží okresní národní výbor k tomu, aby alespoň jeden z členů každé komise byl znalý práva (dosáhl doktorátu práv) nebo složil všechny předepsané státní zkoušky (a aby mezi členy komise byly pokud možno osoby, které se osvědčily v boji proti nacismu (např. osvobození politických vězňové).

c) Za každého člena komise zvolí okresní národní výbor náhradníka podle týchž zásad, podle nichž se volí členové. Náhradník nastupuje na uprázdněné místo člena komise. Je-li člen komise zaneprázdněn, zastupuje ho při projednávání celého případu náhradník.

d) Komise je způsobilá k usnášení za přítomnosti všech svých členů (náhradníků), nedostavili se všichni členové komise (náhradníci), odročí se jednání na nejbližší příští pracovní den, kdy je komise způsobilá jednati i za přítomnosti nadpoloviční většiny svých členů. Rozhoduje nadpoloviční většina všech hlasů přítomných, předseda komise hlasuje.

II.

Okresní národní výbory jsou povinny učiniti v rámci své působnosti všechna opatření k tomu, aby trestní řízení bylo co nejvíce urychleno. Tohoto výsledku nutno dosáhnouti zásadně bez zvláštních finančních výdajů a to zejména zvýšením výkonnosti trestních komisí nalézacích, které jsou již zřízeny, přidělením většího počtu pomocných sil k přípravným úkonům a to sil z těch oborů, kde mohou býti přechodně postrádány apod., kdyby se to ukázalo nutným buďte zřízeny další komise na dobu nezbytné potřeby.

III.

Tento dodatek ke Směrnicím jest pro národní výbory závazný.

Ministr vnitra

Nosek v.r.

Příloha č. 6

Třetí dodatek ze dne 7. ledna 1947 ke směrnicím ministra vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.

Směrnice ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 k provedení dekretu presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti (výnos ministerstva vnitra č. B- 2220-23/11-45-I/2/ ve znění prvního dodatku ze dne 7. května 1946 č. B-2220-12/4-46-I/2/ a druhého dodatku ze dne 28. listopadu 1946, č. B-2220-28/11-46-I/2/ se na podkladě § 1, odst. 3 dekretu č. 138/1945 Sb. doplňují a pozměňují takto:

I.

Odstavec 5 směrnic.

Odstavec 5 směrnic ministra vnitra se doplňuje a zní takto:

„(5) Trestní řízení podle tohoto dekretu lze zásadně zavést jen proti československému státnímu občanu české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, který se provinil způsobem, uvedeným v § 1. odst. 1 dekretu; pokud jde o trestný čin podle odst. 10, písm. a) těchto směrnic, lze trestní řízení zavést proti osobám českého, slovenského nebo jiného slovanského původu bez ohledu na jejich státní příslušnost, pokud pak jde o trestné činy podle odst. 10, písm. g) a ch) a jim podobné i proti osobám, kterékoli národnosti a státní příslušnosti“.

II.

Odstavec 10 směrnic.

Odstavec 10, písm. a) směrnic se pozměňuje a zní takto:

„a) ucházení se o německou nebo maďarskou státní příslušnost, hlášení se k německé nebo maďarské národnosti nebo vědomé podporování odnárodňovacích snah Němců a Maďarů,“

Poznámka ad I. a II.:

Osoby českého, slovenského nebo jiného slovanského původu lze bez ohledu na jejich státní příslušnost stíhati, jestliže se ucházely o německou nebo maďarskou státní příslušnost, hlásily se k německé nebo maďarské národnosti nebo vědomě podporovaly odnárodňovací snahy Němců a Maďarů, bylo-li trestní řízení zahájeno před uplynutím zákonné promlčecí lhůty.

III.

Odstavec 9. směrnic.

Ustanovení odstavce 9, písm. d) směrnice znění druhého dodatku se pozměňuje a zní takto:

„d) Komise je způsobilá k usnášení za přítomnosti všech svých členů (náhradníků); nedostavili se všichni členové (náhradníci), pozve předseda komise ihned náhradníka nedostavivšího se člena komise, aby se k jednání bez průtahů dostavil v přiměřené době, již předseda zároveň určí. Nedostaví-li se tento náhradník v určené době, může komise jednat, je-li přítomna nadpoloviční většina členů. Nebylo-li možno náhradníka pozvati, nutno jednání odročiti na nejbližší příští pracovní den, kdy je komise způsobilá jednat i za přítomnosti nadpoloviční většiny členů.

Komise rozhoduje nadpoloviční většinou hlasů přítomných; předseda komise hlasuje.

IV.

Řízení proti veřejným zaměstnancům.

Odstavec 1 prvního dodatku Směrnice věci shora uvedené se doplňuje a zní takto:

„(1) Okresní národní výbory, u nichž bylo podáno proti veřejnému zaměstnanci trestní oznámení podle dekretu č. 138/1945 Sb., učiní po zahájeném řízení oznámení služebnímu úřadu a vyčkají zpravidla výsledku řízení podle dekretu č. 105/1945 Sb. Nedostanou-li však vyrozumění o výsledku tohoto řízení do 30 dnů ode dne učiněného oznámení, nejpozději do 31. března 1947, provedou řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb. Tato lhůta počítá se u oznámení učiněných před vydáním těchto směrnic od 10. ledna 1947.“

V.

Tento dodatek ke směrnicím je pro národní výbory závazný.

Příloha č. 7: Seznam obžalovaných před Trestní nalézací komisí v Železném Brodě (1945–1947)

	Příjmení a jméno	Datum a místo narození	Národnost 1930/1939	Národnost	Provinění	Datum, rozhodnutí	Poznámka	Revize/odvolání	Číslo kartonu
1	Belda, František	11.6.1894,	??	?	Hospodářsky spolupracoval s Němci, terorizoval české obyvatelstvo a neslušně se vyjadřoval před českými občany	14.3. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 20 000 Kčs (náhradní trest vězení 4 měsíce)	??	22
2	Bouček, Bohumil	?	??	?	Člen Vlajky	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání, pokuta 10 000 Kčs (náhradní trest vězení 10 týdnů) a vězení 18 dnů	??	22
3	Brož, Josef	?	??	?	Jako přední dělník fy Liebig byl ve své funkci příliš horlivý a podřízené mu dělníky nabádal ku většímu výkonu, Fa Liebig pracovala pro brannou moc	28.6. 1946, potrestán	Vězení 8 týdnů	??	22
4	Březina, František	22.10. 1905,	??	?	Udržoval společenský a hospodářský styk s Němci a vychvaloval německý režim	15.2. 1945, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 2 měsíce (náhradní trest pokuta 6 000 Kčs)	??	22
5	Bubla, Karel	21.10. 1880, Olešnice	??	Česká	Udržoval společenský styk s Němci a na svého domácího si přivedl německou policii	16.4. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 1 měsíc	??/ano	20,22
6	Daniček, Karel	?	??	?	Udržoval společenský styk s Němci, navštěvoval německá filmová představení, ucházel se o výhody u Němců a zdravil německým pozdravem	12.3. 1946, potrestán	Veřejné pokárání, pokuta 10 000 Kčs (náhradní trest vězení 2 měsíce) a vězení 1 měsíc	??	22
7	Daniček, Stanislav	?	??	?	Jako hlídač vězňů přenášel motáky kolaborantů	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 5 týdnů	??	22
8	Doležal, Jaroslav	15.1. 1909, Velké Hamry	??	?	Udržoval společenský a hospodářský styk s Němci v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti	3.5. 1946, potrestán	Pokuta 5 000 Kčs a vězení 25 dnů	??	22
9	Dubský, Bohuslav	? ?	??	?	Udržoval společenský styk s Němci v rozsahu přesahujícím	3.5. 1946, potrestán	Pokuta 6 000 Kčs (náhradní trest vězení 2 měsíce)	??	22

					míru nezbytné nutnosti za účelem obohacení				
10	Flögllová, Růžena	6.2. 1908, Skřivany	??	?	Urážela české spoluobčany	12.8. 1946, potrestána	Veřejné pokárání a pokuta 500 Kčs (náhradní trest vězení 14 dnů)	??	22
11	Hozda, Petr	?	??	?	Jako Čech přijal roku 1941 říšskou státní příslušnost	28.6. 1946, potrestán	Vězení 1 měsíc	??	22
12	Jindříšek, Josef	? ?	??	?	Udržoval společenský styk s Němci v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti	18.5. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 14 dnů (možno změnit na pokutu 1 500 Kčs)	?/ano	22,21
13	Kinský, Bohumil	3.7. 1920,	??	?	Prostřednictvím redaktora Smrčka uveřejnil v časopise Ahoj článek, v němž vychvaloval postup zrádce Emanuela Moravce	16.4. 1946, potrestán	Pokuta 2 000 Kčs	??	22
14	Klápště, František	?	?	?	Společenský styk s Němci (Gestapo) přesahující míru nezbytné nutnosti	4.7. 1946, styky ano, upuštěno od potrestání	Od potrestání upuštěno, styky využíval nezištně k intervencím ve prospěch perzekvovaných československých občanů	?/ano	21
15	Klápšťová, Markéta	?	?	?	Společenský styk s Němci (Gestapo) přesahující míru nezbytné nutnosti	4.7. 1946, styky ano, upuštěno od potrestání	Od potrestání upuštěno, styky využívala nezištně k intervencím ve prospěch perzekvovaných československých občanů	?/ano	21
16	Klinger, Rudolf	14.6. 1882,	??	?	Vstoupil dobrovolně do svazu českých válečníků – kamarádství	2.5. 1946, potrestán	Veřejné pokárání	??	22
17	Kočárek, Jaroslav	?	??	?	Činovník (okresní pověřenec) Kuratoria	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 10 dnů	??	22
18	Kopal, Petr	?	??	?	Udržoval společenský a hospodářský styk s Němci způsobem přesahujícím míru nezbytné nutnosti	16.4. 1946, potrestán	Pokuta 10 000 Kčs (náhradní trest vězení 3 měsíce) a vězení 40 dnů	?/ano	22
19	Kopal, Vít	5.1. 1900, Jirkov	??	?	V měsíci únoru 1946 při domovní prohlídce členy SNB vychvaloval nacistický režim	15.3. 1946, potrestán	Veřejné pokárání	??	22
20	Krupka, Jáchym	? ?	??	?	Udržoval společenský a hospodářský styk s Němci v	18.5. 1946, potrestán	Pokuta 3 000 Kčs a vězení 1 měsíc	??	22

					rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti				
21	Krykorka, František	?	?	?	?	?	?	ano/	21
22	Krykorka, Ludvík	?	?	?	?	řízení zastaveno	?		21
23	Krykorka, Zikmund	16.5. 1901, Velké Hamry	??	?	Udržoval společenský styk s Němci a vychvaloval německý režim	3.7. 1946, potrestán	Vězení 2 měsíce	??	22
24	Kujan, Josef	24.3. 1984, Bzí	??	?	V roce 1939 a 1941 vychvaloval německý režim a ve schůzi Kampeličky navrhoval věnování částky na válečnou pomoc	15.4. 1946, potrestán	Vězení 16 dnů a pokuta 2 000 Kčs	??	22
25	Kulštein, Josef	1.3. 1905, Tiefenbach	??	?	V roce 1941–1942 posílal svou dceru Sylvii do německé škol v Železném Brodě, čímž projevil odnárodňovací snahy	20.3. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 6 týdnů	??	22
26	Lagnerová Altmanová, Gertruda	19.12.1908, Smržovka	??	Němka	Terorizovala české dělnice a nutila je k vyššímu výkonu	11.3. 1946, potrestána	Veřejné pokárání a vězení 3 měsíce	??/ano	22,21
27	Mandogora, Josef	13.6. 1873, Pelechov	??	?	Udával se spoluobčany pro černý obchod a poslech cizího rozhlasu	24.4. 1946, potrestán	Vězení 14 dnů	??	22
28	Mastník, František	?	?	?	Udání Jaroslava Sameše	17.10. 1946, řízení zastaveno	?	?	21
29	Mastníková, Anna	?	?	?	Udání Jaroslava Sameše	17.10. 1946, řízení zastaveno	?	?	21
30	Mašek, Josef	7.1.1921	?	?	Člen Vlajky	18.1. 1946, řízení zastaveno	18.1. 1946 zemřel	?	21
31	Mašek, Josef	1.8. 1884, Želč	??	Čech	Předseda Vlajky	5.3.1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 3 000 Kčs (náhradní trest vězení 3 týdny)	??	22
32	Mašková, Eliška	13.4.1918,	??	?	V roce 1941 žádal o německou státní příslušnost	12.8. 1946, potrestána	Veřejné pokárání	??	22

33	Maturová, Marie	17.4.1921	??	?	V roce 1943 v německých službách udala německému vedoucímu Flöglvi svoji spoludělnici	23.4. 1946, potrestána	Veřejné pokárání	??	22
34	Melich, Josef	?	??	?	Člen Vlajky	3.7.1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 500 Kčs	??	22
35	Michlerová, Miluše	?	??	?	Projevila odnárodnovací snahy tím, že své dítě posílala do německé školky	25.2. 1946, potrestána	Veřejné pokárání a vězení 4 týdny (16 dnů ve vazbě, zbylých 12 dnů přeměněno na pokutu 500 Kčs)	??	22
36	Morávek, Oldřich	9.9. 1906, Velké Hamry	??	?	Vychvaloval a propagoval nacistický režim, urážel osoby české národnosti, vyhrožoval gestapem aj.	23.4. 1946, potrestán	Vězení 1 rok	??	22
37	Müller, Bohumil	?	??	?	Člen Vlajky, zúčastňoval se schůzí	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 32 dnů	??	22
38	Němečková, Emilie	1.12. 1913,	??	?	V roce 1943 a 1944 jako mistrová v podniku, který pracoval pro říšskou brannou moc, nutila podřízené ji dělnice k většímu výkonu a těmto vyhrožovala posláním do říše	14.3.1946, potrestána	Veřejné pokárání a vězení 3 měsíce (možno změnit na pokutu 6 000 Kčs)	??/ano	22,21
39	Novák, Josef	18.3. 1925, Český Dub	??	?	Člen Vlajky, v srpnu 1942 při divadelním představení ve Skuhrově žádal o odstranění národních ornamentů na sufitách jeviště	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 41 dnů	??	22
40	Oplt, Jaroslav	1.2. 1893, Skyšice	?	?	Spolupráce s Němci	16.7. 1946, řízení zastaveno	?	?	21
41	Pavlat Bohuslav	?	??	?	Udržoval společenský styk s Němci pořádáním společných honů	29.5. 1946, potrestán	Pokuta 1 000 Kčs	??	22
42	Plachý, František	?	??	?	Ucházel se o zákrok proti své domácí u německých úřadů	25.5. 1946, potrestán	Vězení 10 dnů	??	22
43	Pleštil, František	?	??	?	Člen Vlajky	29.5. 1946.	Vězení 1 měsíc	??	22

		?				potrestán			
44	Plíhal, Antonín	?	??	?	Činovník Vlajky	11.3. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 6 týdnů	??	22
45	Plíhal, Jiří	?	??	?	Člen Vlajky	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 2 000 Kčs (náhradní trest vězení 14 dnů)	??	22
46	Plíhal, Stanislav	?	??	?	Člen Vlajky a člen české pracovní fronty	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 3 000 Kčs (náhradní trest vězení 3 týdny)	??	22
47	Pospíšilová, Hilda	8.6. 1911, Velký Uhřinov	??	?	V roce 1939 podala žádost o německou státní příslušnost a v roce 1943 svého syna posílala do německé školy	16.12. 1946, potrestána	Veřejné pokárání	??	22
48	Rychtrová, Aloisie	? ?	??	?	Vychovávala své děti v německém duchu, používala pozdrav Heil Hitler	24.4. 1946, potrestána	Vězení 1 měsíc (možno změnit na pokutu 3 000 Kčs)	??	22
49	Řeháková, Anežka	25.12.1982	??	?	9. září 1945 veřejně chválila německý režim	12.3. 1946, potrestána	Veřejné pokárání, pokuta 100 Kčs (náhradní trest vězení 2 dny) a 19 dnů vězení	??	22
50	Salaba, Jaroslav	? ?	??	?	Posílal svoji dceru Libuši do německé školy a přihlásil sebe i rodinu k německé národnosti	16.4. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 3 měsíce	??	22
51	Schaubová, ?	15.9.1905	?	?	Před vánoci roku 1945 obhajovala nacistické činy	25.5. 1946, potrestána 11.4. 1947, osvobozena	Veřejné pokárání a pokuta 1 000 Kčs	/ano	22
52	Schrötterová, Alžběta	15.1. 1917, Frýdštejn	?	Česká- o čsl. příslušnost zažádáno	V roce 1939 se přihlásila o německé státní občanství – uděleno	12.3. 1946, řízení zastaveno 18.4. 1947, potrestána	Neshledány důvody ke stíhání Veřejné pokárání	/ano	22
53	Schwarzová, Kamila	2.8. 1913, Velké Hamry	Č/N	Česká	Stěžovala si manželovi, vojínu německé armády, a tím uspíšila zatčení manželů Lubasových	16.12. 1946, řízení nezahájeno	Nezjištěna skutková podstata provinění	ano/	22
54	Sochor, František	?	??	?	V roce 1942 žádal o německou	18.5. 1946,	Vězení 2 měsíce (možno změnit	??/ano	22

		?			státní příslušnost	potrestán	na pokutu 4 000 Kčs)		
55	Soukup, Vladislav	8.11. 1912,	??	?	Činovník Kuratoria, při výkonu funkce byl vždy horlivý	13.3. 1946, potrestán	Veřejné pokárání, pokuta 3 000 Kčs (náhradní trest vězení 1 měsíc), vězení 14 dnů, 9.9. 1946 bylo řízení obnoveno, trestní nalézací komise původní výměr zrušila a obviněný byl úplně zproštěn	??	22
56	Svárovská, Lina	26.3. 1912, Albrechtice	??	?	Urážela a terorizovala české obyvatelstvo, hlavně své sousedy	16.4. 1946, potrestána	Vězení 10 týdnů	??	22
57	Synovec, Josef	? ?	??	?	Vícekrát prohlášoval, že věří ve vítězství říše, stýkal se s Němcem Jumarem a zdravil nacistickým pozdravem	13.3. 1947, potrestán	Veřejné pokárání	??	22
58	Tom, František	? ?	??	?	Člen Vlajky, udržoval společenský a hospodářský styk s Němci (Gestapo) a na svém autě při jízdách používal německou vlajku s hákovým křížem	6.5. 1946, potrestán	Pokuta 50 000 Kčs (náhradní trest 5 měsíce) odvolání pokuta snížena na 30 000 Kčs (náhradní trest 3 měsíce) 1948 – pokuta 150 000 (náhradní trest vězení 9 měsíců)	ano/ano	22
59	Tomeš, Bohumil	12.6. 1905, Zásada	??	?	Dobrovolně vstoupil do Vlajky a ve své obchodní místnosti měl veřejně vyvěšen Hitlerův obraz	23.4. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 10 000 Kčs (náhradní trest vězení 3 měsíce)	??	22
60	Tomeš, Ladislav	? ?	??	?	V roce 1939 žádal o odstranění obrazu prezidenta republiky Beneše ze spolkové místnosti a hrubě se o něm vyjádřil	24.4. 1946, potrestán	Pokuta 8 560 Kčs (náhradní trest vězení 3 měsíce)	??	22
61	Tomeš, Václav	?	??	?	Člen Vlajky	25.2. 1946, potrestán	Veřejné pokárání, pokuta 10 000 (náhradní trest vězení 10 týdnů) a vězení 23 dnů	?/ano	22
62	Tomeš, Vlastimil	?	??	?	V září 1945 vychvaloval německý režim	16.4. 1946, potrestán	Veřejné pokárání a pokuta 10 000 Kčs (náhradní trest vězení 3 měsíce)	??	22
63	Vaniček, Karel	28.5. 1902, Žďár	??	?	Propagoval a podporoval nacismus	12.8. 1946, potrestán	Pokuta 2 000 Kčs (náhradní trest vězení 1 měsíc)	??	22

64	Velová, Bohumila	?	??	?	Udržovala společenský styk s Němci a hlásila se k německé národnosti	11.5. 1946, potrestána	Vězení 2 měsíce (možno změnit na pokutu 6 000 Kčs)	??	22
65	Vojířová, Berta	?	??	Němka	Terorizovala české obyvatelstvo	3.5. 1946, potrestána	Veřejné pokárání	??	22
66	Zita, Jan	24.6. 1865,	??	?	V listopadu 1944 si stěžoval na svého souseda Karla Bartoně u německých úřadů pro poslech rozhlasu (hlasité vysílání prý rušilo klid v domě)	8.10. 1946, potrestán	Vězení 8 měsíců	??	22
67	Žilka, František	3.9. 1900, Desná	??	?	Přisluhoval okupantům a jako Čech dokonce sloužil u německé armády	17.4.1946, potrestán	Veřejné pokárání a vězení 3 měsíce, zemřel	??	22